

CZĘŚĆ II: Opis anatomiczny szkieletów KATALOG

Po wydobyciu i zrekonstruowaniu, opracowano materiał kostny wg metod powszechnie stosowanych w antropologii. Wykonano szczegółową analizę zachowanych szczątków kostnych eksplorowanych z grobów (nr grobów i nadana wg archeologa).

Klasyfikacja kategorii:

1. Wiek określono na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i cech szkieletu postkranialnego.
2. Płeć określono na podstawie cech morfologicznych czaszki i szkieletu postkranialnego.
3. Stan zachowania oceniono na podstawie ilości i jakości zachowanych kości.

OPIS BADANEGO MATERIAŁU

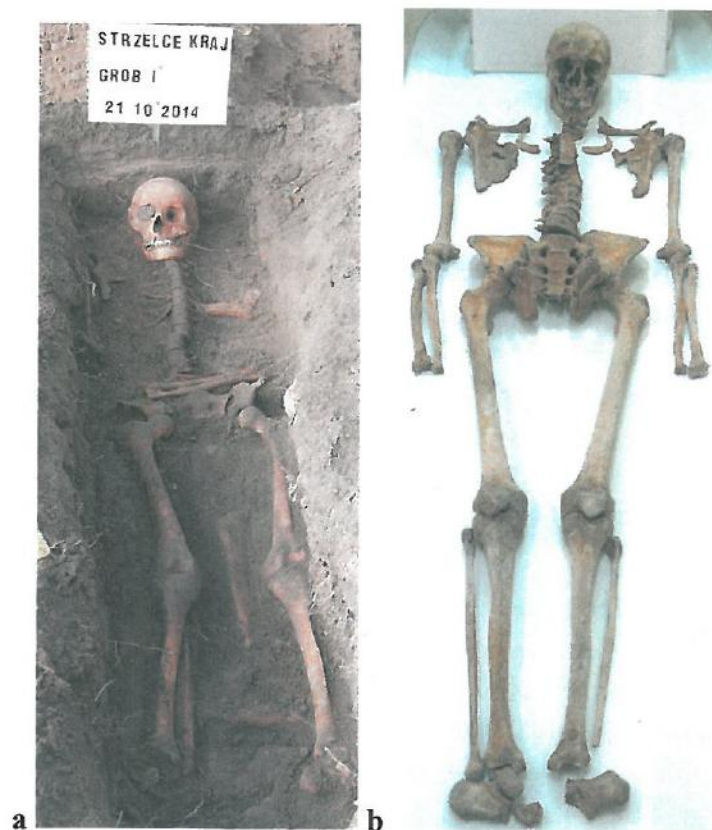
Grób nr: I

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dorosły, dziecko w wieku *Inf.I* (4-5 lat)

Płeć- męczyzna

Wiek- *Adultus* (30-35lat)

Stan zachowania szkieletu:
dobry (70%).

Szkielet niekompletny,
zachowany z czaszką i żuchwą,
z większością kości szkieletu
osiowego, kończyn górnych i
dolnych.

Zachowane kości w dobrym
stanie, mają nieliczne
uszkodzenia na powierzchniach
stawowych. Brak kości śródreczą,
palczków palców rąk, kości
śródstopia i stóp (fot.1).

Ryc. 1. Stan zachowania kości szkieletu z grobu nr I, a *in situ*, b po oczyszczeniu do analizy

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Uszkodzona podstawa czaszki, silna erozja wyrostków sutkowatych kości skroniowej, częściowa erozja kości szczękowych.

Stan zachowania zębów: dobry, zęby prawie kompletne

Zęby zachowane: 14, 15, 16, 22, 23, 24, 25,, 26, 32, 33, 34, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 46

Zęby zagubione: 11, 12, 13

Stopień starcia powierzchni koron zębów: na siekaczach starte szkliwo, na zębach przed i trzonowych częściowo starte guzki i brzegi korony od strony przyśrodkowej. Kły w żuchwie mają skręconą oś ustawienia w wyniku ściśnięcia zębów w łuku. W pierwszym zębie trzonowym lewym w szczęcie silna próchnica, otwarta komora zęba, na zębach w szczęcie i żuchwie hipoplazja szkliwa.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości, z drobnymi i większymi wyrostkami w ich obrębie.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane kręgi z odcinka szyjnego, piersiowego i wszystkie kręgi lędźwiowe, kość krzyżowa kompletna, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i niekompletne, z mostka zachowana rękojeść i trzon. Wcięcie obojczykowe asymetryczne, większe po stronie prawej.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki, łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi. Brzegi powierzchni stawowej panewek rozbudowane i ostre. Obojczyki z dobrze zaznaczonym urzeźbieniem i wyrobionymi powierzchniami stawowymi. Również duża masywność i mocno zaznaczone przyczepy mięśni charakteryzują kości części wolnej kończyny górnej. Kości ramienne kompletne, kości przedramienia prawego i lewego zachowane (uszkodzona kość promieniowa zachowana tylko część nasady bliższej). Ze szkieletu ręki zachowane I i III kość śródręcza i dwa paliczki oraz dwie kości z nadgarstka.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane dobrze ze zmianami o charakterze entezopatii w miejscach przyczepu mięśni i więzadeł. Lewa i prawa kość udowa kompletne. Na powierzchni głowy kości udowej widoczne zniekształcone dołki dla przyczepu więzadła głowy kości udowej. Kości masywne, urzeźbione. Kość podudzia kompletne, kości szkieletu stóp niekompletne.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny *Adultus*.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 30-35 lat.

Płeć: Męczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i kości udowych. Masywne kości udowe z silnie wyrobioną kresą chropawą i zaznaczonymi miejscami przyczepów

mięśniowych, na kości łokciowej silnie wyrobione miejsce przyczepu końcowego mięśnia trójgłowego ramienia.

Wzrost: 160-162 cm

Maksymalna długość lewej udowej jest 386 mm, wskazujące rangę około 160,3-161,8 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Cribrra orbitalia na sklepieniu oczodołów, zniekształcony dołek na głowie lewej kości udowej, na powierzchni przedniej rzepki narośla kostne i liczne chropowatości.

Dodatkowe kości:

Kość skroniowa lewa pochodząca z czaszki dziecka w wieku Inf.I

Grób nr: I- 2

Liczba osobników: 1 dorosły, dziecko w wieku *Inf.I* (4-5 lat)

Płeć- męczyzna

Wiek- *Maturus* (40-45 lat)

Ryc. 2. Stan zachowania kości szkieletu z grobu nr I-2, a- *in situ*, b- po oczyszczeniu do analizy

Stan zachowania: średni (65%). Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z częścią kości szkieletu osiowego, kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, mają liczne uszkodzenia na powierzchniach stawowych. Kości miednicy niezachowane, brak lewej kości ramiennej, prawej kości udowej, kości śródręcza, paliczków palców rąk, kości śródstopia i stóp (fot.2).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Ryc.3. Czaszka osobnika z grobu I-2.

Czaszka kompletna z żuchwą, erozja wyrostków sutkowatych kości skroniowej (ryc.3). Kości czaszki masywne, grube.

Stan zachowania zębów: dobry, zachowane prawie kompletnie, bez próchnicy.

Zęby zachowane: 11,13,14, 15, 16, 17, 22, 23, 24, 25,26, 27, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48.

Zęby zgubione: 12, 18, 21,28, 31,41

Ryc.4. Stan zachowania zębów osobnika z grobu I-2

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości, z drobnymi i większymi wyrostkami w ich obrębie.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletne i uszkodzone kręgi z odcinka piersiowego i wszystkie kręgi lędźwiowe, kość krzyżowa niekompletna, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i zachowane szczątkowo, mostek zachowany z rękojeścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki z erozją na końcach barkowych, łopatki uszkodzone brak brzegów przyśrodkowych i bocznych. Kości ramienne niekompletne, brak

lewej, kości przedramienia zachowane prawa kość łokciowa i promieniowa bez nasad bliższych, zachowane kości niekompletne kości nadgarstka, kość śródręcza z obu rąk oraz niekompletne paliczki palców.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne niezachowane. Brak prawej kości udowej. Kości masywne, urzeźbione. Kość podudzia kompletne, szkielet stóp kompletne, brak dystalnych paliczków palców.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny *Maturus*. Oszacowanie wieku na podstawie szwów czaszkowych, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 40-45 lat.

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki i kości udowych. Masywne kości udowe z silnie wyrobioną kresą chropawą i zaznaczonymi miejscami przyczepów mięśniowych, na kości łokciowej silnie wyrobione miejsce przyczepu końcowego mięśnia trójkłowego ramienia.

Wzrost: 172 -174 cm

Maksymalna długość lewej udowej jest 472 mm, wskazujące rangę około 172,3-173,8 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Cribra orbitalia na sklepieniu oczodołów, narośla kostne (*torus*) i liczne chropowatości na podniebieniu twardym (ryc.4). Zrośnięty pierwszy kręg szyjny (atlas) z kłykciami potylicznymi-brak ruchomości stawu szczytowo-potylicznego (ryc.5).

Ryc. 5. Przypadek asymilacji pierwszego kręgu szyjnego z kłykciami potylicznymi. 1-Łuk przedni, 2-łuk tylny, 3-powierzchnie stawowe dolne

kręgu szczytowego, 4-otwór wielki

Dodatkowe kości:

Niekompletna kość piszczelowa, trzon z nasadą dalszą, L5, fragment z trzonu żuchwy, pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I (Ryc.6). Dodatkowo lewa kość udowa pochodząca od dorosłego mężczyzny (ryc.3).

Ryc.6. Kości dziecka Inf.I odnalezione w grobie I-2.

Grób II

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- *Juvenis/wczesny Adultus* (18-22 lata)

Zachowane kości: fragmenty z kości czaszki, zęby, kręgi, fragmenty kości z klatki piersiowej, fragmenty trzonów kości długich.

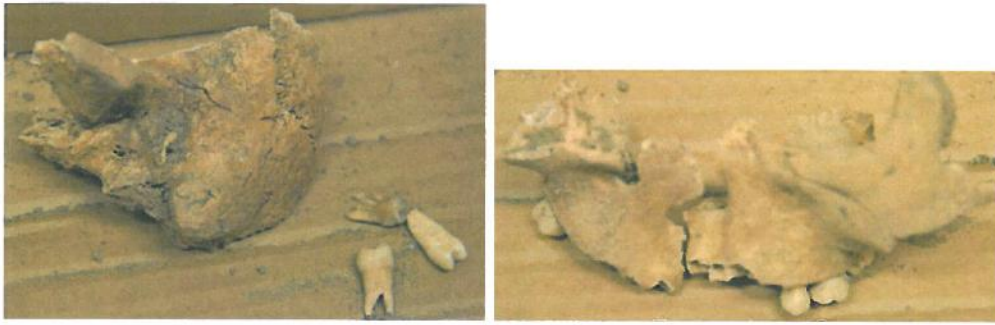

Ryc.7. Stan zachowania kości ze szkieletu osobnika z grobu II.

Stan zachowania kości: zły, stan zachowania szkieletu 15%.

Ze szkieletu zachowały się nieliczne fragmenty i odłamy z kości czaszki, fragmenty trzonów kości długich, trzy kręgi z odcinka lędźwiowego (L1, L2, L3) zachowane w częściach, uszkodzone łuki, kilka niekompletnych żeber, kości ze śródręcza i śródstopia i paliczki palców w większości całe (ryc.7).

Czaszka zniszczona, zachowana we fragmentach w większości są to odłamy kostne pochodzące ze sklepienia, niekompletna bez zachowanej w całości części łuskowej kość skroniowa lewa, uszkodzona szczęka i łuska kości potylicznej (ryc.7, 8).

Ryc.8. Stan zachowania czaszki osobnika z grobu II.

Stan zachowania zębów: pięć zębów zachowało się w zębodołach wyrostka zębodołowego i trzy zęby luźne: 14,15,16,17, 24, 25, 26, 27, zęby 18 i 28 na etapie wyżynania się widoczne w zębodole. Powierzchnia koron nie starta (ryc.8).

Ryc.8. Fragmenty kości szczękowej i zuchwy z zachowanymi zębami dziecka z grobu 2.

Wiek: *Juvenis/wczesny Adultus* 18-22 lata

Ocena wieku została oparta na stanie wyrżnięcia i zachowania zębów w wyrostku zębodołowym, rozwoju kości skroniowej i ocenie szwów czaszkowych.

Płeć: Ocena płci została przeprowadzona na podstawie morfologii kości skroniowej .

Wzrost: Nie rekonstruowano

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Na dnie zatoki szczękowej zaobserwowano dołki korozyjne, które są śladami po reakcji okostnej na zakażenie, którym mogło być zapalenie zatok przynosowych w wyniku infekcji górnego odcinka układu oddechowego.

Grób III

Liczba osobników: 2 dorosłych osobników i dziecko *Inf. I*

Płeć- mężczyzna, kobieta

Wiek- ?

Ryc. 9. Zachowane kości z grobu nr III.

Zachowane kości szkieletu: zły, szkielet zniszczony, niekompletny (30%).

Bez czaszki i żuchwy, bez kręgów poza małymi fragmentami łuków dwóch kręgów piersiowych i odłamem z kości krzyżowej, brak mostka i żeber, brak kości z obu kończyn górnych poza lewą kością ramienną, brak kości nadgarstka, kości śródreżcza, paliczków (rąk), kości miednicznych. Kości udowe, kości goleni, stępu, śródstopia niekompletne, brak paliczki palców nóg.

Stan zachowania kości: średnio dobry, uszkodzona nasada bliższa lewej kości udowej, brak głowy.

Wiek: dorosły

Na podstawie wielkości kości i fazy zrastania się poszczególnych części kości np. trzonów z nasadami- zrosnięte całkowicie.

Płeć: mężczyzna Ustalano na podstawie wielkości i stopnia rozwarcia kąta szyjki kości udowej.

Wzrost: 166 cm I osobnik kość udowa M1-435mm

155cm II osobnik M1 kość udowa – 365mm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Dodatkowe kości: kompletna kość udowa, piszczelowa prawa, lewa kość udowa niekompletna z uszkodzoną nasadą bliższą, kości strzałkowe uszkodzone, 3 kości stępu i 3

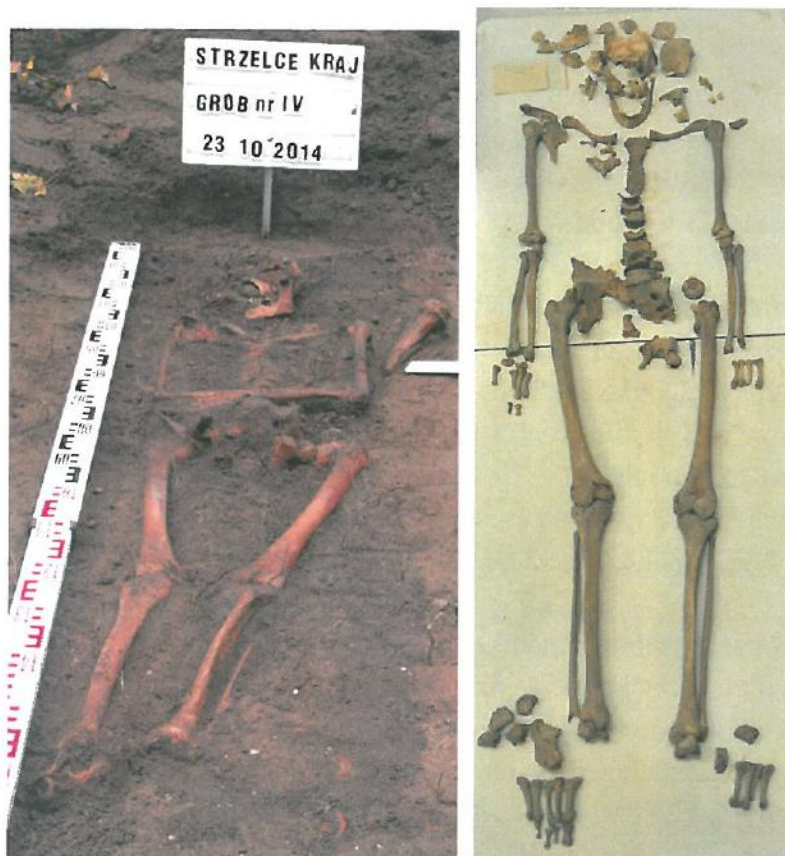
kości śródstopia I, III, V (ryc.9). Kości kończyny dolnej pochodzą ze szkieletu kobiety dorosłej. Ponadto rozpoznano kości pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Inf.I.

Grób IV

Liczba osobników: 3 dorosłych, młodociany, dziecko

Płeć- męczyzna

Wiek- późny *Maturus/Senilis, Juvenis, Inf. I*

Stan zachowania szkieletu:
średnio dobry (70%).

Zachowane kości: czaszka z żuchwą, zęby, kręgi piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa, żebra, mostek, obojczyki, łopatki, kości z obu kończyn górnych, kości śródrečna, miednica, kości udowe, kości goleni, stępu, kości śródstopia i paliczki palców stóp.

Ryc. 10. Stan zachowania kości szkieletu z grobu IV, a- w jamie grobowej *in situ*, b- po oczyszczeniu do analizy.

Czaszka: niekompletna z żuchwą, uszkodzona podstawa, część twarzowa, kości ciemieniowe, czołowa i klinowa i czołowa zachowane w licznych fragmentach, żuchwa kompletna. Kości czaszki masywne, grube.

Ryc.11. Stan zachowania czaszki osobnika z grobu IV.

Stan zachowania zębów: *Ante mortem* utrata zębów, osady kamienia, obniżenie i zanik wyrostka zębodołowego szczęki dużo ubytków przeżyciowych, zębodoły po zębach trzonowych w szczęce i żuchwie całkowicie zarośnięte lub na etapie końcowym zobliterowania, wyrostek zębodołowy w tych miejscach w fazie zaniku, w żuchwie zmieniony kąt charakterystyczny dla wieku bardzo dojrzałego.

Zachowane zęby: 14,15,16, 23, 24, 32, 33, 34, 43, 48.

Zęby utracone przeżyciowo: 13,17, 26, 27, 28, 31, 32, 36, 37, 38, 46, 47,48

Zęby zgubione: 11, 12, 21, 22

Starcie koron zachowanych zębów bardzo silnie ponad ½ korony zęba starta, wtórna zębina. Starcie koron silnie asymetryczne (starcie użytkowe wynikające prawdopodobnie z rodzaju wykonywanego zajęcia. Na zębach w żuchwie kamień nazębny. W obrębie zębodołów siekaczy w żuchwie widoczne ślady po stanach zapalnych.

Ryc. 12. Zachowane zęby z czaszki osobnika z grobu IV.

Ogólny stan zachowania kości: średnio dobry: kręgi niekompletne z odcinka szyjnego tylko dwa C2, C7, z odcinka piersiowego Th9-Th12, kręgi lędźwiowe wszystkie z uszkodzonymi trzonami i wyrostkami, kość krzyżowa uszkodzona, niekompletna, żebra zniszczone, połamane, zachowane szczątkowo, łopatki uszkodzone, lewej brak, prawa z uszkodzonym katem dolnym, bez brzegu przyśrodkowego, obojczyki kompletne, kości ramienne, przedramienia kompletne z niewielkimi erozjami na nasadach dalszych, kości nadgarstka tylko dwie prawe, śródręcza i paliczki palców niekompletne. Kości miedniczne uszkodzone, niekompletne, z lewej zachował się fragment kości kulszowej i łonowej, prawa niekompletna,

kość biodrowa z uszkodzonym talerzem, brak kości łonowej prawej, lewa kość udowa z uszkodzoną nasadą bliższą, głowa lewej kości udowej zachowana osobno, w obu kościach udowych erozja nasad dalszych, kości piszczelowe kompletne, kości strzałkowe z uszkodzonymi nasadami, kości stępu prawej stopy kompletne, z lewej zachowane tylko dwie, kości śródstopia kompletne, paliczki palców stóp tylko z prawej stopy niekompletne.

Wiek: późny *maturus/senilis*

Ocena wieku osobnika w chwili śmierci była możliwa na podstawie analizy obliteracji szwów czaszkowych zaawansowana, szwy wewnątrz zarośnięte całkowicie (55-65), stopnia starcia powierzchni koron (ponad 55 lat), ogólnej oceny powierzchni stawowych wszystkich kości (55 -65 lat).

Płeć: Męczyzna

Ocenę płci przeprowadzono na podstawie cech morfologicznych czaszki (męczyzna), kości krzyżowej (męczyzna), kości miednicy (męczyzna), kości udowych (męczyzna).

Wzrost: ok. 170-174 cm

Wymiar największy kości udowej M1-456mm, kości ramiennej lewej 339mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia :

Na zbadanych kościach szkieletu stwierdzono liczne ślady zapalenia okostnej, zapalenia kości i stawów kręgosłupa. Zapalenie okostnej: obie panewki stawu biodrowego.

Na głowie i szyjce kości udowej prawej zmiany zapalne w postaci licznych porowatości i tworzenie nowej kości w okolicy kłykci oraz tworzenie się nowej kości w bocznej części trzonu między krętarzami, duże zmiany pozapalne w dole międzykłykciowym, narośla kostne na powierzchni krzyżowo-biodrowej kości biodrowej, na dnie obu panewek stawu biodrowego liczne dołki i porowatości i tworzenie nowej kości (duże wyrośla kostne),

Choroba zwyrodnieniowa stawów: kręgi piersiowe i lędźwiowe, prawa kość łokciowa, prawa kość udowa, staw biodrowo- krzyżowy prawy. Stawy kręgów piersiowych i lędźwiowych wykazują oznaki zapalenia kości i stawów, na powierzchniach górnych i dolnych trzonów, na powierzchniach stawowych wyrostków stawowych bardzo dużo porowatości i wżerów oraz bardzo liczne i duże marginalne osteofity, powierzchnie stawowe zniekształcone, przebudowane, silnie zniekształcone powierzchnie stawowe, dołki na głowach kości udowych silnie wyrobione i zniekształcone, zniekształcona powierzchnia stawowa panewki prawego stawu biodrowego.

Ryc.13. Zmiany zapalne, zwyrodnieniowe i zniekształcające na: a – kręgi lędźwiowe (osteofity na górnym i dolnym brzegu trzonów, b, c – staw biodrowo- krzyżowy prawy, zniszczenia powierzchni stawowej, zrost (ankyloza) w tylnej części powierzchni uchowatej, d – staw biodrowy prawy; zmiany osteolityczne na dnie panewki (dołki korozyjne).

Cechy niemetryczne: perforacja dołu wyrostka łokciowego (ryc.14) .

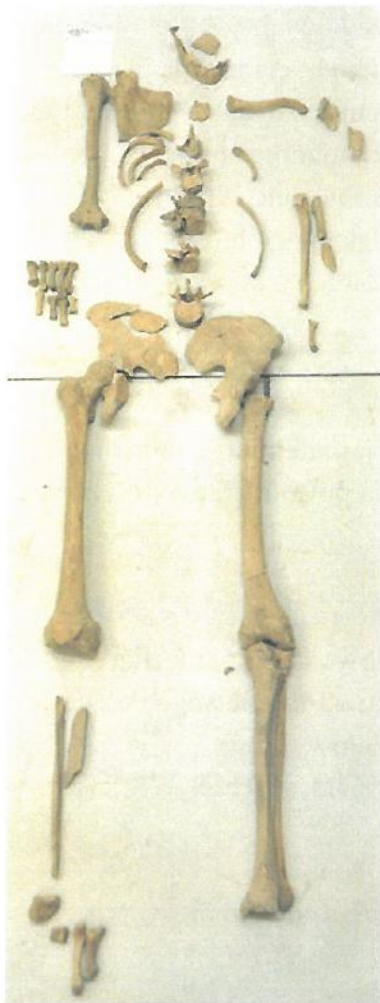
Ryc. 14. Przedziurawienie dołu wyrostka łokciowego (*foramen supratrochleare*).

Grób IV pochówek nr 1

Liczba osobników: 1 (plus luźne kości pochodzące od osobnika w wieku 18-22 lata i dorosłej kobiety).

Płeć- męczyzna

Wiek- *Maturus* 39-44 lata

Stan zachowania szkieletu: średni 45%

Zachowane kości: żuchwa, kręgi piersiowe, lędźwiowe, żebra, mostek, łopatki, prawa kość ramienna, kości przedramienia lewego, kości śródreżca, paliczki palców ręki, kości miedniczne, kości udowe, kości goleni, stępu, śródstopia.

Kości zachowane w dobrym stanie z licznymi uszkodzeniami wtórnymi na kręgach, kości kulszowej i łonowej lewej, nasadzie dalszej kości piszczelowej i strzałkowej lewej. Kości średnio masywne z słabo zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Ryc. 15. Stan zachowania szkieletu osobnika z pochówku 1, grób IV.

Czaszka: brak, zachowana tylko żuchwa bez lewej gałęzi, fragment z kości czołowej.

Stan zachowania zębów: zły. Zachowane: 35, 36, 37, 38. Zagubione: 31, 32, 33, 34, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48 (ryc.16). **Stopień starcia** koron zębów najsilniejszy na pierwszym zębie trzonowym, brak guzków, widoczna zębina wtórna, na pozostałych zachowanych zębach starta warstwa szkliwa, guzki starte.

Ryc. 16. Stan zachowania zębów z żuchwy osobnika z grobu IV.

Wszystkich kręgów piersiowych zachowało się 6: Th7-Th12, dwa lędźwiowe L1, L3, 5 uszkodzonych żeber prawych i dwa lewe, lewa łopatka zachowana we fragmentach, prawa z uszkodzonym katem dolnym, prawego obojczyka brak, prawa kość ramienna kompletna, lewej brak, nie zachowały się kości z przedramienia prawego, lewa kość łokciowa i promieniowa uszkodzone, brak kości nadgarstka z obu rąk, zachowane kości z prawego śródręcza i 4 paliczki palców, w prawej kości miednicznej uszkodzony talerz kości biodrowej i kość łonowa, w lewej brak kości łonowej lewa kość udowa z uszkodzoną nasadą bliższą, brak głowy kości, prawa kość udowa kompletna, prawa piszczel zniszczona, zachowany tylko fragment trzonu podobnie strzałka prawa, lewa kość piszczelowa i strzałka kompletne, z małymi erozjami na obu nasadach, kości stępu lewej stopy nie zachowane, z prawej tylko kość skokowa, klinowa i dwie kości śródstopia, brak paliczków palców z obu stóp. Kości masywne, z zaznaczoną rzeźbą przyczepów mięśniowych szczególnie na kości ramiennej (silnie rozbudowana guzowatość naramienna i skręcony trzon).

Wiek: dorosły około 39-44 lat

Wiek oszacowano na podstawie stopnia zrośnięcia nasad kostnych (całkowity), morfologii zmian na spojeniu łonowym (dorosły około 40 lat), stopniu starcia powierzchni koron zębów w żuchwie (ponad 40 lat).

Płeć: Mężczyzna

Płeć ustalano na podstawie cech morfologicznych miednicy (budowa męska), mostka (raczej męski), i ogólnego wyglądu kości udowych, wielkości kąta szyjkowo-trzonowego (kości bardzo masywne, grube z silnie zaznaczonymi przyczepami mięśniowymi).

Wzrost: 174-176cm , kość ramienna M1- 339cm, kość udowa 456cm, piszczel 378

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie zaobserwowano

Dodatkowe kości: rozpoznano i określono kości nie pochodzące ze szkieletu mężczyzny z pochówku 1 (ryc.17).

Ryc. 17. Dodatkowe kości w pochówku nr 1 z grobu IV.

Stwierdzono kości pochodzące od osobnika, którego wiek w chwili śmierci wynosił 18-22 lata. Rozpoznano osobno zachowaną głowę z kości ramiennej prawej, kość łokciową lewą, fragment części przynasadowej kości promieniowej lewej, fragment trzonu z prawą gałęzią żuchwy bez obu zachowanych wyrostków kłykciowego i dziobiastego oraz fragment pochodzący z lewego kata żuchwy. W zniszczonej żuchwie zachował się ząb 38, a 48 w fazie wyżynania się. Brzeg szwów z zachowanego odcinka szwu strzałkowego na fragmencie lewej kości ciemieniowej ostry, piłowaty, bez widocznej obliteracji od wewnątrz i na zewnątrz szwu. Nasada dalsza z lewej kości ramiennej nie zrosnięta całkowicie z trzonem, proces nie zakończonego kostnienia, widoczny również na fragmencie pochodzącym z brzegu talerza kości biodrowej. Rozpoznano kości pochodzące ze szkieletu osobnika dorosłego, płci żeńskiej: niekompletną kość ramienną prawą bez nasady bliższej, niekompletną kość piszczelową lewą również bez nasady bliższej, fragment z prawej kości miednicznej, nasadę bliższą z części przynasadowej trzonu z kości udowej prawej, niekompletne dwa żebra.

Grób V

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- *Inf. I* (2-3 lata)

Zachowane kości: 3 kręgi, piersiowe, 4 lędźwiowe, kość krzyżowa, kość ramienne, kości miedniczne, udowe, piszczelowe.

Stan zachowania szkieletu: zły (30%)

Szkielet zniszczony, niekompletny, kości zachowane w złym stanie. Brak czaszki, zachowane kości rozdrobnione, nasady kości długich zachowane osobno z uszkodzeniami, kręgi w większości z osobno zachowanymi trzonami i łukami, kość krzyżowa w częściach, obie kości łopatki niekompletne, kości miedniczne z osobno zachowaną kością biodrową oraz łonowymi, kości nadgarstka, stępu paliczki dystalne ręki i stopy nie zachowane.

Wiek: *Infans I* (2-3 lata)

Ocenę wieku przeprowadzono na podstawie stopnia zachowania kości długich i nasad.

Płeć: ?

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie zaobserwowano

Grób VI

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- w wieku *Inf. I* (2-3 lata)

Stan zachowania szkieletu: średnio dobry (65%)

Zachowane kości: czaszka, zęby, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa (podstawa), żebra (w tym I prawe i po sześć żeber z obu stron), obojczyki, niekompletne łopatki, kości ramienne, przedramienia z obu kończyn, kości miednicy, kości udowe, kości goleni, stępu, kości śródstopia.

Ryc. 18. Stan zachowania szkieletu dziecka z grobu VI.

1. **Czaszka.** Uszkodzona z żuchwą, kości zachowane we fragmentach, zniszczona część twarzowa i podstawa czaszki, dobrze zachowane kość szczękowa, żuchwa i zęby.

Stan zachowania zębów: zęby mleczne zachowane częściowo w szczęcie i żuchwie, dwa zęby trzonowe, kły (wyżynające się).

Kręgi szyjne prawie wszystkie dobrze zachowane, ale niższe kręgi z uszkodzonymi łukami (zachowane oddzielnie), pozostałe kręgi również z częściowo uszkodzonymi łukami zachowanymi osobno lub zagubionymi. Brak mostka, większości żeber i kości rąk i nóg, części nasad kości długich często z uszkodzonymi powierzchniami, łopatki fragmentarycznie zachowane, kości długie zachowane w średnio dobrym stanie, kości przedramienia z uszkodzonymi powierzchniami stawowymi nasad lub bez nasad dalszych. Kości obręczy kończyny dolnej zachowały się w złym stanie, obie kości miedniczne mają niekompletne talerze biodrowe, uszkodzone panewki i kości łonowe. Kości rąk i stóp zachowane fragmentarycznie.

Grób VII (Sektor A)

I. Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- w wieku *Inf. I* (2-3 lata)

Zachowane kości: czaszka, zęby, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, żebra, obojczyki, łopatki, kości ramienne z obu kończyn, kości miednicy, kości udowe, kości goleni, stępu, kości śródstopia.

Stan zachowania: średnio dobry (65%)

1.Czaszka: uszkodzona z żuchwą, kości zachowane we fragmentach, zniszczona część twarzowa i podstawa czaszki, zachowana kość szczękowa, żuchwa i zęby.

Stan zachowania zębów: zęby mleczne zachowane częściowo, w żuchwie wyróżnione pierwszy i drugi ząb trzonowy.

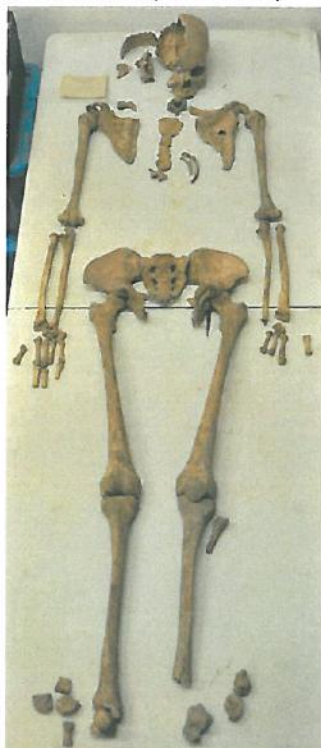
Kręgi szyjne, piersiowe i lędźwiowe z uszkodzonymi łukami (zachowane oddzielnie) lub zagubione, brak kości krzyżowej, brak mostka, tylko 5 niekompletnych żeber, kości długie często z uszkodzonymi powierzchniami, łopatki fragmentarycznie zachowane, kości długie zachowane w średnio dobrym stanie, brak kości przedramienia i rąk, kości obręczy kończyn dolnej zachowane w średnio dobrym stanie, obie kości miedniczne zachowane w częściach z niewielkimi uszkodzeniami na talerzach biodrowych i kościach łonowych.

Grób VII

I. Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- *Adultus* (25-30 lat)

Stan zachowania szkieletu: średnio dobry (65%)

Zachowane kości: czaszka, zęby, kręgi szyjne, kość krzyżowa, mostek, obojczyki, łopatki, kości ramienne, śródreżcza, paliczki palców, kości miednicy, kości udowe, kości goleni, stępu, kości śródstopia.

Ryc. 19. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu VII.

1.Czaszka: Zrekonstruowano część czaszki z wtórnie uszkodzoną ścianą boczną prawą i częścią twarzową. Czaszka budowy masywnej, szwy wolne, łuska kości czołowej z miernymi guzami czołowymi i zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej urzeźbiona, wyrostki sutkowate szerokie, wydłużone. Część prawej kości ciemieniowej, skroniowej i prawej części łuski kości potylicznej została częściowo uszkodzona w okresie *post mortem*. W stropach oczodołu nie zaobserwowano *cribra orbitalia* lub innych perforacji w oczodole lewym. W wyrostku zębodołowym szczęki obecne są miernie starte zęby stałe.

Ryc. 20. Stan zachowania czaszki osobnika z grobu nr VII.

Stan zachowania zębów:

Zęby zachowane w zębodołach: 14, 15, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 27, 28

Pośmiertna utrata zębów: 11, 12, 13, 21, 22, 23

W szczęcie brak przeżyciowych ubytków zębów. Osady kamienia na zębach delikatne. Starcie zębów: małe, guzki nie starte, powierzchnia koron na zębach trzonowych starta warstwa szkliwa, najsilniej na zębach 16, 26 (ryc.21)

Ryc. 21. Stan zachowania zębów osobnika z grobu VII.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez: kręgosłup nie zachowany, tylko dwa trzony kręgów szyjnych C1, C2. Kość krzyżowa posiada ślady po zrastaniu kręgów S2-S3. Kości żeber zachowały się szczątkowo tylko dwa fragmenty z lewych żeber, mostek reprezentowany jest w całości bez wyrostka mieczykowatego. Z kończyny górnej obecny lewy obojczyk, prawy zachowany szczątkowo, prawa i lewa łopátka z uszkodzonymi brzegami przyśrodkowym, górnym, prawa i lewa kość ramienna kompletne podobnie prawa

kość promieniowa i łokciowa. Z kończyny dolnej zachowane są kości miedniczne – prawa kość łonowa ma wtórnie uszkodzoną gałąź górną i dolną, lewa jest kompletna z zachowaną powierzchnią na spoinie łonowym. Na obu kościach grzebień biodrowy zrosnięty całkowicie z talerzem. Obecna jest prawa rzepka, nasada dalsza kości piszczelowej prawej zniszczona, brak lewej kości strzałkowej a z prawej zachował się tylko fragment trzonu. Kości stopy reprezentowane są przez prawą i lewą kość piętową i skokową oraz prawe i lewe kości łódkowate, prawą sześcienną oraz lewe klinowate: przyśrodkowe, pośrednie, kości śródstopia brak

Wiek: na podstawie zachowanych elementów szkieletu ustalono, że szczątki należały do osobnika zmarłego w wieku *Adultus* (25-30 lat)

Oszacowanie wieku osobnika w chwili śmierci ustalano na podstawie stopnia obliteracji szwów czaszkowych, oceny zużycia powierzchni koron zębów i ogólnej morfologii zębów, powierzchni spoiny łonowego oraz oceny stopnia zużycia powierzchni stawowych.

Płeć: mężczyzna

Ocena płci osobnika na podstawie morfologii czaszki (jednoznaczne cechy męskie) i kości krzyżowej (mężczyzna), kości biodrowej (mężczyzna) i cechy metryczne kości udowej (mężczyzna).

Wzrost: 163- 166 cm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: brak

Grób VIII

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- w wieku *Inf. I* (3-4 lat)

Stan zachowania szkieletu: średnio dobry (35%)

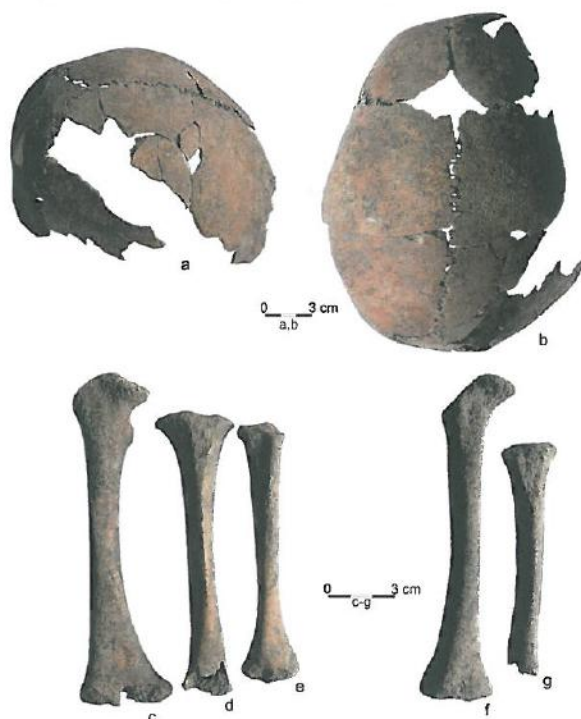
Zachowane kości: czaszka, zęby, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kości ramienne, kości miednicy, kości udowe.

Ryc. 22. Stan zachowania szkieletu dziecka w jamie grobu nr VII.

1.Czaszka: fragmenty kości z delikatnego sklepienia czaszki, szwy wolne, prawa i lewa kość ciemieniowa oraz prawa część kości czołowej częściowo uszkodzone. Obecne są małe fragmenty szczęki i żuchwy.

Stan zachowania zębów: zęby mleczne oraz zawiązki zębów mlecznych i stałych: M1, m2, c, I1, c, m2, M1

Szkielet postkranialny: fragmenty 5 kręgów szyjnych, w tym atlas i obrotnik, 4 piersiowe i 2 lędźwiowe z uszkodzonymi łukami (zachowane oddzielnie) lub zagubione, brak kości krzyżowej, brak mostka, zachowane fragmenty żeber prawej i lewejstron. Obecny także fragment trzonu prawej i lewej kości ramiennej oraz obu kości udowych.

Ryc. 23. Kości długie ze szkieletu dziecka z grobu VIII, c – kość udowa, d – kość piszczelowa, e – kość ramienna; f – kość udowa, g – kość piszczelowa

Wiek: Na podstawie zachowanych elementów szkieletu ustalono, że szczątki należały do dziecka w wieku *infans I* (ok. 2-3 lata)

Płeć: płeć nie została określona.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Zaobserwowano, że nasady kości długich, szczególnie kości udowych, są znacznie poszerzone, wskazując na występujące u tego osobnika niedobory witaminy C lub D (ryc.23).

Grób IX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- późny *Maturus* (55+ lat)

Stan zachowania: zły (15%)

Szkielet zniszczony, kości średnio dobrze zachowane.

Zachowane kości: czaszka, kręgi piersiowe, obojczyk, kość łokciowa.

Ryc. 24. Zachowane kości *in situ* ze szkieletu osobnika z grobu IX.

1.Czaszka: zniszczona, bez żuchwy, brak podstawy czaszki, uszkodzona część twarzowa, kalota budowy masywnej, łuki brwiowe i guzowatość potyliczna zewnętrzna zaznaczone, wyrostki sutkowate szerokie. Odcinek S2 szwu strzałkowego obliterowany, szew strzałkowy i wieńcowy obliterowany, szew węglowy obliterowany od wewnątrz, od zewnątrz w obliteracji zaawansowanej, osobno zachowane kości skroniowe, brak większości kości z części twarzowej. Zęby nie zachowały się.

Ryc. 25. Stan zachowania czaszki osobnika z grobu IX.

Szkielet postkranialny: reprezentowany jest przez fragmenty 5 kręgów piersiowych. Obecne bardzo małe fragmenty trzech żeber prawej strony, część barkowa obojczyka lewego, fragment z lewej kość łokciowej.

Wiek: późny *Maturus* ponad 55 lat

Ocena wieku na podstawie obliteracji szwów czaszkowych

Płeć: mężczyzna

Nie rekonstruowano wysokości ciała.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: kręgi piersiowe z widocznymi zmianami zwyrodnieniowymi

Dodatkowe kości: rozpoznano kość łokciową prawą pochodzącą ze szkieletu osobnika zmarłego w młodszym wieku. Kość jest zdecydowanie mniej masywna od kości łokciowej należącej do szkieletu osobnika z grobu IX.

Grób X

Liczba osobników: 1 dorosły, 1 dziecko

Płeć- męczyzna

Wiek- *Maturus*

Zachowane kości: kręgi lędźwiowe, kość krzyżowa, kość ramienna lewa, kość śródręcza kości miednicy, kości udowe, piszczelowa (ryc.26).

Ryc. 26. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu X.

Stan zachowania: zły (15%).

Szkielet nie kompletny bez czaszki, kości szkieletu średnio dobrze zachowane, brak kości ze szkieletu osiowego, kończyn górnych, rąk i kości stóp. Kości są masywne i grube.

Wiek: *Maturus* ponad 50 lat

Ocenę wieku oparto na ocenie kości krzyżowej i miednicy.

Płeć: Mężczyzna

Płeć została jednoznacznie określona na podstawie cech morfologicznych miednicy i kości krzyżowej.

Wzrost: 165 -169 cm

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Zmiany zwyrodnieniowo- zniekształcające na kręgach lędźwiowych (ryc. 27). Na kości śródrezcza prawego ślad po zagojonym złamaniu i narośla kostne, co może być związane z reakcją przebudowy kości na duże obciążenie mechaniczne. Na prawej i lewej kości udowej dobrze wyrobione i zaznaczone kresy chropawe.

Ryc. 27. Zmiany zwyrodnieniowo-przeciążeniowe na kości krzyżowej i kręgach lędźwiowych.

Inne obserwacje: Zmiany przeciążeniowe, skostnienie (zmiana wytwórcza) w miejscu przyczepu końcowego mięśnia naramiennego (hipertrofia).

Grób X sektor A

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?, Wiek- *Inf. I*

Stan zachowania: średni (75%).

Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z prawie kompletnym szkieletem osiowym, kośćmi kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w dobrym stanie, mają nieliczne uszkodzenia na powierzchniach stawowych. Stan zachowania szkieletu dobry, brak części kości śródrezcza, paliczków palców rąk, kości śródstopia i stóp (fot.28).

Ryc. 28. Stan zachowania kości szkieletu z grobu nr 10 sektor A po oczyszczeniu do analizy

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Kości czaszki zachowane osobno, uszkodzona podstawa czaszki, częściowa erozja kości szczękowej i żuchwy.

Stan zachowania zębów: Zęby zachowane: wyrżnięte zęby w szczęcie i żuchwie do m1

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o bardzo delikatnej budowie.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletne kręgi z odcinka szyjnego, piersiowego i lędźwiowego, brak kości krzyżowej. Żebra zachowane niekompletnie, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany prawy obojczyk. Łopatki zachowane. Kości ramienne i przedramienia zachowane bez nasad, brak kości ze śródrezcza i paliczków palców.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane w częściach. Lewa i prawa kość udowa oraz kości goleni bez nasad brak kości stępu, śródstopia i paliczków stóp.

Wiek: dziecko w przedziale wiekowym Inf. I, (1,5-2 lata). Oszacowanie wieku polegało na ocenie kolejności wyrżnięcia zachowanych zębów.

pleć: ?

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Cribrra orbitalia na sklepieniu oczodołów.

Grób XI

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- kobieta?

Wiek- *Juvenis*/wczesny *Adultus* (18 -22 lat)

Stan zachowania: średni (70%).

Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z większością kości szkieletu osiowego, kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w dobrym stanie, mają nieliczne uszkodzenia na powierzchniach stawowych. Stan zachowania szkieletu dobry, brak kości śródręcza, paliczków palców rąk, kości śródstopia i stóp (fot.29).

Ryc. 29. Stan zachowania kości szkieletu z grobu nr XI, a *in situ*, b- po oczyszczeniu do analizy

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka budowy delikatnej, część *bregmatica* i *obelica* szwu strzałkowego w małej części obliterowane, pozostałe szwy wolne, łuska kości czołowej z wyraźnymi guzami czołowymi i miernie zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej słabo urzeźbiona, wyrostki sutkowate wąskie zaokrąglone. Uszkodzona część podstawy czaszki, erozja częściowa wyrostka zębodołowego kości szczękowej. W szczęcie i żuchwie zachowane miernie starte zęby stałe (ryc.29).

Stan zachowania zębów: Zęby zachowane: 15, 16, 17,18, 26, 27, 28, 31,32, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46,47

Zęby zgubione: 11, 12, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25

Stopień starcia powierzchni koron zębów: na siekaczach starte szkliwo, na zębach przed i trzonowych częściowo starte guzki i brzegi korony od strony przyśrodkowej, zęby 38, 48 w fazie wyżynania (ryc.30).

Ryc. 30. Stan zachowania i stopień starcia zębów w żuchwie osobnika z grobu XI.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

Średnio dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez prawie kompletny kręgosłup – niekompletne kręgi szyjne tylko C6 i C7, kręgi z górnego odcinka piersiowego posiadają częściowo wtórnie uszkodzone łuki, kość krzyżowa nie kompletna na etapie fuzji, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i niekompletne, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki, łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi i katami dolnymi. Kości ramienne kompletne, kości przedramienia prawe i lewe zachowane, uszkodzone kość promieniowa i łokciowa lewa, nasady bliższe kości ramiennych zachowane osobno, nie zrosnięte z trzonami, nasady dalsze zrosnięte, kości przedramienia zachowane bez nasad dalszych. Brak kości rąk i nadgarstka.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane niekompletnie, uszkodzone kości łonowe, grzebiń biodrowy jest w ostatniej fazie przyrastania. Prawa kość udowa ma uszkodzoną nasadę dalszą, lewa kompletna, głowy obu kości udowych zachowane osobno, niezrosnięte z trzonami. Kości piszczelowe również z osobno zachowanymi nasadami bliższymi i dalszymi (niezakończona fuzja zrastania z trzonami), kość strzałkowa lewa uszkodzona, niekompletna, prawa złamany trzon (pośmiertnie), kości stępu niekompletne, zachowane obie kości skokowe, lewa sześcienna i klinowa przyśrodkowa, dwie kości ze śródstopia lewego, brak paliczków stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny *Juvenis* wczesny *Adultus*.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 18-22 lat.

Płeć: kobieta?

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i kości udowych nie jest jednoznaczne dla osobnika w tym przedziale wiekowym.

Wzrost: około 156-159 cm

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Ślady po zagojonej traumie (zmiażdżenie i złamanie) na kościach śródstopia (*peri mortem*). Nasady dalsze obu kości zrosły się a powierzchnie w wyniku nowotworzenia kości zostały zniekształcone, na całej powierzchni obu nasad, widoczne są narośla kostne i chropowatości oraz liczne dołki korozyjne w fazie obliteracji (ryc.31).

Ryc. 31. Zagojone przedśmiertne zmiążdżenie nasad dalszych dwóch kości śródstopia lewego.

Dodatkowe kości: rozpoznano dwie prawe niekompletne kości ramienne, uszkodzone prawą i lewą kość łokciową, 4 kręgi piersiowe, fragment z talerza kości biodrowej, kość II ze śródręcza prawego, kość I ze śródstopia lewego oraz kość łódkowata ze stopy prawej. Wszystkie wyróżnione kości pochodzą od osobników dorosłych, znacznie starszych, niż osobnik z grobu XI.

Ryc. 32. Kości pochodzące od dwóch innych dorosłych osobników rozpoznanych w kościach szkieletu osobnika z grobu XI.

Grób nr XII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- *Maturus* (50-55 lat)

Stan zachowania szkieletu: średni (60%).

Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z prawie kompletnymi kośćmi szkieletu osiowego, kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, kości niekompletne, z nielicznymi uszkodzeniami na powierzchniach stawowych i trzonach. Brak kości ramiennej prawej kości śródręcza lewego, paliczków palców obu rąk, niekompletne kości stępu, kości śródstopia obu stóp zachowane, brak paliczków palców obu stóp (fot.32).

Ryc. 33. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu XII, a-*in situ*, b- po oczyszczeniu

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

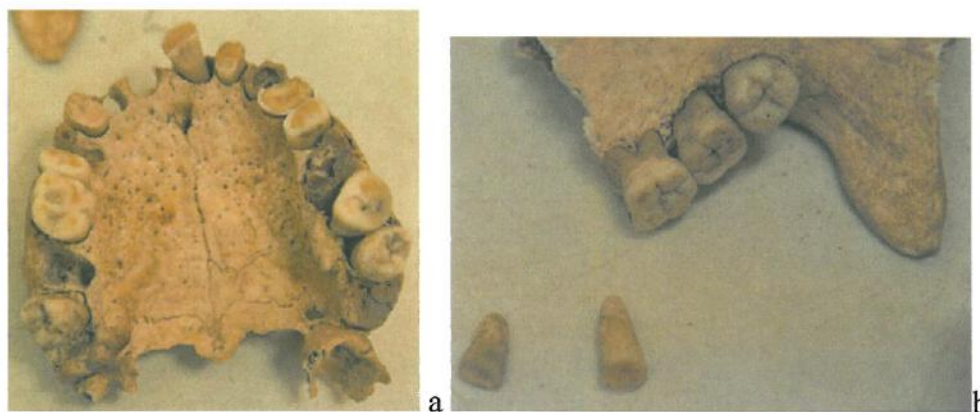
1. Czaszka

Czaszka uszkodzona z zachowaną żuchwą, masywna, kości grube, część strzałkowego w fazie zaawansowanej obliteracji, pozostałe szwy z obliteracją zaawansowaną, łuska kości czołowej z miernymi guzami czołowymi i mocno zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej mocno urzeźbiona, wyrostki sutkowate szerokie tępo zakończone. Uszkodzona część podstawy czaszki, część twarzowa i prawa część sklepienia. Żuchwa zachowana fragmentarycznie, część prawej gałęzi z wyrostkiem dziobiastym i trzema zębami trzonowymi w żębodołach. W szczęcie zachowane mocno starte zęby stałe (ryc.33).

Stan zachowania zębów: Zęby zachowane: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 33, 34, 35, 36, 37, 38

Zęby zgubione: 11, 31, 32, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48

Stopień starcia powierzchni koron zębów: bardzo silny na siekaczach, kłach, zębach przedtrzonowych w szczęcie i żuchwie starte ponad ½ korony zęba, na zębach trzonowych starte guzki do warstwy zębiny, w zębie 14 obecne tylko korzenie w żębodole, w zębie 23 zniszczona korona, otwarta komora zęba, 26 zniszczona komora zęba w żębodole obecne tylko korzenie- próchnica, w zębie 27 ubytek próchnicowy na szyjce (ryc.33). Stopień starcia zębów w szczęcie znacznie silniejszy niż zębów w żuchwie, szczególnie siekaczy i kłów (prawdopodobnie starcie mechaniczne związane z charakterem wykonywanej pracy?).

Ryc. 34. Stan zachowania zębów a-w szczęcie, b- w żuchwie osobnika z grobu XII.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości szczególnie na kości ramiennej na grzebieniu guzka większego widoczna jest wyrost kostny i narośla w postaci blaszek na powierzchni trzonu (entezopatia).

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup, kręgi z górnego odcinka piersiowego posiadają częściowo wtórnie uszkodzone łuki, kość krzyżowa z erozją lewej części bocznej, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i niekompletne, z mostka zachował się trzon.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany tylko lewy obojczyk i fragment brzoju bocznego lewej łopatki. Brak prawej kości ramiennej, lewa ze złamanym pośmiertnie trzonem, kości

przedramienia prawego z uszkodzonym trzonem kości promieniowej, lewe kompletne. Brak kości nadgarstka, dwie kości śródreżza prawego brak paliczków palców z obu rąk.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane niekompletnie, uszkodzone kości łonowe. Lewa kość udowa ma uszkodzoną nasadę dalszą, prawa, kości piszczelowe kompletne, lewa kość strzałkowa złamany trzon pośmiertnie, prawa kość strzałkowa zachowana bez obu nasad, kości stępu niekompletnie, zachowane obie kości skokowe i piętowe, wszystkie ze śródstopia lewego i prawego, brak paliczków palców obu stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny *Maturus*.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, szwów czaszkowych, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci ponad 55 lat.

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 172 Kość promieniowa lewa M1-244, łokciowa prawa M1-275, udowa prawa M1-475, piszczel lewa M1-371 rekonstrukcja wzrostu osobnika około 171-172cm

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Zmiany zwyrodnieniowe na trzonach kręgów piersiowych i lędźwiowych, małe osteofity.

Grób nr XIII

Liczba osobników: dziecko

Płeć: ?

Wiek: *Inf.I/Inf.II* 6-7 lat

Stan zachowania szkieletu: średni (65%). Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z większością kości szkieletu osiowego, kończyn górnych i dolnych.

Zachowane kości w średnio dobrym stanie. Brak kości ramiennej prawej kości śródreżza lewego, paliczków palców obu rąk, niekompletnie kości stępu, kości śródstopia obu stóp kompletne, brak paliczków palców obu stóp (fot.35).

Ryc.35. Stan zachowania szkieletu dziecka z grobu XIII, a- *in situ*, b- po oczyszczeniu

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka uszkodzona z zachowaną żuchwą, zachowane fragmenty delikatnych kości sklepienia czaszki, szwy wolne, obecne fragmenty szczęki i żuchwy z zębami mlecznymi i zawiązkami zębów stałych. Uszkodzona część kości czołowej, podstawy czaszki, część twarzowa, żuchwa zachowana, kości skroniowe zachowane osobno. (ryc.35).

Stan zachowania zębów: część zębów zachowana w żębodołach zęby mleczne i stałe, wyżynające się kły, część zębów zachowana luźno siekacze. W żuchwie zgubione pośmiertnie siekacze, zachowane tylko dwa zęby trzonowe i kiel lewe (ryc.36)

Ryc.36. Stan zachowania zębów w szczęce u dziecka z grobu XIII.

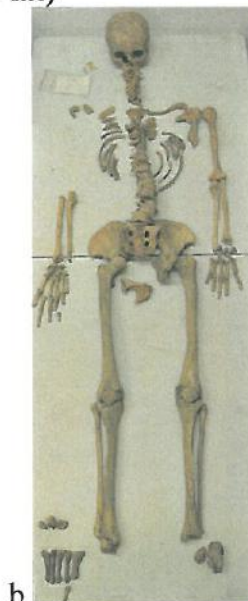
Dodatkowe kości: rozpoznano kości nienależące do szkieletu dziecka. Fragment kości biodrowej pochodzącej ze szkieletu dorosłej kobiety, fragment kości czołowej oraz dwa kręgi, jeden z odcinka lędźwiowego L1 i Th3 również ze szkieletu dorosłej osoby.

Grób nr XIV

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- Adultus (35-40 lat)

Stan zachowania szkieletu: dobry (85%).

Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką bez żuchwy, z dobrze zachowanym szkieletem osiowym, kośćmi kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, część kości niekompletna z erozją na powierzchniach stawowych i trzonach. Stan zachowania całego szkieletu średnio dobry, brak kości ramiennej prawej, zachowane kości nadgarstka, śródręcza lewego i prawego, paliczki palców obu rąk. Kości stępu niekompletne, brak lewych kości śródstopia, brak paliczków palców obu stóp.

Ryc. 37. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu XIV, a- in situ w jamie grobu, b- po oczyszczeniu do badań.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka uszkodzona bez żuchwy, masywna, kości grube, część szwu strzałkowego w fazie średnio zaawansowanej obliteracji, pozostałe szwy z obliteracją rozpoczętą, łuska kości czołowej z miernymi guzami czołowymi i zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej mocno urzeźbiona, wyrostki sutkowate szerokie tępo zakończone. Uszkodzony prawy wyrostek czołowy kości szczękowej. W szczęcie zachowane miernie starte zęby stałe (ryc.38).

Ryc. 38. Stan zachowania czaszki osobnika z grobu XIV.

Stan zachowania zębów: Zęby zachowane: 12,13, 14, 15, 16, 17,18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38

Zęby zgubione: 11

Stopień starcia powierzchni koron zębów: duży na siekaczach, na kłach, zębach przedtrzonowych na koronach starta część szkliwa i w niewielkim stopniu guzki, w zębach trzonowych pierwszych i drugich, guzki starte widoczna warstwa zębiny. W trzecich zębach trzonowych małe ubytki próchnicowe (ryc.39).

Ryc. 39. Stan zachowania podstawy czaszki i zębów w wyrostku zębodołowym szczęki osobnika z grobu XIV.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Średnio wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni na kościach.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup, niektóre kręgi z górnego odcinka piersiowego posiadają częściowo wtórnie uszkodzone łuki, kość krzyżowa uszkodzona z erozją na powierzchniach uchowatych, kości guzicznej brak. Żebra uszkodzone, źle zachowane, niekompletne, z mostka zachował się trzon.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany tylko lewy obojczyk i fragment brzoju bocznego lewej łopatki. Brak prawej kości ramiennej, lewa ze złamanym pośmiertnie trzonem, kości przedramienia kompletne. Kości z obu nadgarstków zachowane, kości śródreżca prawego i lewego zachowane, paliczki palców z obu rąk niekompletne.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane niekompletnie, uszkodzone kości łonowe. Prawa kość udowa ma złamany trzon (pośmiertnie) prawa kość udowa kompletna z erozją na nadkłykciu przyśrodkowym, kości piszczelowe kompletne, lewa kość strzałkowa z erozją na obu nasadach, prawa kość strzałkowa zachowana kompletnie, zachowane obie kości skokowe i piętowe i trzy kości klinowe prawe, wszystkie kości śródstopia prawego, z lewego brak, paliczki palców obu stóp nie zachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny *Adultus* wczesny *Maturus*.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, szwów czaszkowych, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 40 lat.

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: Kość promieniowa lewa M1-225, łokciowa prawa M1-243, udowa prawa M1-396, piszczel lewa M1-339 rekonstrukcja wzrostu osobnika około 166-170 cm.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny *Adultus* wczesny *Maturus*.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, szwów czaszkowych, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 40 lat.

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: Kość promieniowa lewa M1-225, łokciowa prawa M1-243, udowa prawa M1-396, piszczel lewa M1-339 rekonstrukcja wzrostu osobnika około 166-170 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Dodatkowe kości: rozpoznano dwie dodatkowe kości miedniczne pochodzące od dwóch osobników dorosłych kobiety i mężczyzny.

Grób nr XV

Liczba osobników: 1

Płeć: ?

Wiek: dorosły

Ryc.40. Stan zachowania kości osobnika z grobu XV, a-in situ, b- po oczyszczeniu

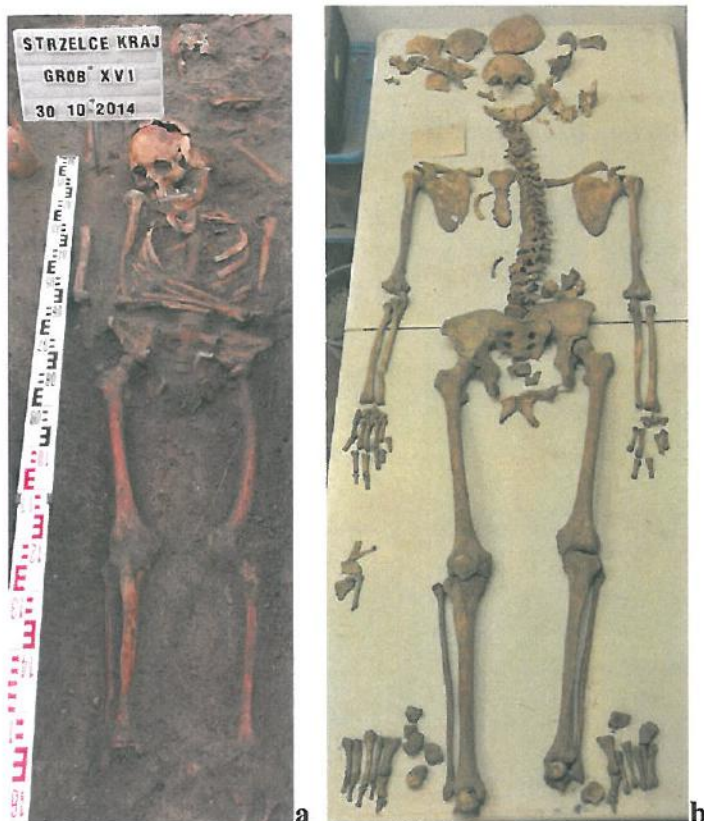
Stan zachowania: zły (10%). Szkielet niekompletny, czaszka zachowana fragmentarycznie tylko fragmenty kości sklepienia ciemieniowe i fragmenty kości potylicznej, część twarzowa i podstawa czaszki zniszczone. Brak kości ze szkieletu osiowego, kości kończyn górnych, zachowane tylko kości goleni, rzepki, pojedyncze kości śródstopia V i IV prawe. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, nasada bliższa i dalsza kości piszczelowej lewej uszkodzona pośmiertnie, prawa kość piszczelowa kompletna. Stan zachowania całego szkieletu zły (fot.40). Kości średnio masywne.

Grób nr XVI

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć: mężczyzna

Wiek: *Adultus* (22-25 lat)

Stan zachowania szkieletu: dobry (85%). Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą żuchwy, z dobrze zachowanym szkieletem osiowym, kośćmi kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w dobrym stanie, część kości niekompletna z erozją na powierzchniach stawowych i trzonach. Stan zachowania całego szkieletu dobry, brak kości żeber, niekompletne paliczki palców rąk, kości stępu lewego i paliczków dystalnych palców z obu stóp (fot.40). Kości masywne z wyraźną rzeźbą przyczepów mięśniowych na kościach długich obu kończyn.

Ryc.40. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu XVI, a-*in situ* w jamie grobowej, b- po oczyszczeniu do badań.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka zniszczona, zachowana w częściach z żuchwą. Kości części twarzowej i podstawy czaszki uszkodzone, masywna, brzegi szwów ostro piłowane, część szwu strzałkowego w fazie mało zaawansowanej obliteracji, pozostałe szwy z obliteracją rozpoczętą, łuska kości czołowej z miernymi guzami czołowymi i zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej mocno urzeźbiona, wyrostki sutkowate szerokie tępo zakończone. W szczęcie silna erozja wyrostka zębodołowego lewego, uszkodzony wyrostek czołowy prawy, zniszczona powierzchnia przednia i oczodołowa trzonu szczęki po stronie prawej, odsłonięta zatoka szczękowa lewa, żuchwa uszkodzona, złamany pośmiertnie trzon, silna erozja prawej gałęzi, osobno zachowany fragment gałęzi z uszkodzonym wyrostkiem kłykciowym i dziobiastym, zachowane miernie starte zęby stałe, w żuchwie ubytki przeżyciowe (ryc.40, 41).

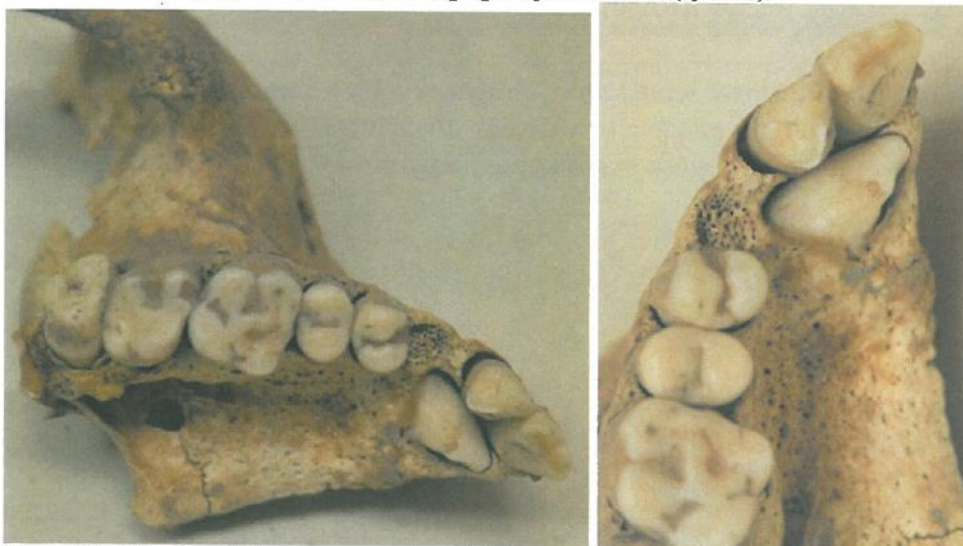

Ryc.41. Stan zachowania zębów a- w szczęce z widocznym dużym osadem kamienia na zębach przed- i trzonowych oraz hipoplazję liniową szkliwa, b- w żuchwie oraz kości z części twarzowej czaszki osobnika z grobu XVI.

Stan zachowania zębów: Zęby zachowane: 12,13, 14, 15, 16, 17,18, 21, 22, 23, 24, 26, 27, 28, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38

Zęby zgubione: 11

Stopień starcia: mały na siekaczach, na zębach przedtrzonowych na koronach starta część szkliwa i w niewielkim stopniu szkliwo na guzkach, w zębach trzonowych pierwszych i drugich guzki starte prześwieca warstwa zębiny. Na zębach przedtrzonowych i trzonowych z prawej ćwiartki w szczęce bardzo duży osad kamienia (ryc.41. Wada rozwojowa – prawy kieł nie wyróżnił się w zębodole tylko w wyrostku podniebiennym i widoczny jest na podniebieniu twardym (ryc.42). Pomiedzy koronami lewych zębów przedtrzonowych styczne ubytki próchnicowe, ubytek przeżyciowy zęba 26, zębodół zrastający, 37, 38 zachowane jako zęby luźne. W żuchwie ubytki przeżyciowe zębów 46, 47. W zębie 35 głęboka próchnica, otwarta komora zęba, zniszczona korona, brak ponad ½ części korony. Z zęba 36 zachowany tylko korzeń, w zębodole ubytki kostne po zagojonym ropniu (ryc.43). Na siekaczach, kłach w żuchwie i siekaczach w szczęce hipoplazja szkliwa (ryc.41)

Ryc. 42. Nieprawidłowo wyróżniony kieł prawy, wtłoczony w wyrostek podniebienny szczęki u osobnika z grobu XVI.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny *Adultus*.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, szwów czaszkowych, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 20-25 lata.

Płeć: Męczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: Kość promieniowa lewa M1-225, łokciowa prawa M1-243, udowa prawa M1-396, piszczel lewa M1-339 rekonstrukcja wzrostu osobnika około 166-170 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Na powierzchni przedniej obu części skalistych kości skroniowej ślady erozji, które mogły powstać w wyniku usznopochodnych następstw po zapaleniu ucha środkowego (ropień) i wywołały zakażenie zatoki jamistej lub ropień mózgu. Ślady po przebyłym ropnym zakażeniu ucha środkowego są w większości zobliterowane, więc są dowodem na nie wystąpienie usznopochodnych powikłań, które z pewnością mogły doprowadzić do powikłań i śmierci osobnika. Na sklepieniach oczodołów widoczne zmiany osteoporyczne *Cribra orbitalia* stopień 1.

Ryc.43. Zmiany w aparacie żucia, zniszczenie korony prawego zęba przedtrzonowego na skutek procesu próchnicowego, ubytki przeżyciowe dwóch lewych zębów trzonowych, w obrębie zębodołu ślady po zagojonym ropniu około korzeniowym.

Dodatkowe kości: rozpoznano dodatkowy mostek od dorosłej osoby oraz fragmenty trzonów kości długich, talerza kości biodrowej i łopatki pochodzących ze szkieletu dziecka zmarłego w wieku Inf.I.

Grób nr XVII

Liczba osobników: 1 młodociany

Płeć- mężczyzna ?

Wiek- *Juvenis* (17 - 19lat)

Ryc. 44. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu XIV, a- in situ, b- po oczyszczeniu.

Stan zachowania: zły (35%). Szkielet niekompletny, czaszka zniszczona bez żuchwy, zachowane nieliczne fragmenty, średnio dobrze zachowany szkielet osiowy, kości kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, część kości niekompletna z erozją na powierzchniach stawowych i trzonach. Stan zachowania całego szkieletu zły, brak kości ramiennej lewej, prawa zachowana ze zniszczonymi nasadami, kości przedramienia lewego, z prawego zachowały się tylko nasady bliższe i część przynasadową trzonów, kości nadgarstka, śródreżza lewego i prawego, paliczki palców obu rąk, brak kości miednicy, obie kości udowe niekompletne, uszkodzone trzony i nasady, brak prawej kości piszczelowej i strzałkowej, lewa z osobno zachowaną nasadą bliższą nie zrośniętą z trzonem, nasada dalsza zniszczona, brak kości stępu śródstopia, paliczków palców obu stóp (fot.43).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka zniszczona bez żuchwy, zachowana fragmentarycznie, kości delikatne, część szwu strzałkowego bez obliteracji, zachowana lewa uszkodzona kość ciemieniowa i liczne małe odłamy z kości sklepienia czaszki, brak kości z części twarzowej, zęby nie zachowały się. (ryc.44).

Wiek: osobnik młodociany.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie stopnia zrośnięcia trzonów z nasadami – nie zrośnięte, zachowane osobno, fragmentu szwu czaszkowego, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 17-19 lat.

Płeć: Mężczyzna?

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości udowych, kata szyjkowo-trzonowego (rozwarty), ale z powodu uszkodzonych części nasad bliższych ocena nie jest jednoznaczna.

Dodatkowe kości: rozpoznano fragment trzonu z nasadą dalszą z nie zakończoną fuzją przyrastania kości ramiennej prawej, fragment łopatki, nasady dalszej kości udowej lewej, dwa fragmenty kości piszczelowych, fragment brzegu górnego oczodołu prawego. Wszystkie kości pochodzą ze szkieletu znacznie młodszego osobnika w wieku Inf. I zmarłego około 6 roku życia.

Ryc. 45. Dodatkowe kości odnalezione w szkielecie osobnika z grobu XVII.

Grób nr XVIII

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- Inf. II 7-8 lat

Ryc. 46. Stan zachowania szkieletu dziecka z grobu XVIII, a – *in situ*, b- po oczyszczeniu

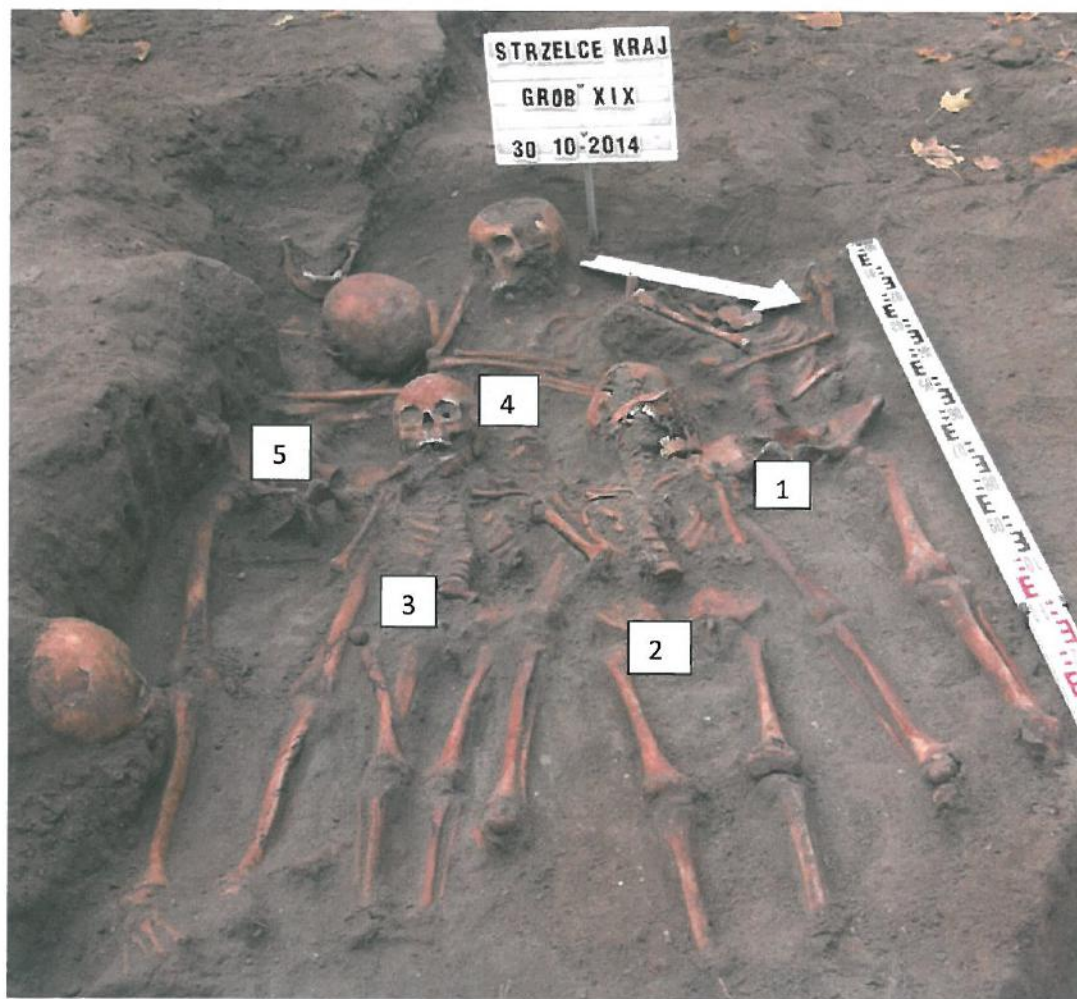
Stan zachowania: zły (25%). Szkielet niekompletny bez czaszki, źle zachowany szkielet osiowy, tylko cztery niekompletne kręgi lędźwiowe L2-L5, kość krzyżowa w częściach fuzja zrastania kręgów krzyżowych średnio zaawansowana, kości kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, część kości niekompletna z erozją na powierzchniach stawowych i trzonach. Stan zachowania całego szkieletu zły, brak kości ramiennej lewej, prawa zachowana ze zniszczonymi nasadami, kości przedramienia lewego, z prawego zachowały się tylko nasady bliższe i część przynasadową trzonów, kości nadgarstka, śródrečia lewego i prawego, paliczki palców obu rąk, brak kości miednicy, obie kości udowe niekompletne, uszkodzone trzony i nasady, brak prawej kości piszczelowej i strzałkowej, lewa z osobno zachowaną nasadą bliższą nie zrośniętą z trzonem, nasada dalsza zniszczona, brak kości stępu śródstopia, paliczków palców obu stóp (fot.46).

Grób nr XIX

Liczba osobników: 5 osób, 2 dorosłe, 1 młodociany, 2 dzieci

Płeć- mężczyzna, kobieta

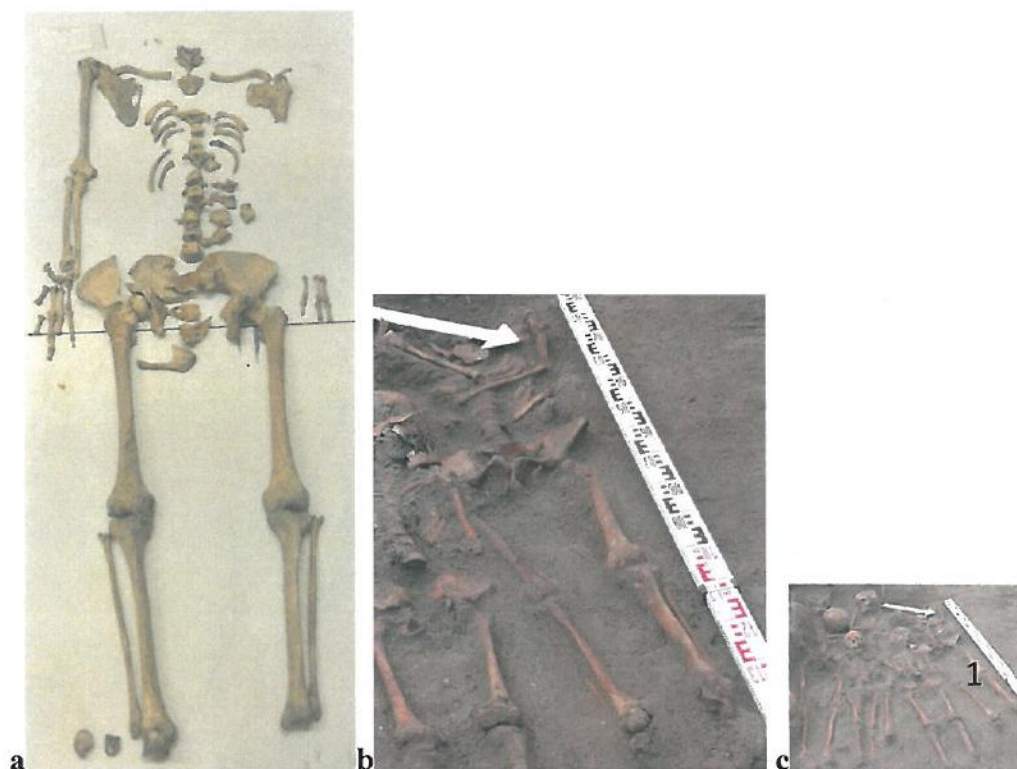
Wiek- *Maturus*, *Adultus*, *juvenis*, *Inf.I*, *Inf.II*

Ryc. 47. Stan zachowania szkieletów w grobie zbiorowym nr XIX.

Ponieważ archeolog nie oznaczył w metryczkach szkieletów nr kolejności ich eksplorowania, numery nadane w analizie sugerują kolejność szkieletów wg prawdopodobieństwa ułożenia w grobie od strony prawej zdjęcia.

Grób XIX Szkielet 1

Ryc. 47. Stan zachowania szkieletu osobnika nr 1 z grobu XIX, a- po oczyszczeniu, b- *in situ*, c- zaznaczony szkielet nr 1 na tle wszystkich pochówków w grobie XIX.

Stan zachowania: średnio dobry (45%). Szkielet niekompletny, brak czaszki i żuchwy, średnio dobrze zachowany szkielet osiowy, kości kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, część kości niekompletna z erozją na powierzchniach stawowych i trzonach. Stan kompletności kości z całego szkieletu średnio dobry, brak kości ramiennej lewej, prawa zachowana, bak kości przedramienia lewego, z prawego zachowane, kości nadgarstka tylko z prawej ręki, zachowane kości śródrezcza prawego z lewego tylko trzy, paliczki palców obu rąk niekompletne, kości miednicy prawej uszkodzone, uszkodzone kości łonowe, obie kości udowe kompletne, kości piszczelowe kompletne, kości strzałkowe z uszkodzonymi nasadami bliższymi, zachowane 3 kości stępu śródstopia prawego, brak paliczków palców obu stóp (fot.47).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka nie zachowana

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z wyraźnie zaznaczonymi przyczepami mięśniowymi na kościach.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet osiowy reprezentowany przez niekompletny kręgosłup, dwa kręgi piersiowe C6 i C7, 5 kręgów piersiowych Th2-Th4, Th10-Th12, niektóre kręgi z piersiowe posiadają częściowo wtórnie uszkodzone łuki, wszystkie kręgi lędźwiowe trzy pierwsze z erozjami na trzonach i łukach, kość krzyżowa uszkodzona zachowana w dwóch częściach, brak części podstawnej, erozja na powierzchniach uchowatych, kości guzicznej brak. Żebra silnie uszkodzone, źle

zachowane, niekompletne, 6 fragmentów prawych żeber z częściami kręgosłupowymi i 4 lewe, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki oraz obie kości łopatek, lewa z uszkodzonym katem dolnym. Brak prawej kości ramiennej, lewa kompletna bez erozji na nasadach, kości przedramienia lewego niezachowane, prawa łokciowa i promieniowa kompletne. Kości z nadgarstka prawego zachowane bez kości grochowatej i czworobocznej mniejszej, kości śródręcza prawego kompletne oraz zachowane paliczki palców z dwoma dystalnymi, z lewego śródręcza tylko I, II, III i trzy paliczki z palców rąk.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane niekompletnie, uszkodzone kości łonowe. Talerz kości biodrowej złamany pośmiertnie, zachowane obie gałęzie i powierzchnia spojenia łonowego kości łonowej prawej. Prawa i lewa kość udowa nie uszkodzone bez erozji na powierzchniach stawowych bliższych i dalszych, kości piszczelowe kompletne, lewa i prawa kość strzałkowa z uszkodzeniami na nasadach bliższych, zachowana prawa kość skokowa, łódkowata i sześcienna, lewych i prawego śródstopia i paliczek palców obu stóp brak.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus około 30-40 lat.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego.

Płeć: Kobieta

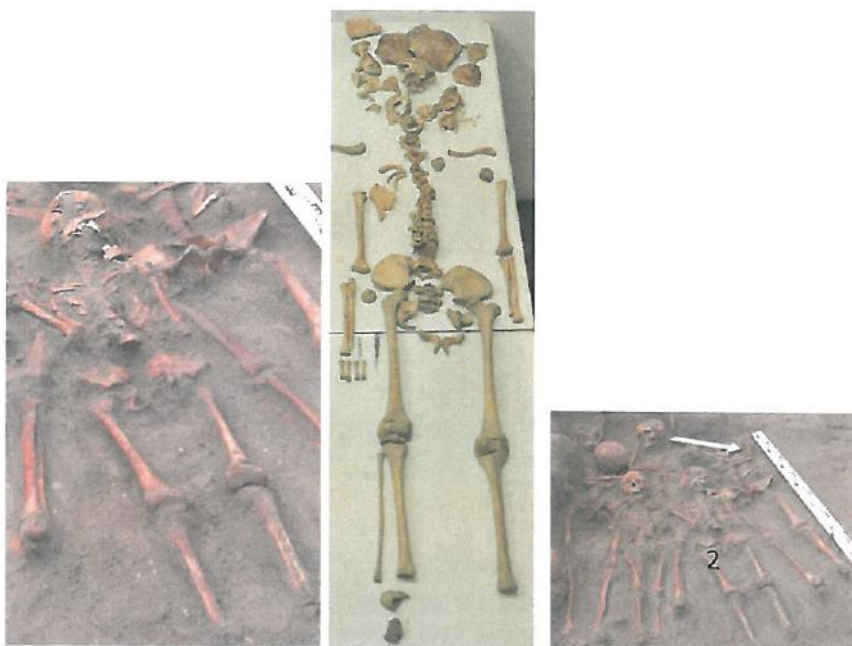
Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: zmierzono prawą kość ramienną M1-307, promieniową M1-217, łokciową M1-237, udową M1-410, piszczelową M1-345. Rekonstrukcja wzrostu osobnika około 163-165 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Dodatkowe kości: rozpoznano kości pochodzące ze szkieletu dziecka Inf. II, dwa zęby stały i mleczny oraz fragment kości strzałkowej od dorosłego osobnika. Wymienione kości dziecka mogą pochodzić ze szkieletu oznaczonego na zdjęciu pochówku zbiorowego jako nr 2. Fragment strzałki mógł zostać zebrany z pochówku osobnika nr 4 (ryc.47).

Grób XIX- Szkielet 2- Dziecko w wieku Inf.I

Ryc. 48. Stan zachowania szkieletu osobnika nr 2 z grobu XIX, a- po oczyszczeniu, b- *in situ*, c- zaznaczony szkielet nr 1 na tle wszystkich pochówków w grobie XIX.

Stan zachowania: średnio dobry (70%). Szkielet niekompletny z zachowaną czaszką i żuchwą, dobrze zachowany szkielet osiowym, kości kończyn górnych i kończyn dolnych. Zachowane kości charakteryzuje mała erozja pośmiertna najczęściej obserwowana na powierzchniach przynasadowych trzonów i osobno zachowanych częściach nasadowych z kości długich. Stan ogólny zachowanych kości z całego szkieletu dobry. Najgorzej zachowały się kości żeber, kości rąk i stóp. Kości udowe z niedużymi erozjami na obu nasadach dalszych oraz osobno zachowanymi częściami niezrośniętych nasad, kości piszczelowe kompletne z erozjami na wolnych częściach przynasadowych i w częściach dystalnych trzonów, kość strzałkowa lewa i prawa kompletne bez zachowanych niezrośniętych części obu nasad. Kości szkieletu delikatne bez wyraźnych przyczepów mięśniowych (fot.48).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. **Czaszka** zachowana z żuchwą (ryc.49)

Ryc. 49. Stan zachowania czaszki i jej poszczególnych kości pochodzących ze szkieletu dziecka 2 z grobu XIX.

Czaszka średnio delikatnej budowy, kości średnio masywne pomimo wczesnego wieku ontogenetycznego. Czaszka zniszczona bez kompletnego sklepienia, podstawy, części bocznych i części twarzowej. Wszystkie kości z części mózgowej i twarzowej, które się zachowały z uszkodzeniami. Kość czołowa z silną erozją na łusce, otwarta zatoka czołowa, zachowane sklepienia oczodołów i część nosowa, kości ciemieniowe zachowane oddzielnie, kość potyliczna niekompletna, uszkodzone części boczne i część podstawna łuska uszkodzona wszystkie części zachowane oddzielnie, kość klinowa i sitowa zachowane fragmentarycznie, kości skroniowe z uszkodzonymi łuskami, zachowane osobno, kość jarzmowe zachowane osobno z erozją wyrostka jarzmowego, kość szczękowa niekompletna z uszkodzoną lewą powierzchnią oczodołową trzonu szczęki oraz wyrostkiem czołowym i częściowo wyrostkiem podniebiennym lewym. Żuchwa kompletna ze złamanym pośmiertnie trzonem. W szczęcie i żuchwie zachowane zęby stałe i mleczne, słabo starte.

Stan zachowania zębów: w szczęcie nie zachowały się wszystkie zęby, siekacze i kiel lewy oraz siekacze prawe mleczne zagubione pośmiertnie na dnie żębodołów po siekaczach przyśrodkowych widoczna erupcja siekaczy stałych. W żuchwie zęby siekacze przyśrodkowe i boczne oraz kły zachowane luzem, widoczne wyzynające się zęby stałe, ząb przedtrzonowy i trzonowy w lewej części łuku żębodołowego żuchwy. Zachowane zęby mleczne o słabym

stopniu starcia powierzchni koron. Na szkliwie zębów trzonowych w żuchwie stwierdzono nieduży osad kamienia nazębnego (ryc.50).

Ryc.50. Stan zachowania zębów w żuchwie dziecka nr 2 z grobu zbiorowego XIX.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: stwierdzono porowatości w obrębie sklepienia obu oczodołów *cribra orbitalia* (stopień 3). Zmiany aktywne w chwili śmierci, surowiczo – krwotoczne.

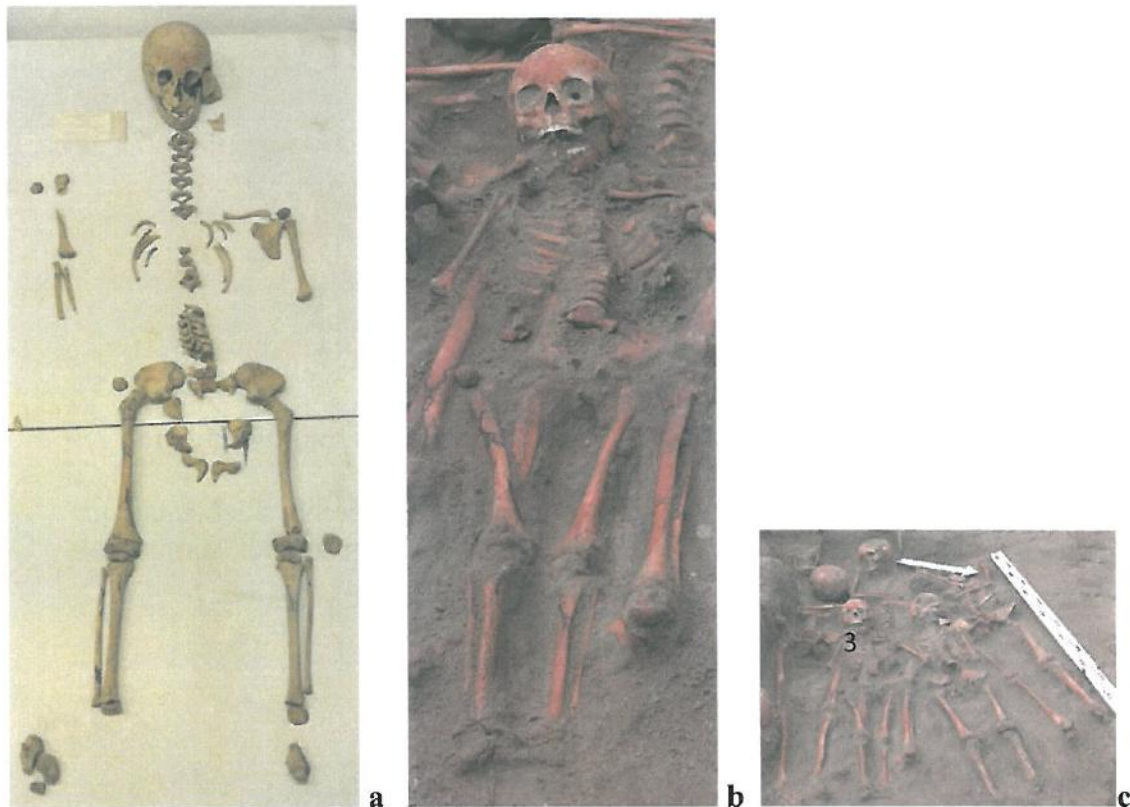
Ryc.51. Ślady zaburzeń metabolicznych. Kość czołowa sklepienie oczodołów ze zmianami prototypowymi *cribra orbitalia*.

Dodatkowe kości: rozpoznano niekompletną czaszkę bez części twarzowej i żuchwy należącą do młodej kobiety w wieku 30-35 lat, kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa, dwa obojczyki, nasady dalsze kości przedramienia prawego, I kość śródreżcza prawej ręki, lewą kość strzałki z uszkodzonym trzonem.

Ryc. 52. Dodatkowe kości przy szkielecie nr 2

Grób XIX szkielet 3

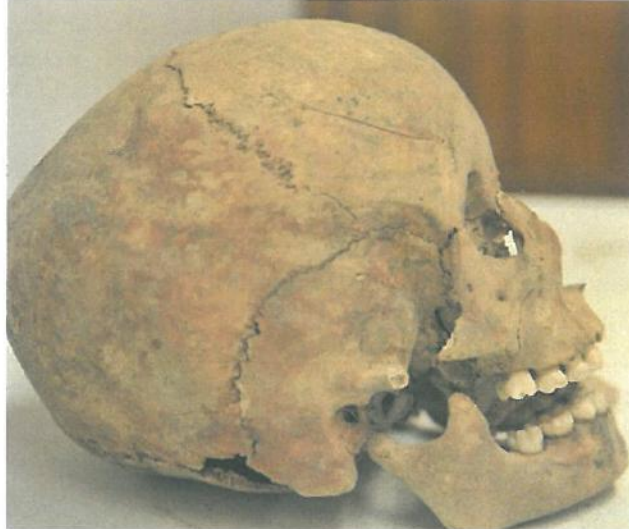

Ryc.53. Stan zachowania szkieletu nr 3 z grobu zbiorowego nr XIX, a- po oczyszczeniu, b- *in situ*, c- na tle wszystkich szkieletów pochowanych w jamie grobowej

Stan zachowania: średnio dobry (55%). Szkielet niekompletny z zachowaną czaszką i żuchwą, średnio zachowany szkielet osiowy, źle kości kończyn górnych, dobrze kończyn dolnych. Zachowane kości charakteryzuje dużą erozją pośmiertną na powierzchniach przynasadowych trzonów i osobno zachowanych częściach nasadowych z kości długich. Stan kompletności kości z całego szkieletu średnio dobry. Najgorzej zachowały się kości żeber i kości obu kończyn górnych, kości miednicy z racji fazy zrastania się kości w tym okresie wieku ontogenetycznego zachowane oddzielnie podobnie jak części przynasadowe kości długich, obie kości udowe z erozjami na obu nasadach z zachowanymi osobno częściami nasad, kości piszczelowe kompletne, kość strzałkowa lewa i prawa bez zachowanych części obu nasad, z kości śródstopia i paliczki palców rąk i stóp zagubione pośmiertnie (fot.53).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

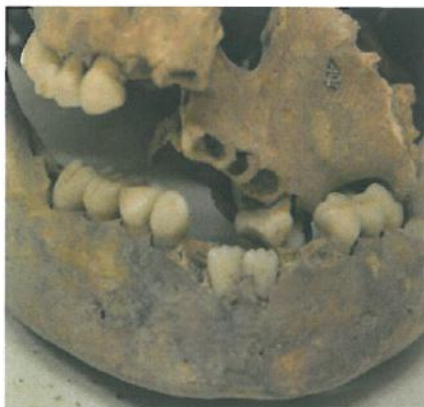
1. Czaszka zachowana z żuchwą (ryc.54)

Ryc. 54. Stan zachowania kości czaszki i zębów ze szkieletu dziecka (osobnika 3) z grobu zbiorowego nr XIX.

Czaszka delikatnej budowy. Uszkodzona część twarzowa czaszki po stronie lewej, kość jarzmowa lewa zachowana osobno, uszkodzona powierzchnia oczodołowa trzonu szczęki, kość skroniowa lewa zachowana osobno, uszkodzona częściowo podstawa czaszki, skrzydła większe kości klinowej, wyrostek jarzmowy kości skroniowej prawej, kość sitowa. Żuchwa kompletna. W szczęcie i żuchwie zachowane zęby stałe i mleczne, słabo starte.

Stan zachowania zębów: w szczęcie niezachowane wszystkie zęby, siekacze i kieł lewy oraz siekacze prawe mleczne zagubione pośmiertnie na dnie zębodołów po siekaczach przyśrodkowych widoczna erupcja siekaczy stałych. W żuchwie zagubione siekacze boczne, widoczne wyróżnione siekacze przyśrodkowe stałe. Zachowane zęby mleczne o słabym stopniu starcia powierzchni koron. (ryc.54, 55).

Ryc. 55. Stan zachowania zębów dziecka z grobu XIX oznaczonego jako szkielet 3.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, nasady kości długich niezrośnięte z trzonami zachowane osobno, brak rzeźby mięśniowej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet osiowy reprezentowany przez niekompletnie zachowany kręgosłup, obecne wszystkie kręgi szyjne, cztery piersiowe (Th1-Th4), wszystkie kręgi lędźwiowe. Zachowane kręgi mają wtórnie uszkodzone trzony i łuki. Łuki zrośnięte z kręgami, kość krzyżowa

niekompletna, zachowana w częściach, kości guzicznej brak. Żebra silnie zerodowane, uszkodzone, zachowane fragmentarycznie, 4 fragmenty prawych żeber z częściami kręgosłupowymi i lewe, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany lewy obojczyk i lewa łopatka z erozją brzegów przyśrodkowych i kątów dolnych. Kości ramienne niekompletne, z prawej zachowany fragment trzonu z części przynasadową dalszą, nie zachowały się kości z przedramienia prawego i lewego, brak, kości śródręcza i paliczek palców z obu rąk.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane w częściach, osobno kości biodrowe, kulszowe i łonowe, w obrębie powierzchni i brzegów panewki erozja pośmiertna. Prawa i lewa kość udowa z erozją części przynasadowych na trzonach i luźno zachowanych częściach obu nasad podobnie w przypadku obu kości piszczelowych i strzałkowych, zachowane obie kości skokowe i piętowe z erozją na powierzchniach stawowych, niezachowane kości śródstopia i paliczki palców.

Wiek: dziecko w przedziale wiekowym Infans I około 6-7 lat.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie kolejności wyrzniętych zębów stałych.

Płeć: nie ustalano

Patologie i ogólne spostrzeżenia: stwierdzono porowatości w obrębie sklepienia obu oczodołów *cribra orbitalia* (stopień 1).

Grób XIX Szkielet 4- Dziecko w wieku *Inf. II*

Ryc. 56. Stan zachowania szkieletu osobnika nr 2 z grobu XIX, a- po oczyszczeniu, b- *in situ*, c- zaznaczony szkielet nr 2 na tle wszystkich pochówków w grobie XIX.

Stan zachowania: średnio dobry (75%). Szkielet niekompletny z czaszką i żuchwą, średnio zachowany szkielet osiowy, kości kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości charakteryzuje erozją na powierzchniach stawowych i trzonach. Stan kompletności kości z całego szkieletu dobry. Najgorzej zachowały się kości żeber i kości przedramienia lewego, kości nadgarstka niekompletne, kości śródręcza prawego kompletne z lewego tylko dwie, paliczki palców obu rąk pojedyncze, kości miednicy z racji fazy zrastania się kości w tym wieku życia zachowane oddzielnie podobnie jak części przynasadowe kości długich, obie

kości udowe z erozjami na obu nasadach z zachowanymi osobno częściami nasad, kości piszczelowe kompletne, kość strzałkowa lewa bez zachowanych części obu nasad, prawa uszkodzona obecny tylko fragment trzonu, z prawego stępu zachowana kość skokowa, piętowa i trzy klinowe, z lewego skokowa, piętowa i sześcienna, paliczki palców obu stóp zagubione pośmiertnie (fot.56).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

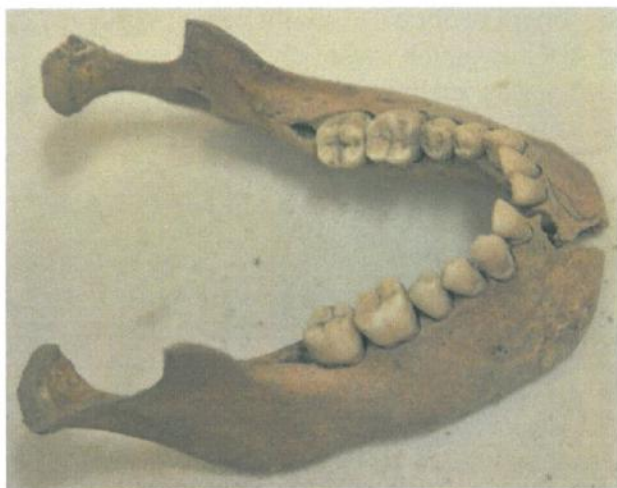
1. Czaszka zachowana z żuchwą (ryc.57)

Ryc.57. Stan zachowania czaszki dziecka (osobnika nr 2) z grobu zbiorowego nr XIX.

Czaszka delikatnej budowy. Uszkodzona łuska kości czołowej i kość ciemieniowa lewa, brak kości jarzmowej prawej. Żuchwa uszkodzona, złamany trzon pośmiertnie. Sklepienie, część podstawna czaszki zachowane prawie kompletnie. W szczęcie i żuchwie zachowane zęby stałe i mleczne.

Stan zachowania zębów: w szczęcie i żuchwie zachowane wszystkie zęby o słabym stopniu starcia powierzchni koron. Siekacze, kły górne stałe, zęby przedtrzonowe w fazie erupcji widoczne w obrębie zębodołów, dwa kły mleczne. W żuchwie siekacze, kły stałe, zęby przedtrzonowe wyrżnięte, widoczna erupcja zębów trzonowych. Na szklawie siekaczy i kłów w szczęcie i żuchwie widoczna hipoplazja szklawa i niewielki osad kamienia nazębnego (ryc.56, 57).

Ryc. 58. Stan zachowania zębów w żuchwie dziecka (osobnika 2) z grobu XIX.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, nasady kości długich nie zrosnięte z trzonami zachowane osobno, brak rzeźby mięśniowej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet osiowy reprezentowany przez kompletny kręgosłup, obecne kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa, prawie wszystkie kręgi piersiowe i lędźwiowe posiadają częściowo wtórnie uszkodzone trzony i łuki. Łuki zrosnięte z kręgami, kość krzyżowa zachowana w częściach, brak dwóch ostatnich kręgów krzyżowych, erozja na części podstawnej, kości guzicznej brak. Żebra najsilniej uszkodzone, zachowane fragmentarycznie, 3 fragmenty prawych żebrow z częściami kręgosłupowymi i 4 lewe, mostek zachowany bez rękojeści.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki oraz obie kości łopatek, obie z erozją brzegów przyśrodkowych i kątów dolnych. Kości ramienne kompletne, zachowane z częściami niezrosniętych nasad bliższych, dalsze zgubione, kości przedramienia z uszkodzonymi trzonami (złamanymi pośmiertnie), części przynasadowe niekompletne. Kości z nadgarstka prawego zachowane, z lewej brak, kości śródręcza prawego kompletne bez paliczek palców, które zachowały się pojedynczo, z lewego śródręcza tylko I, II, III bez paliczek palców rąk.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane w częściach, osobno kości biodrowe, kulszowe i łonowe, w obrębie brzegów panewki erozja pośmiertna. Prawa i lewa kość udowa nie uszkodzone z erozją części przynasadowych na trzonach i luźno zachowanych częściach obu nasad podobnie w przypadku obu kości piszczelowych i strzałkowych, zachowane obie kości skokowe i piętowe z erozją na powierzchniach stawowych, z prawej trzy kości klinowe z lewej kość sześcienna, zachowane prawe kości śródstopia i pojedyncze paliczki palców, z lewej kości śródstopia niekompletne, paliczek palców brak.

Wiek: dziecko w przedziale wiekowym Infans II około 8-10 lat.

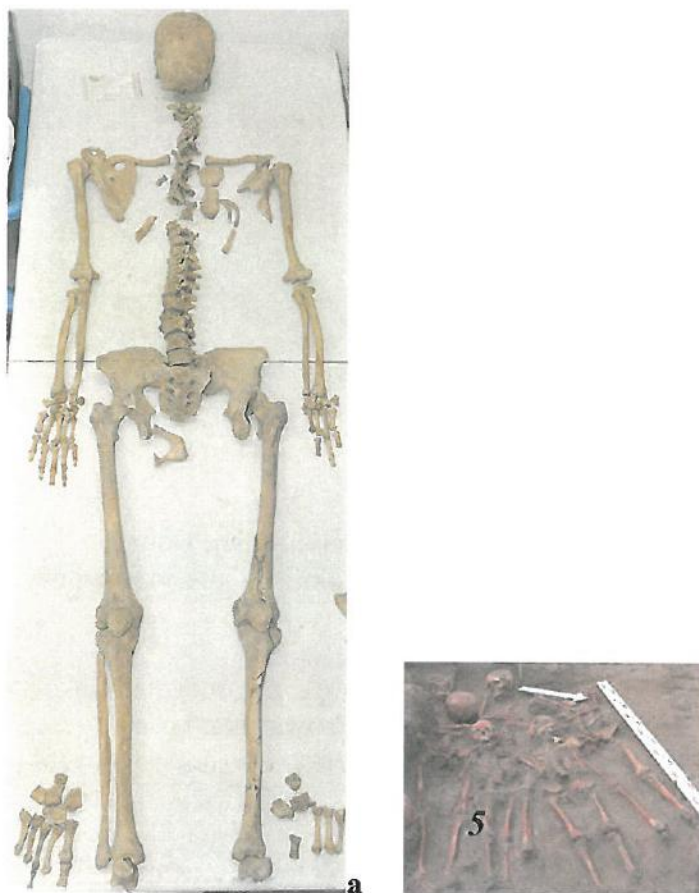
Oszacowanie wieku polegało na ocenie kolejności wyrzniętych zębów stałych.

Płeć: nie ustalano

Wzrost: nie rekonstruowano.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Grób XIX - szkielet 5

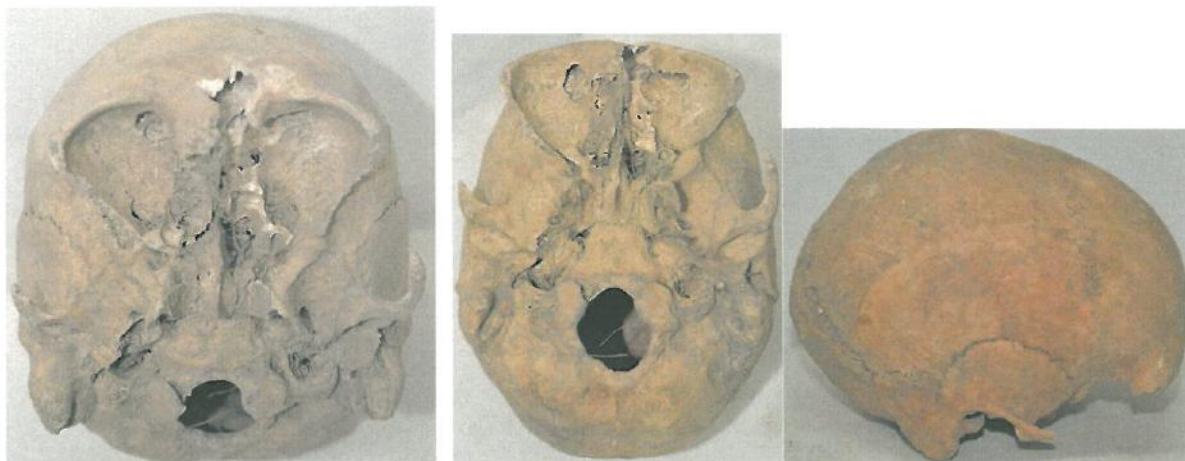
Ryc. 59. Stan zachowania szkieletu 5 z grobu zbiorowego XIX, a po oczyszczeniu, b- in situ, c na planie wszystkich pochówków w jamie grobowej.

Stan zachowania: dobry (80%). Szkielet niekompletny, zachowany z uszkodzoną czaszką bez żuchwy, z kośćmi szkieletu osiowego, kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w dobrym stanie, kości są kompletne, mają nieliczne uszkodzenia na powierzchniach stawowych przynasadowych, niekompletne kości żeber (fot.59). Kości szkieletu masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka uszkodzona, niekompletna, bez zachowanej części twarzowej, bez żuchwy, średnio masywna, część szwu strzałkowego w fazie średnio zaawansowanej obliteracji, pozostałe szwy z obliteracją również średnio zaawansowaną, łuska kości czołowej z miernie zaznaczonymi guzami czołowymi i ciemieniowymi, zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej średnio urzeźbiona, wyrostki sutkowate szerokie, zaokrąglone. Podstawa czaszki kompletna, oczodoły niekompletne, brak ścian dolnych, uszkodzone ściany przyśrodkowe i boczne. Brzegi górne oczodołów i wyrostek jarzmowy kości czołowej masywne, kość czołowa z odsłoniętą zatoką czołową lewą, erozja na sklepieniach oczodołów, wyrostek jarzmowy kości skroniowej prawej uszkodzony. Część twarzowa niezachowana, brak kości szczękowej, kości nosowych, jarzmowych i żuchwy. Nie zachowały się luźne zęby.

Ryc. 60. Stan zachowania czaszki zew szkieletu nr 5.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości szczególnie na kości ramiennej na grzbień guzka większego

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup, kręgi z górnego odcinka piersiowego posiadają częściowo wtórnie uszkodzone łuki, kość krzyżowa cała, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone, niekompletne, zachowane źle, z mostka zachowała się rękojeść mostka i trzon.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki i obie łopatki. W lewej łopatce brak brzegu przyśrodkowego. Kości ramienne i przedramienia oraz kości ręki kompletne, brak nielicznych paliczków dystalnych palców z obu rąk.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane dobrze, uszkodzona kość łonowa prawa, zachowane osobno spojenie łonowe. Lewa i prawa kość udowa kompletne, kości piszczelowe dobrze zachowane, lewa kość strzałkowa prawa bez zachowanej nasady bliższej, lewej brak - możliwe, że jest to kość znaleziona przy szkielecie nr 2. Prawe kości stępu kompletne, w lewych brak kości sześcienniej i klinowej bocznej, łodkowatej, wszystkie kości ze śródstopia prawego zachowane, z lewego tylko trzy I, II, III, paliczki palców obu stóp niekompletne, zagubione pośmiertnie.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny *Adultus* wczesny *Maturus*.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, szwów czaszkowych, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci pomiędzy 40-45 rokiem życia.

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: kość ramienna prawa M1-320, Kość promieniowa prawa M1-236, łokciowa prawa M1-260, udowa prawa M1-438, piszczel lewa M1-353 rekonstrukcja wzrostu osobnika około 170-174cm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Dodatkowe kości: w kościach szkieletu osobnika nr 5 rozpoznano kości pochodzące ze szkieletu dziecka prawdopodobnie osobnika oznaczonego nr 3.

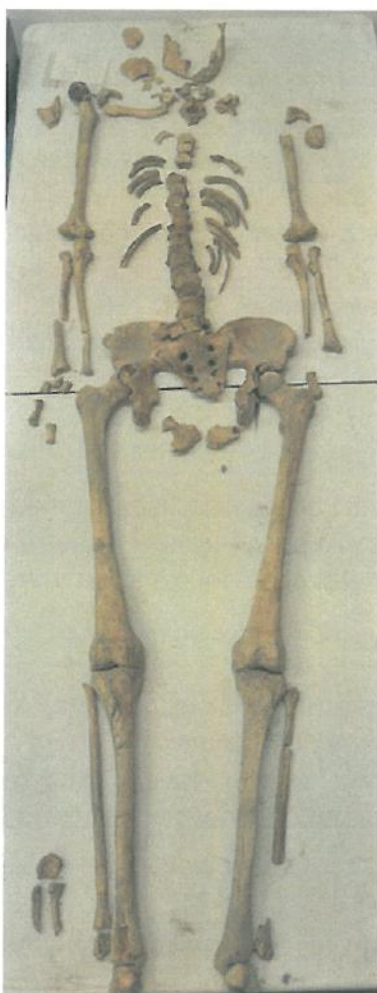
Ryc. 61. Kości ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I rozpoznane w kościach szkieletu nr 5 z pochówku zbiorowego w grobie XIX.

Grób nr XX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- męczyzna

Wiek- *Maturus* (55+ lat)

Ryc. 62. Stan zachowania szkieletu z grobu XX, a- in situ w jamie grobowej, b- po oczyszczeniu do badań.

Stan zachowania: średni (55%). Szkielet niekompletny, z fragmentarycznie zachowaną czaszką i niekompletną żuchwą, z niekompletną ilością kości szkieletu osiowego, uszkodzonymi kośćmi kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, dużo erozji pośmiertnej na kościach długich i miednicy. Stan zachowania szkieletu: średni. Brak kości śródrezcza prawego i lewego, paliczków palców obu rąk, niekompletne kości stępu, kości śródstopia obu stóp brak jak również paliczków palców obu stóp (fot.60).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka zniszczona, zachowana fragmentarycznie, obecna tylko część oczodołowa prawa kości czołowej, małe odłamy z kości ciemieniowych oraz żuchwa z uszkodzonym trzonem i gałęziami z niekompletnymi wyrostkami dziobiastymi i kłykciowymi (ryc.61).

Ryc. 63. Stan zachowania kości i zębów z czaszki osobnika z grobu XX.

Stan zachowania zębów: 5 zębów zachowanych w zębodołach, 8 zębów zachowanych luźno.

Zęby zachowane z żuchwy: 31, 32, 33, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48

Zęby niezachowane zagubione pośmiertnie: 34, 35, 36.

Stopień starcia koron zachowanych zębów duży, starte ponad ½ koron zębów.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, kości grube z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości szczególnie na kości ramiennej na grzebieniu guzka większego widoczna jest wyrost kostna (entezopatia).

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup, kręgi z odcinka piersiowego bez zachowanych łuków, erozja trzonów, kręgi z odcinka lędźwiowego posiadają wtórnie uszkodzone łuki, kość krzyżowa z erozją w okolicy wierzchołka, kości guzicznej brak. Żebra bardzo mocno zniszczone, zachowane w stopniu szczątkowym, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany tylko prawy niekompletny obojczyk i fragmenty z brzegów górnych obu łopatek. Kości ramienne lewa i prawa z uszkodzonymi nasadami bliższymi i erozja na nasadach dalszych, kości przedramienia prawego i lewego z wtórnie uszkodzonymi trzonami, nasady kompletne. Kości nadgarstka, śródrezcza i paliczki palców z obu rąk zachowane szczątkowo.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane niekompletnie, uszkodzony talerz kości biodrowej prawej, uszkodzone obie kości łonowe. Lewa i prawa kość udowa zachowane w dobrym stanie, kompletne, prawa kość piszczelowa z silną erozją na nasadzie dalszej i powierzchni trzonu części przynasadowej, lewa kość piszczelowa kompletna, kości strzałkowe z wtórnie złamanymi trzonami i uszkodzonymi nasadami. Kości stępu niekompletne, zachowane obie kości skokowe, I kość ze śródstopia prawego, brak paliczków palców obu stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus.

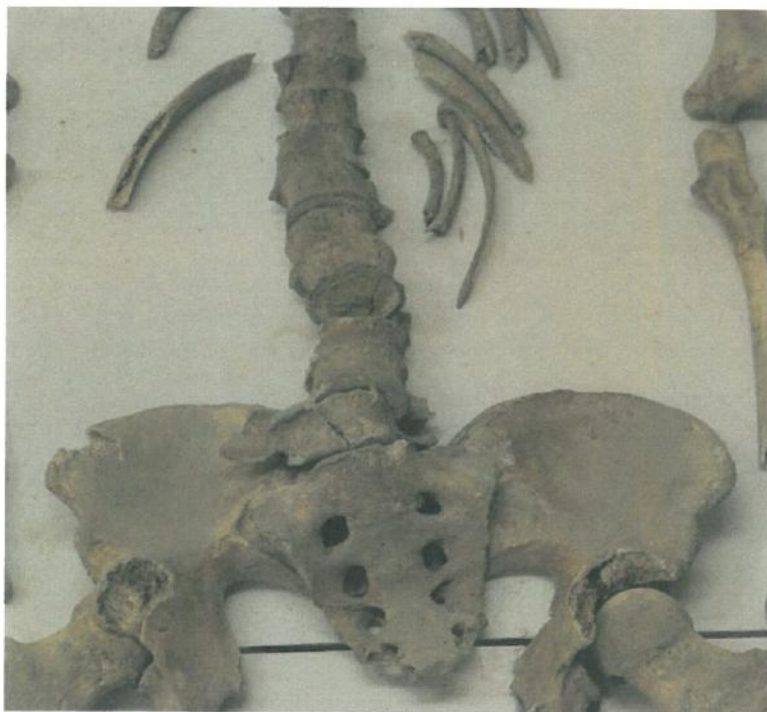
Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, szwów czaszkowych, stopnia starcia powierzchni koron zębów w żuchwie, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci ponad 55 lat.

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości żuchwy, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: kość udowa prawa M1-489, piszczel lewa M1-373 rekonstrukcja wzrostu osobnika około 172-176cm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowe na trzonach kręgów piersiowych i lędźwiowych, małe osteofity.

Ryc.64. Zmiany zwyrodnieniowo- zniekształcające na trzonach kręgów z odcinka lędźwiowego i piersiowego oraz kości krzyżowej osobnika z grobu XX.

Grób XXI

Liczba osobników - 1 dziecko

Wiek- *Inf. I*

Zachowane kości: czaszka, zęby, żuchwa, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa, łopatki, obojczyki, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kości nadgarstka, śródręcza, paliczki palców, kości miedniczne, udowe. Kości bardzo delikatne

Stan zachowania: szkielet niekompletny zachowany w średnio dobrym stanie (65%).

Czaszka niekompletna, kości części twarzowej, podstawy czaszki uszkodzone, kości długie z niezrośniętymi nasadami (nie wszystkie zachowane osobno), części przynasadowe trzonów z uszkodzeniami powierzchni.

1. Czaszka: czaszka niekompletna bez żuchwy, zachowane tylko fragmenty z kości ciemieniowych i łuski kości potylicznej, brak kości z części twarzowej i zębów.

2. Szkielet postkranialny: kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa zachowane trzony i łuki kręgów osobno nie zrośnięte ze sobą, kość krzyżowa niekompletna, mostek trzon i fragment z rękojeści, żebra niekompletne, obojczyków brak, zachowany fragment brzoju bocznego i górnego z łopatki prawej, kości ramienne, łokciowe, promieniowe zachowane z uszkodzonymi wtórnie trzonami, niezachowane wszystkie części nasad, kości nadgarstka, śródręcza i paliczki palców brak, zagubione pośmiertnie, obie kości miedniczne z osobno zachowanymi kośćmi biodrowymi, kulszowymi i łonowymi, kości udowe, piszczelowe zachowane, kości strzałkowe z silną erozją, kości stępu, śródstopia i paliczki palców stóp niekompletne, większa ich część zagubiona pośmiertnie.

Wiek: dziecko *Infans I* (około 1-2 lata). Na podstawie procesu kostnienia kości i wielkości kości

Grób XXII

Liczba osobników -3 dzieci

Wiek *Inf. I*

Ryc. 65. Stan zachowania szkieletów dzieci in situ w jamie grobowej

Pochówek 1 dziecko *Inf. I* (2-3 lata)

Stan zachowania szkieletu: zły, duża erozja kości, szkielet niekompletny zachowany w średnio dobrym stanie (65%).

Czaszka niekompletna, kości części twarzowej, podstawy czaszki uszkodzone, kości długie z niezrośniętymi nasadami (nie wszystkie zachowane osobno), części przynasadowe trzonów z uszkodzeniami powierzchni.

Zachowane kości: czaszka, zęby, żuchwa, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa, łopatki, obojczyki, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kości nadgarstka, śródręcza, paliczki palców, kości miedniczne, udowe. Kości bardzo delikatne

Ryc. 66. Stan zachowania szkieletu dziecka 1 w jamie grobowej XXII.

1. **Czaszka:** uszkodzona, niekompletna z żuchwą, rozpoznano fragmenty większe i odłamy kostne z kości części mózgowej i twarzowej czaszki. Zachowały się 3 zęby mleczne, siekacze górne i dolne. Kości bardzo delikatne.

2. **Szkielet postkranialny:** szkielet osiowy zachowany fragmentarycznie 2 fragmenty z kręgów szyjnych, 1 z piersiowego, duża erozja trzonów i łuków, trzony i łuki kręgów osobno niezrośnięte ze sobą, kość krzyżowa niezachowana, brak mostka, kości żeber, obojczyków, łopatek, kości ramiennych, łokciowych i promieniowych, niezachowane wszystkie części nasad, kości nadgarstka, śródręcza i paliczki palców. Brak obu kości miednicznych, kości udowe zachowane, piszczelowe i kości strzałkowe niezachowane podobnie jak śródstopia i paliczki palców stóp. Prawdopodobnie silna erozja kości pośmiertna spowodowała tak słabe zachowanie kości z tego szkieletu dziecka lub zostały zagubione pośmiertnie.

Wiek: dziecko *Infans I* (około 2-3 lata)

Na podstawie procesu kostnienia kości, wielkości kości i zachowanych zębów.

Płeć: ?

Pochówek 2 dziecko Inf. I (1-2 lata)

Stan zachowania szkieletu: niekompletny zachowany w średnio dobrym stanie (15%).

Prawdopodobnie silna erozja kości pośmiertna spowodowała tak słabe zachowanie kości z tego szkieletu dziecka lub zostały zagubione pośmiertnie.

Zachowane kości: czaszka w stopniu szczątkowym bez żuchwy, brak szkieletu osiowego, trzy niekompletne żebra ze złamanymi wtórnie trzonami, brak obu łopatek, jeden obojczyk prawy, kość ramienna lewa, kości łokciowe, brak promieniowych, kości nadgarstka, śródreżca, paliczki palców, kości miednicznych, udowych, zachowana kość piszczelowa lewa. Kości bardzo delikatne

Ryc. 67. Stan zachowania szkieletu dziecka 2 w jamie grobowej *in situ*.

Czaszka: zniszczona, zachowana tylko część skalista z prawej kości skroniowej.

Wiek: dziecko *Infans I* (około 1-2 lata)

Dodatkowe kości: rozpoznano żuchwę pochodzącą od osobnika w wieku *Juvenis* lub wczesny *Adultus*.

Pochówek 3 Dziecko Inf. I

Stan zachowania szkieletu: niekompletny, zachowany w średnio dobrym stanie (25%).

Stan zachowania kości: zły. Brak większości kości szkieletu. Prawdopodobnie silna erozja kości pośmiertna spowodowała tak słabe zachowanie kości z tego szkieletu dziecka lub zostały zagubione pośmiertnie.

Zachowane kości: czaszka w stopniu szczątkowym (tylko odłamy z kości sklepienia) bez żuchwy, szkielet osiowy zachowany fragmentarycznie, cztery niekompletne żebra prawe ze złamanymi wtórnie trzonami, brak obu łopatek, jeden obojczyk lewy, fragmenty z trzonów kości ramiennych i kości łokciowych, brak promieniowych, kości nadgarstka, śródreżca, paliczki palców, kości miedniczne zachowane tylko fragmenty z talerzy kości biodrowych, brak kości udowych, kości goleni, stępu, śródstopia i paliczków palców. Kości bardzo delikatne. Wiek: dziecko *Infans I* (około 1-1,5 lat).

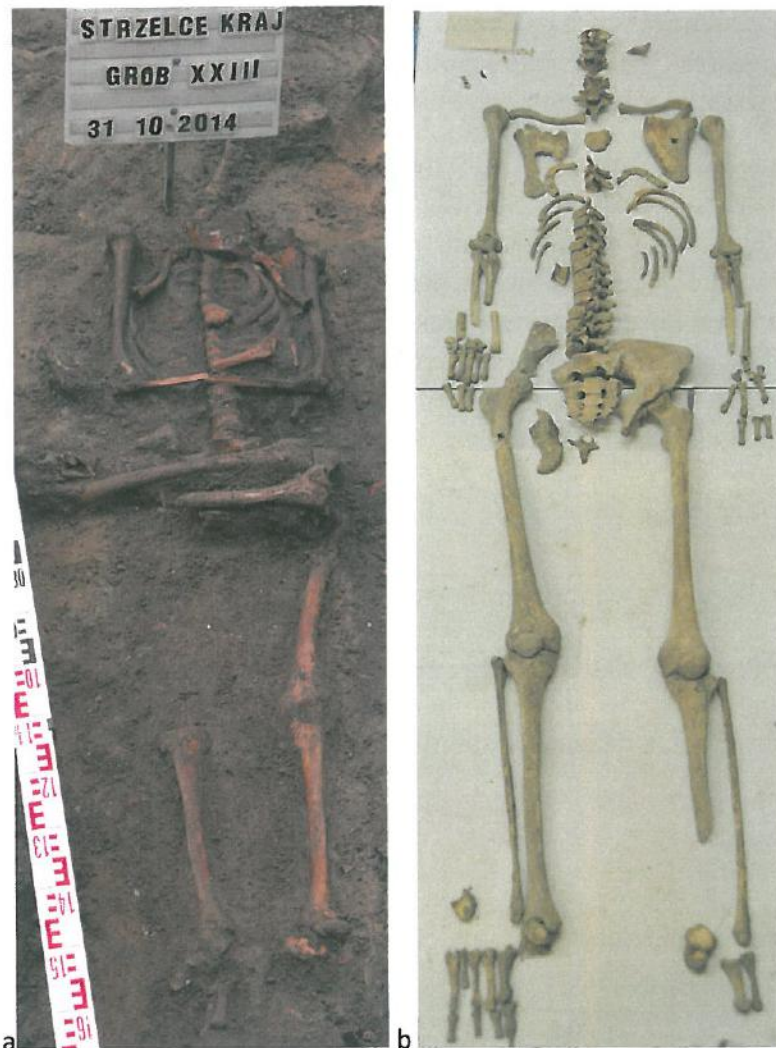
Ryc. 68. Stan zachowania trzeciego szkieletu dziecka w jamie grobowej *in situ*.

Grób XXIII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- męczyzna

Wiek- wczesny *Adultus* (18-20 lat)

Ryc. 69. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu XXIII, a-in situ w jamie grobowej, b-po oczyszczeniu do badań.

Stan zachowania: szkielet niekompletny (75%)

Bez czaszki. Kości z części postkranialnej szkieletu średnio dobrze zachowane z licznymi uszkodzeniami części nasadowych kości długich i erozjami na powierzchniach stawowych, niekompletne są kości żeber, kości nadgarstka, śródrezcza lewego, stępu obu stóp, śródstopia lewego i paliczki palców (zgubione lub nie wybrane do końca w czasie eksploracji).

Widoczne ślady po fuzji trzonów z nasadami na kościach udowych, ramiennych i na kości krzyżowej. Kości średnio masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy zachowany prawie w całości. Kręgi szyjne od C1-C7, wszystkie kręgi piersiowe bez Th1, Th2, Th3, lędźwiowe kompletne, kość krzyżowa zachowana, niezakończona fuzja kręgów krzyżowych, zrośnięta podstawa z pozostałą częścią kości krzyżowej. Mostek niekompletny, zachowana tylko rękojeść, obojczyki w dobrym stanie, łopatki uszkodzone, lewa cała, prawa tylko brzeg boczny i fragment brzegu górnego, prawa kość ramienna z uszkodzoną częścią przynasadową trzonu, kości promieniowe i łokciowe zachowane z uszkodzonymi trzonami (złamane pośmiertnie), kości nadgarstków

niekompletne, zagubione, kości śródręcza prawego zachowane, z lewego tylko I, II, III, kości paliczków palców z obu rąk niekompletne. Prawa kość miedniczna zachowana szczątkowo tylko fragment z kości kulszowej i łonowej, lewa bez gałęzi górnej i dolnej kości łonowej, brak spojenia łonowego, kość udowa prawa ze złamaną częścią przynasadową bliższą trzonu, udowa lewa zachowana dobrze, piszczel lewa z uszkodzonym trzonem, brak części trzonu i nasady dalszej, prawa kompletna, zachowane obie kości skokowe i piętowe pozostałych kości stępu brak, kości śródstopia i paliczki palców prawej stopy zachowane, lewej niekompletne.

Wiek: 18-20 lat

Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie stopnia zarastania nasad z trzonami.

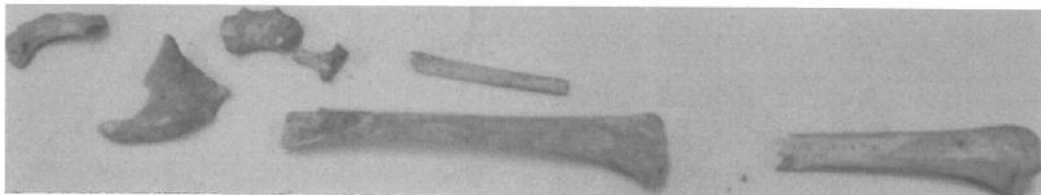
Płeć: Mężczyzna

Cechy morfologiczne miednicy (męska), kąt szyjki uda (męski), wymiary kości (wartości graniczne charakterystyczne dla kości męskich).

Wzrost: około 166 -169 cm

Wzrost odtworzono na podstawie pomiarów kości udowej M1- 425mm, M1 kości ramiennej- 295mm.

Dodatkowe kości: rozpoznano dodatkowe niekompletne kości z przedramienia lewego pochodzące od znacznie młodszego osobnika dziecka *Inf. I i Inf. II*, fragment z prawego górnego brzegu oczodołu z czaszki dziecka, 3 zęby stałe i 1 ząb trzonowy mleczny, rękojeść mostka i część podstawną z kości potylicznej dziecka w wieku *Inf.I*.

Ryc. 70. Dodatkowe kości nienależące do szkieletu osobnika z grobu XXIII.

Grób XXIV

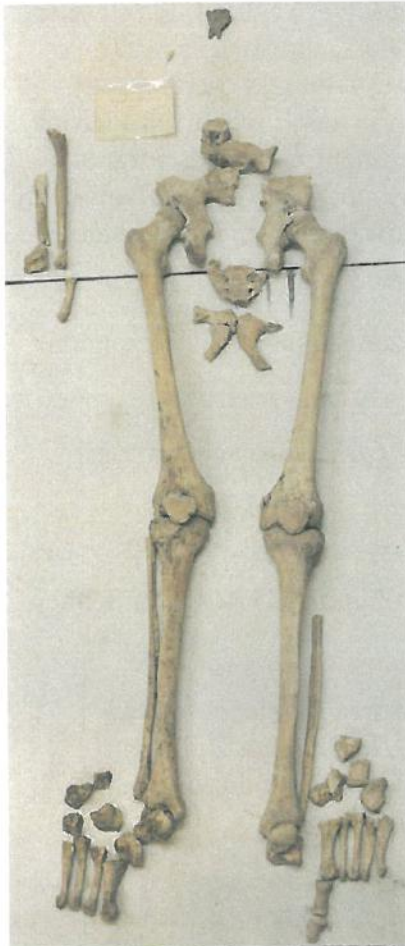
Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- wczesny *Adultus* (20-25 lat)

Stan zachowania: szkielet niekompletny (45%)

Bez czaszki. Kości z części postkranialnej szkieletu średnio dobrze zachowane z uszkodzonymi kośćmi miednicy i kością krzyżową. Brak kości ze szkieletu osiowego i kończyn górnych. Widoczne ślady po fuzji trzonów z nasadami na kościach udowych, ramiennych i na kości krzyżowej. Kości masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Ryc.71. Stan zachowania szkieletu osobnika z grobu XXIV.

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy nie zachowany poza niekompletną kością krzyżową, widoczna, niezakończona fuzja kręgów krzyżowych. Z kości kończyn górnych zachowane nie kompletne kość łokciowa i promieniowa prawe z uszkodzonymi trzonami, bez nasad bliższych i osobno zachowanymi nasadami dalszymi (złamania pośmiertne). Kości biodrowe uszkodzone bez zachowanych talerzy biodrowych tylko części guzowatości biodrowej i powierzchnie uchowate, kości kulszowe w obu kompletne, kości łonowe uszkodzone, spójnienie łonowe zachowane osobno, obie panewki stawu biodrowego zachowane. Kość udowa prawa i lewa kompletne, kości goleni dobrze zachowane, rzepki całe, zachowane kości stępu, kości śródstopia, paliczki palców niekompletne.

Wiek: 20-25 lat

Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie stopnia zarostania nasad z trzonami i powierzchni spójnienia łonowego.

Płeć: Mężczyzna

Cechy morfologiczne miednicy (męska), kąt szyjki uda (męski), wymiary kości (wartości graniczne charakterystyczne dla kości męskich).

Wzrost: około 167 -172 cm. Wzrost odtworzono na podstawie pomiarów kości udowej M1=463mm, M1 kości piszczelowej=375mm.

Grób XXV

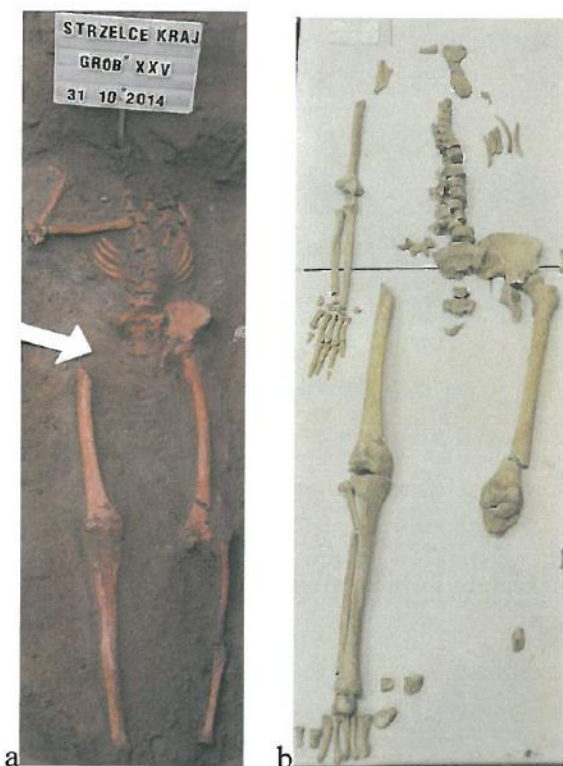
Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- kobieta

Wiek- wczesny *Adultus* (20-22 lat)

Stan zachowania: szkielet niekompletny (45%)

Bez czaszki. Kości z części postkranialnej szkieletu średnio zachowane z uszkodzonymi kośćmi miednicy i kością krzyżową. Brak kości żeber, obojczyków i łopatek, kości z kończyny górnej lewej, kości piszczelowej i strzałkowej z lewej goleni. Widoczne ślady po fuzji trzonów z nasadami na kościach udowych, ramiennych i na kości krzyżowej. Kości masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Ryc. 72. Stan zachowania kości ze szkieletu osobnika z grobu XXV, a-in situ w jamie grobowej, b- po oczyszczeniu do analizy.

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy zachowany niekompletnie, brak kręgów z odcinka szyjnego i pięciu kręgów piersiowych górnych, lędźwiowe wszystkie, kręgi piersiowe i lędźwiowe z uszkodzonymi trzonami i łukami, kość krzyżowa uszkodzona, widoczna, niezakończona fuzja kręgów krzyżowych. Zebra szczątkowe, tylko odłamy z trzonów 6 żeber lewych, mostek bez wyrostka mieczykowatego, obojczyka lewego brak, z prawego tylko część mostkowa, lewej łopatki brak, z prawej tylko fragment brzożu bocznego, brak kości ramiennej, promieniowej i łokciowej lewej a także kości z lewej ręki. Kość promieniowa prawa bez zachowanej nasady bliższej, kości przedramienia i ręki kompletne. Kości miednicznej prawej brak, lewa z uszkodzoną kością łonową, brak spojenia łonowego. Kość udowa prawa bez zachowanej nasady bliższej, lewa ze złamanym trzonem w części przynasadowej dalszej, kość piszczelowa prawa z uszkodzoną nasadą dalszą, z lewej zachowana tylko część nasady bliższej i rzepka, brak kości strzałkowej lewej, prawa ze złamanym wtórnie trzonem, kości stępu i śródstopia prawego zachowane, paliczki palców niekompletne.

Wiek: 20-22 lata. Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie stopnia zarastania nasad z trzonami i fuzji kręgów krzyżowych.

Płeć: kobieta

Cechy morfologiczne miednicy (żeńska), kąt szyjki uda (żeński)

Wzrost: około 160 -162 cm. Wzrost odtworzono na podstawie pomiarów kości piszczelowej=355mm.

Dodatkowe kości: rozpoznano dodatkowe kości pochodzące ze szkieletów, co najmniej dwóch dzieci, noworodka i dziecka zmarłego w wieku 1-2 lata.

Ryc. 73. Dodatkowe kości odnalezione w kościach szkieletu kobiety pochodzące ze szkieletów małych dzieci.

Grób XXVI

Liczba osobników: 1 dorosły

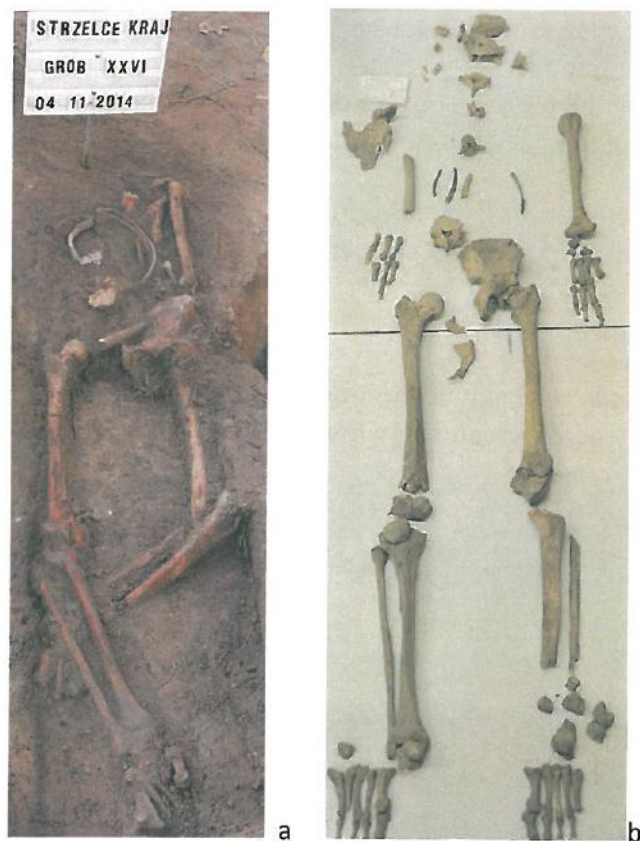
Płeć- męczyzna

Wiek- *Maturus* 50-55 lat

Stan zachowania: szkielet niekompletny (55%)

Ze zniszczoną czaszką bez żuchwy. Kości z części postkranialnej szkieletu średnio dobrze zachowane bez szkieletu osiowego, kości obręczy kończyn górnych, prawej kości miednicznej. Kości bardzo masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Z czaszki zachowane: kość potyliczna, skroniowa prawa, kość jarzmowa prawa, 4 zęby z silnie startymi koronami, więcej niż ½ wielkości korony zęba. Zachowane kości z czaszki masywne, grube. Wyrostek sutkowaty z kości skroniowej szeroki, masywny, zaokrąglony, guzowatość potyliczna zewnętrzna na łusce kości potylicznej wydatna (2), kresy karkowe silnie zaznaczone.

Ryc. 74. Stan zachowania szkieletu mężczyzny z grobu XXVI, a- *in situ*, b- po oczyszczeniu.

Ryc. 75. Stan zachowania kości czaszki ze szkieletu mężczyzny z grobu XXVI.

Zachowane zęby pochodzą ze szczęki: 32, 33, 34, 36.

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy zachowany niekompletnie, z odcinka szyjnego tylko C7, dwa uszkodzone kręgi z odcinka piersiowego Th1, Th8 i kręg lędźwiowy L5, kości krzyżowej brak. Zebra szczątkowe, zachowane odcinki z trzonów 4 żeber lewych, brak mostka, obu obojczyków, lewej łopatki, prawa z uszkodzonymi brzegami przyśrodkowym i bocznym, z kości ramiennej zachował się tylko fragment trzonu, lewa kompletna z silnie zaznaczoną guzowatością naramienną, brak kości promieniowej i łokciowej lewej i prawej, kości śródręcza i paliczki palców niekompletne. Kości miednicznej prawej brak, lewa z uszkodzoną kością łonową, spojenie łonowe lewe zachowane osobno. Obie kości udowe z uszkodzonymi nasadami dalszymi, kość piszczelowa prawa zachowana w całości z silnie zaznaczoną i wyrobioną guzowatością piszczelową, lewa z silną erozją obu nasad, kość

strzałkowa prawa kompletna, lewa bez zachowanych nasad, kości stępu i śródstopia prawego i lewego zachowane, paliczki palców prawie kompletne.

Wiek: późny maturus ponad 55 lat. Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie spojenia łonowego, obliteracji szwów czaszki i stopnia starcia powierzchni koron zachowanych zębów.

Płeć: męczyzna. Cechy morfologiczne miednicy (męska), kąt szyjki uda (męski)

Wzrost: około 164 -167 cm. Wzrost odtworzono na podstawie pomiarów kości piszczelowej=353mm, strzałki- 337mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Na szkielecie stwierdzono ślady po zapaleniu stawów w stawie biodrowym i kolanowym lewym oraz zmiany zwyrodnieniowo-deformacyjne na kręgu lędźwiowym (osteofity na powierzchni górnej i dolnej trzonu).

Ryc. 76. Zmiany degeneracyjne (ubytki tkanki kostnej i wyrośla kostne) na powierzchniach stawowych a- głowy kości udowej lewej, b- na powierzchniach stawowych stawu kolanowego lewego.

Ryc.77. Staw biodrowy - zmiany zwyrodnieniowe i zapalne na panewce i w obrębie stawu biodrowego (częściowo zobliterowane).

Grób XXVII pochówek 1
Liczba osobników: 1 młodociany
Płeć- kobieta
Wiek- *Juvenis* 16-18 lat

Ryc. 78. Stan zachowania szkieletu osobnika oznaczonego jako pochówek 1 z grobu zbiorowego XXVII, a- in situ w jamie grobowej, b- po oczyszczeniu do badań.

Stan zachowania: szkielet niekompletny (75%)

Z kompletnie zachowaną czaszką i żuchwą. Kości z części postkranialnej szkieletu dobrze zachowane, ze szkieletem osiowym. Kości obręczy kończyn górnych częściowo uszkodzone, brak kości przedramienia lewego. Kości miednicy uszkodzone, zachowane w częściach, kości długie obu kończyn z niezakończoną fuzją nasad z trzonami, podobnie stwierdzono na kościach miednicy i kości krzyżowej. Kości mało masywne z miernie zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Czaszka: kompletna zachowana z żuchwą i zębami. Szwy otwarte, brzegi piłowate bez obliteracji. Kości czaszki bardzo dobrze zachowane bez uszkodzeń poza erozją na wyrostku zębodołowym szczęki i uszkodzonym wyrostkiem jarzmowym prawym kości skroniowej. Zachowane kości z czaszki średnio masywne. Guzy czołowe i ciemieniowe wydętne, łuki brwiowe miernie zaznaczone, wyrostek sutkowaty z kości skroniowej wąski, mało masywny, zaokrąglony, guzowatość potyliczna zewnętrzna na łusce kości potylicznej mierna, kresy karkowe miernie zaznaczone. Czaszka mała, krótka o dużych oczodołach i szerokim otworze gruszkowatym. Wyniosłość bródkowa na żuchwie mierna, w szczęcie prognatyzm alweolarny.

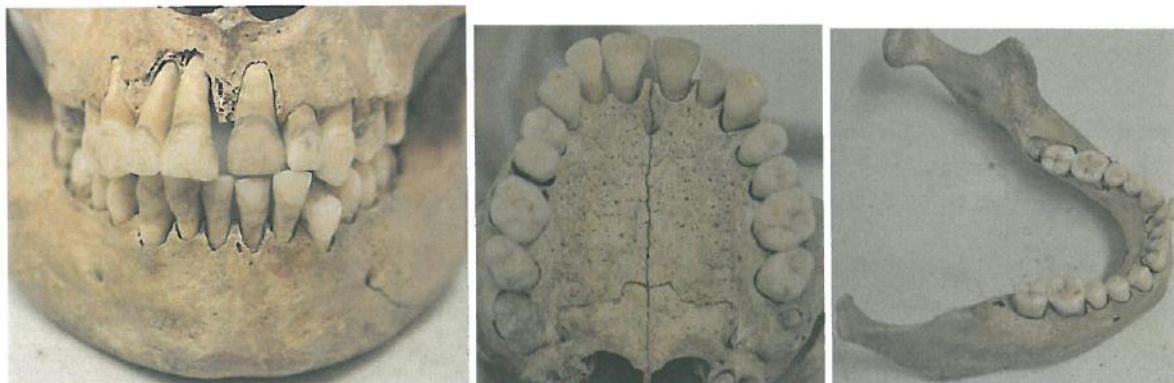

Ryc. 79. Stan zachowania czaszki osobnika z pochówku nr 1 z grobu XXVII.

Stan zachowania zębów: bardzo dobry

W szczęcie i żuchwie zachowane wszystkie zęby. Brak pełnej okluzji, w szczęcie i żuchwie wyzynają się trzecie zęby trzonowe. Brak ubytków przeżyciowych (ryc.74).

Stopień starcia koron zębów jest nieduży, najsilniej starte są powierzchnie zębów trzonowych 36 i 46 na których starte są guzki i częściowo brzegi koron i miejscami widoczna jest warstwa zębiny, a na pozostałych zębach tylko szkliwo. Na wyrostku podniebiennym zaobserwowano liczne porowatości na powierzchni kości. Na powierzchni zębów w szczęcie i żuchwie występuje kamień nazębny (ryc.74).

Ryc. 80. Stan zachowania zębów w czaszce osobnika z pochówku 1.

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy zachowany kompletnie, kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa dobrze zachowane z kompletnymi łukami, kość krzyżowa na etapie fuzji, zachowana w częściach. Żebra częściowo uszkodzone (pośmiertnie), zachowało się 8 żebrow prawych w tym I i II oraz 4 lewe w tym II, mostek zachowany w częściach z powodu nie zakończonego etapu kostnienia poszczególnych segmentów trzonu mostka, brak lewego obojczyka, prawy ma złamanie wtórnie trzon, lewa i prawa kość łopatki zachowane tylko z brzegiem bocznym, obie kości ramienne kompletne z zachowanymi osobno głowami z powodu nie zakończonego procesu zrastania nasad z trzonami, brak kości promieniowej i łokciowej lewej, prawe kompletne, kości śródreżca i paliczki palców niekompletne. Kości

miedniczne zachowane w częściach, prawa z uszkodzonym talerzem kości biodrowej, spojenie łonowe lewe zachowane osobno. Obie kości udowe kompletne z niezrośniętymi nasadami do trzonów podobnie w kościach piszczelowych, lewa i prawa piszczel z erozją nasad dalszych, kość strzałkowa prawa i lewa bez nasad tylko trzony, kości stępu i śródstopia prawego i lewego zachowane, paliczki palców prawie kompletne.

Wiek: *Juvenis* 16-18 lat. Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie spojenia łonowego, obliteracji szwów czaszki i stopnia starcia powierzchni koron zachowanych zębów.

Płeć: prawdopodobnie kobieta. Cechy morfologiczne czaszki i miednicy (żeńska), kąt szyjki uda (żeńska).

Wzrost: około 157 -159 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany osteolityczne (zapalne) manifestujące się w formie perforacji (dołki korozyjne) na powierzchni kłykcia kości ramiennej prawej, otwór w dole wyrostka łokciowego w obu kłykciach kości ramiennych.

Cribra orbitalia na stropach oczodołów (ślady zaburzeń metabolicznych, anemia).

Ryc. 81. Silna porowatość *cribra orbitalia* na sklepieniu lewego oczodołu.

Ryc. 82. Zmiany zapalne w formie perforacji na powierzchni kłykcia bocznego w dołkach promieniowych kości ramiennej prawej i lewej. Cechy niemetryczne. Otwory w dole wyrostka łokciowego w obu kłykciach kości ramiennych.

Grób XXVII pochówek 2
Liczba osobników: 1 dziecko
Płeć-?
Wiek- Inf. I

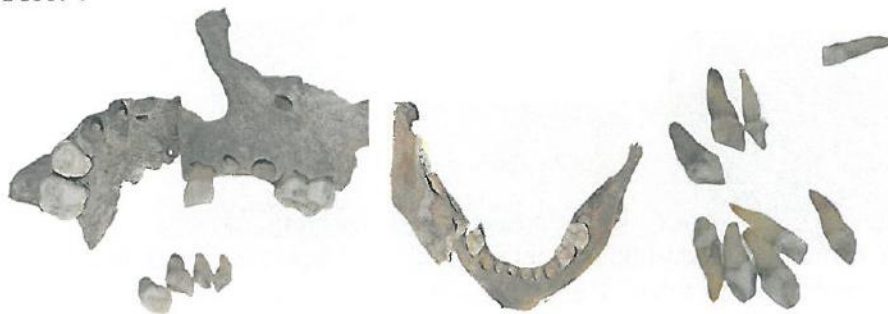
Ryc. 83. Stan zachowania kości ze szkieletu dziecka z pochówku 2, grób XXVII.

Zachowane kości: czaszka, zęby, żuchwa, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa, łopatki, obojczyki, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kości nadgarstka, śródręcza, paliczki palców, kości miedniczne, udowe, piszczelowe, strzałkowe, stępu, śródstopia i paliczki.

Stan zachowania: szkielet niekompletny zachowany w średnio dobrym stanie (65%). Czaszka niekompletna, kości części twarzowej, podstawy czaszki uszkodzone, kości długie z niezrośniętymi nasadami (nie wszystkie zachowane osobno), części przynasadowe trzonów z uszkodzeniami powierzchni.

Wiek: dziecko *Infans I* (około 2-3 lata). Na podstawie morfologii zębów, kolejności wyżywania i procesu kostnienia kości

Płeć: ?

Ryc. 84. Uzębienie mleczne. Stan zachowania zębów w szczęcie i żuchwie oraz zębów luźnych dziecka z grobu 31.

Zęby zachowane (18 zębów kilka w zębodołach pozostałe osobno): 51, 52, 53, 54, 55, 61, 62, 63, 64, 71, 72, 74, 75, 81, 82, 83, 84, 85

Zęby zgubione pośmiertnie: 55, 56, 65, 73, 75

Zęby w fazie wyżywania: 76

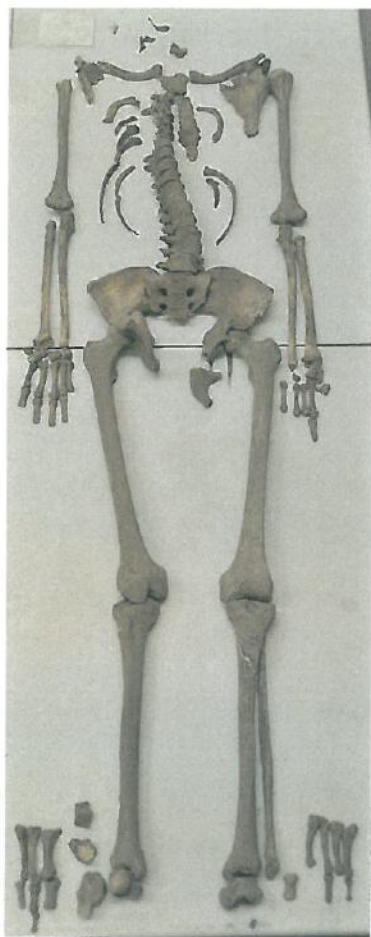
Stan starcia koron zębów: zęby trzonowe pierwsze ze szczęki mają starte guzki, siekacze starte szkliwo a kolor ich szkliwa jest ciemniejszy od pozostałych zachowanych zębów.

Grób XXVII pochówek 3

Liczba osobników: 1

Płeć- Kobieta

Wiek- *Adultus* 30-35 lat

Ryc.85. Stan zachowania szkieletu z pochówku 3, grób XXVII.

Zachowane kości: kręgi, mostek, żebra, łopatki, obojczyki, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kości nadgarstka, śródręcza, paliczki palców ręki, miednica, kości udowe, piszczelowe, strzałkowe, stępu, śródstopia i paliczki palców stóp.

Stan zachowania: dobry (85%)

Bez czaszki. Kręgi z każdego odcinka kręgosłupa zachowane z niewielkimi uszkodzeniami trzonów, łuków lub wyrostków, kość krzyżowa ze śladami zrastania kręgów krzyżowych. Żebra niekompletne, zniszczone, obojczyki całe, kości łopatki prawej z uszkodzonymi brzegami górnym, przyśrodkowym i bocznym. Mostek kompletny. Wszystkie kości długie z obu kończyn w bardzo dobrym stanie prawie bez żadnych uszkodzeń powierzchni stawowych. Miednica z uszkodzonymi kośćmi łonowymi, gałęzie z powierzchniami spojenia

łonowego zachowane osobno. Kości rąk niekompletne, brak kości grochowatych i niektórych paliczków palców. Kości stępu i śródstopia zachowane w całości poza nielicznym brakiem dystalnych paliczków palców.

Wiek: *Adultus* 25-30 lat

Wiek biologiczny osobnika w chwili śmierci oceniano na podstawie stopnia zarastania trzonów z nasadami oraz morfologii powierzchni spojenia łonowego.

Płeć: kobieta

Ustalanie płci przeprowadzono oceniając cechy morfologiczne kości krzyżowej (kobieta), miednicy (kobieta), oraz morfologii powierzchni spojenia łonowego i wymiarów kości.

Wzrost: około 160-164cm

Na podstawie pomiarów największych długości (M1) kości udowej-408mm, kości ramiennej-321mm, łokciowej-262mm, promieniowej-237mm, piszczelowej-357mm.

Dodatkowe kości: rozpoznano dodatkowe kości pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Inf.I.

Ryc. 86. Kości dziecka rozpoznane w szkielecie pochodzącym z pochówku 3 w grobie XXVII.

Grób XXVII

Czaszka pochodząca ze szkieletu mężczyzny w wieku 35-40 lat.

Czaszka luźna ułożona w nogach.

Czaszka zniszczona, zachowana we fragmentach bez części twarzowej i zuchwy. Szwy otwarte, brzegi szwów ostre, kości masywne.

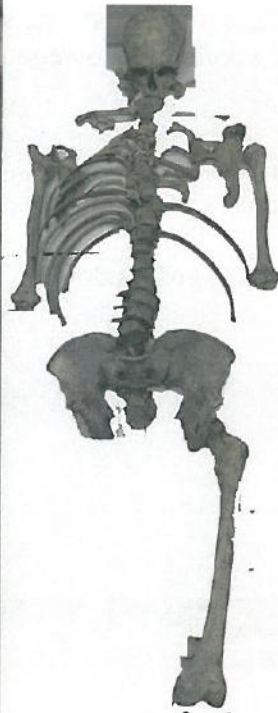
Ryc. 87. Czaszka luźna z grobu XXVII.

Grób XXVIII

Liczba osobników: 1

Płeć- Mężczyzna

Wiek- *Adultus* 30-35 lat

Ryc.88. Stan zachowania szkieletu z grobu XXVIII.

Zachowane kości: kręgi, mostek, żebra, obojczyki, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kości nadgarstka, śródręcza, miednica, kość udowa prawa, strzałkowa prawa.

Stan zachowania: dobry (45%)

Czaszka niekompletna z żuchwą. Kręgi z każdego odcinka kręgosłupa zachowane z uszkodzeniami trzonów, kość krzyżowa ze śladami zrastania kręgów krzyżowych. Żebra niekompletne, zniszczone, obojczyki całe, kości łopatki uszkodzone brzegi przyśrodkowe i boczne. Mostek kompletny. Wszystkie kości długie z obu kończyn w licznych erozjach i uszkodzeniach na trzonach i nasadach. Miednica z uszkodzonymi kośćmi łonowymi, gałęzie z powierzchniami spojenia łonowego zachowane osobno. Kości ręki niekompletne, brak kości nadgarstka i paliczków lewej i prawej ręki. Kości stępu i śródstopia niezachowane, brak dystalnych paliczków palców.

Czaszka: uszkodzona, zachowane tylko kości z części mózgowej, brak części twarzowej czaszki i żuchwy. Osobno zachowały się obie kości skroniowe, kość potyliczna i fragmenty z kości czołowej, szwy otwarte, ze słabo zaawansowaną obliteracją, kości masywne, grube, wyrostki sutkowate szerokie, tępo zakończone, kresy karkowe na łusce kości potylicznej wydętne, zachowany luźny siekacz prawy przyśrodkowy.

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy średnio zachowany, kręgi z poszczególnych odcinków kręgosłupa kompletne, kręgi lędźwiowe L3, L4, L5 mocno uszkodzone, kość krzyżowa częściowo uszkodzona, żebra zniszczone, połamane trzony, zachowane fragmentarycznie (uszkodzenia *post mortem*), mostek zachowany. Obojczyki kompletne, kości łopatki uszkodzone, kości ramienne z uszkodzonymi nasadami, z kości przedramienia obu kończyn zachowane tylko nasady bliższe z fragmentami przynasadowymi trzonów,

niekompletne kości nadgarstka, śródręcza prawej ręki, z lewej zagubione. Miednica w obu kościach łonowych erozja, spojenie łonowe zachowane osobno. Brak kości udowej, piszczelowej i strzałki lewej, prawej piszczeli, zachowana prawa kość strzałkowa z uszkodzonymi nasadami. Kości stopy prawej niekompletne, lewej niezachowane. Kości masywne, grube z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Wiek: adultus 25-30 lat

Wiek biologiczny osobnika w chwili śmierci oceniano na podstawie stopnia zarastania trzonów z nasadami oraz morfologii powierzchni spojenia łonowego i stopnia obliteracji szwów czaszkowych.

Płeć: Mężczyzna

Ustalanie płci przeprowadzono oceniając cechy morfologiczne kości krzyżowej (mężczyzna), miednicy (mężczyzna), oraz morfologii powierzchni spojenia łonowego.

Wzrost: około 164-167cm

Na podstawie pomiarów największych długości (M1) kości udowej= 432 mm

Grób XXIX

Liczba osobników: 2?

Płeć: ?

Wiek: dziecko *Inf.I* (2-3 lata)

Ryc.89. Stan zachowania szkieletu z grobu XXIX, a In situ w jamie grobowej i po oczyszczeniu do badań, b- *cribra orbitalia* i stan zachowania zębów dziecka.

Zachowane kości: czaszka, zęby, żuchwa, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa, łopatki, obojczyki, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kości miedniczne, udowe, piszczelowe, strzałkowe.

Stan zachowania: szkielet niekompletny zachowany w średnio dobrym stanie (35%).

Czaszka niekompletna, kości części twarzowej, podstawy czaszki uszkodzone, kości długie z niezrośniętymi nasadami (nie wszystkie zachowane osobno), części przynasadowe trzonów z uszkodzeniami powierzchni.

Wiek: dziecko Infans I (około 2-3 lata). Na podstawie morfologii zębów, kolejności ich wyrznięcia i procesu kostnienia nasad kości długich, kości krzyżowej.

Płeć: ?

Dodatkowe kości: rozpoznano dodatkowe kości długie i fragmenty żuchwy pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Inf.I (3-4 lata). Na sklepieniu oczodołu dziecka z grobu XXIX *cribra orbitalia* (ryc.89).

Grób XXX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- *Maturus* 55+ lat

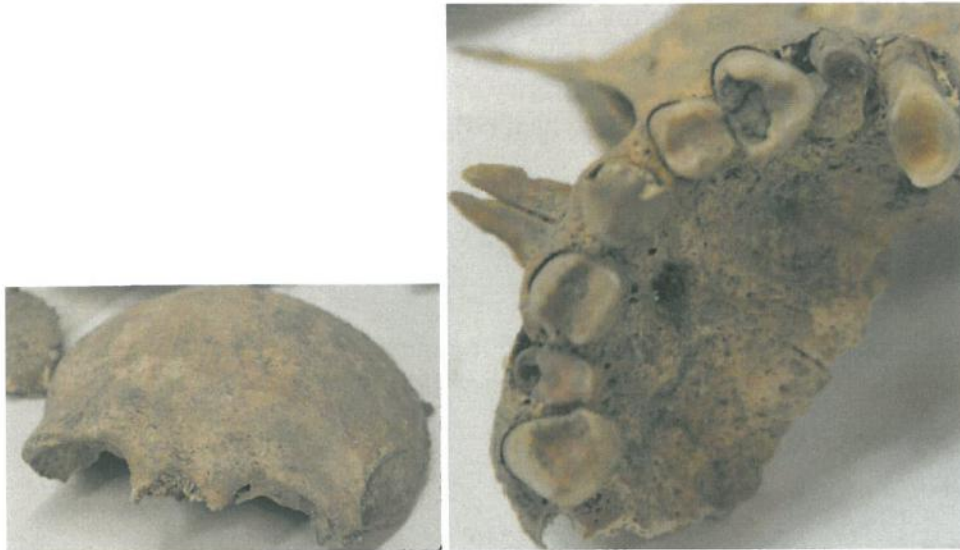
Stan zachowania: szkielet niekompletny (15%)

Szkielet zachowany ze zniszczoną czaszką bez żuchwy. Kości z części postkranialnej szkieletu źle zachowane bez szkieletu osiowego tylko Th9-Th11, kości kończyn górnych brak, zachowana prawa kość miedniczna. Wyróżniono 2 kości piszczelowe prawe i dwie kości strzałkowe lewe od dorosłych osobników oraz kość skokowa prawa i lewą. Kości bardzo masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Ryc. 90. Stan zachowania szkieletu in situ w jamie grobowej.

1.Czaszka.

Zachowane kości: czołowa i fragment wyrostka żębodołowego szczęki, kość jarzmowa prawa, zęby z silnie startymi koronami, więcej niż 1/2 wielkości korony zęba. Dużo ubytków próchnicznych, otwarte komory zęba 12, 23. Guzowatość potyliczna zewnętrzna na łusce kości potylicznej wydatna (2), kresy karkowe silnie zaznaczone. Zachowane kości z czaszki masywne, grube.

Ryc. 91. Stan zachowania kości i zębów z czaszki osobnika z grobu XXX.

Wiek: późny *Maturus* ponad 55 lat

Wiek biologiczny osobnika w chwili śmierci oceniano na podstawie stopnia zarastania szwu wieńcowego, morfologii powierzchni spojenia łonowego i stopnia starcia koron zębowych.

Płeć: Mężczyzna

Ustalanie płci przeprowadzono oceniając cechy morfologiczne miednicy (mężczyzna), oraz morfologii powierzchni spojenia łonowego.

Wzrost: około 164-167cm?

Grób XXXI

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć-?

Wiek- *Inf. I*

Zachowane kości: kość miedniczna prawa niekompletna, udowa, piszczelowe, strzałkowe.

Stan zachowania: brak czaszki, szkielet niekompletny zachowany w złym stanie (25%).

Czaszki brak, kości długie z niezrośniętymi nasadami (nie zachowane), części przynasadowe trzonów z uszkodzeniami powierzchniami, kości miedniczne.

Wiek: dziecko Infans I (około 2-3 lata).

Płeć:?

Ryc. 92. Stan zachowania szkieletu dziecka z grobu XXXI.

Grób XXXII

Liczba osobników: 1

Płeć-mężczyzna

Wiek- dorosły

Stan zachowania Szkielet niekompletny (25%). Bez czaszki. Kości z części postkranialnej szkieletu średnio zachowane z uszkodzoną kością miedniczną prawą i kością krzyżową. Brak kości żeber, obojczyków i łopatek, kości z kończyn górnych, kości udowej lewej, kości rąk i stóp. Kości masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Ryc. 93. Stan zachowania kości ze szkieletu z grobu XXXII.

Grób XXXIII

Typ grobu: szkieletowy

I. Liczba osobników: 1 dorosły

II. Płeć- kobieta

Wiek- dorosła

Stan zachowania: szkielet niekompletny (10%)

Bez czaszki. Kości z części postkranialnej szkieletu średnio zachowane. Brak dużej ilości kości ze szkieletu osiowego, kości obu kończyn. Kości średnio masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy zachowany niekompletnie, brak kręgów z odcinka szyjnego, z kręgów piersiowych zachowane Th9-Th11, lędźwiowe wszystkie, brak kości krzyżowej, kości żeber i mostka. Z kości obręczy kończyny górnej zachowana prawa łopátka z dużą erozją brzegu przysrodkowego, brak obu obojczyków, kości ramiennej, promieniowej i łokciowej lewej a także kości z lewej ręki. Prawa kość ramienna bez zachowanej nasady bliższej. Kości z obręczy kończyny dolnej i kości obu kończyn dolnych niezachowane oprócz kości skokowej lewej.

Wiek: osobnik dorosły. Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie stopnia zarastania nasad z trzonami.

Płeć: kobieta?

Cechy morfologiczne zachowanych kości delikatnej budowy i wymiary kości

Wzrost: około 158 -162 cm. Wzrost odtworzono na podstawie pomiarów kości promieniowej i łokciowej.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: Zmiany zwyrodnieniowe – zniekształcające na trzonach kręgów lędźwiowych (osteofity) ryc.94

Grób XXXIV

Typ grobu: szkieletowy

I. Liczba osobników: 1 dziecko

II. Płeć- ?

Wiek- *Inf. I* (1-1,5 lat)

Zachowane kości: bez czaszki, kręgi piersiowe, lędźwiowe, kości miedniczne, udowe, piszczelowa i strzałkowa prawa. Kości udowe z erozjami na końcach nasadowych trzonów, nie zrosnięte nasady nie zachowane, kości miednicy zachowane niekompletnie tylko łonowe, biodrowa prawa.

Stan zachowania: szkielet niekompletny zachowany w złym stanie (10%).

Wiek: dziecko *Infans I* (około 1-1,5 lat). Na podstawie pomiarów kości udowych.

Płeć: ?

Grób XXXV

Typ grobu: szkieletowy

I. Liczba osobników: 1

II. Płeć- mężczyzna

Wiek- Juvenis/wczesny Adultus (18-22 lata)

Stan zachowania: szkielet niekompletny (75%)-ryc.

Nie kompletnie zachowana czaszka bez żuchwy. Kości z części postkranialnej szkieletu dobrze zachowane, ze szkieletem osiowym. Kości obręczy kończyn górnych częściowo uszkodzone, brak kości ramiennej prawej. Kości miednicy uszkodzone, kości długie obu kończyn z niezakończoną fuzją nasad z trzonami, podobnie stwierdzono na kościach miednicy i kości krzyżowej. Kości mało masywne z miernie zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Czaszka: uszkodzona bez żuchwy z zębami zachowanymi w wyrostku zębodołowym szczęki. Szwy otwarte, brzegi piłowate bez obliteracji. Kości czaszki średnio dobrze zachowane. Dobrze zachowana lewa część czaszki, brak części kości czołowej, lewej ciemieniowej, skroniowej, uszkodzona część sklepienia, część podstawy czaszki i część twarzowa, erozja na osobno zachowanych fragmentach kości skroniowej prawej i części oczodołowej kości czołowej oraz na wyrostku zębodołowym szczęki. Zachowane kości z czaszki masywne. Guzy czołowe i ciemieniowe mierne, łuki brwiowe średnio zaznaczone, wyrostek sutkowaty z kości skroniowej szeroki długi, średnio masywny, tępo zakończony, guzowatość potyliczna zewnętrzna na łusce kości potylicznej mierna, kresy karkowe zaznaczone. Czaszka duża, długa o czworobocznych oczodołach, szerokim otworze gruszkowatym, długich, wystających kościach nosowych i silnie wystającym kolcu nosowym przednim (ryc.95).

Stan zachowania zębów: średnio dobry

Zachowane zęby: 12,13,14,16,17,26,27. Zagubione pośmiertnie: 11,15, 21,22,23,24,25. Brak pełnej okluzji, niewyróżnione zęby 18, 28 (trzecie zęby trzonowe). Brak ubytków przeżyciowych. Stopień starcia koron zębów jest nieduży, Na powierzchniach zębów trzonowych w szczęcie występuje kamień nazębny (ryc.96).

Szkielet postkranialny: szkielet osiowy zachowany prawie kompletnie, bez trzech pierwszych kręgów szyjnych, pozostałe kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa dobrze zachowane z kompletnymi łukami, kość krzyżowa na etapie fuzji, trzony zrośnięte, silna erozja pośmiertna lewej części kości. Żebra uszkodzone (pośmiertnie), zachowane bardzo źle, z mostka zachowany trzon w dwóch częściach z powodu nie zakończonego etapu kostnienia poszczególnych segmentów trzonu mostka, brak prawego obojczyka, łopatki i kości ramiennej, lewy obojczyk i łopatka kompletne, kości promieniowe i łokciowej lewe i prawe kompletne z widocznymi śladami zrastania trzonów z nasadami, szczątkowo zachowane kości śródręcza i paliczki palców obu rąk. Kości miedniczne z erozją talerzy biodrowych i uszkodzonymi gałęziami kości łonowych, spojenie łonowe niekompletne. Obie kości udowe, piszczelowe i strzałkowe kompletne z niezrośniętymi nasadami do trzonów. Kości stępu, śródstopia i paliczki palców niezachowane. 76

Wiek: Juvenis/ wczesny Adultus 18-22 lata. Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie spojenia łonowego, obliteracji szwów czaszki i stopnia starcia powierzchni koron zachowanych zębów.

Płeć: prawdopodobnie męczyzna. Cechy morfologiczne czaszki i miednicy (więcej cech męskich), kąt szyjki uda (męski).

Wzrost: około 174 -176 cm.

Dodatkowe kości; kość łokciowa pochodząca od znacznie starszego osobnika.

Grób XXXVI

Typ grobu: szkieletowy

I. Liczba osobników: 1 dziecko

II. Płeć- ?

Wiek- Inf.I (1-1,5 lat)

Ryc. 97. Stan zachowania szkieletu dziecka z grobu XXXVI.

Zachowane kości: czaszka, zęby mleczne i zawiązki zębów stałych, żuchwa, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, żebra, łopatki, obojczyki, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kość biodrowa prawa, udowa i piszczelowa lewa.

Stan zachowania: szkielet niekompletny zachowany w średnio dobrym stanie (45%).

Czaszka zachowana w częściach z żuchwą, kości części twarzowej, podstawy czaszki uszkodzone, kości długie z niezrośniętymi nasadami (nasady zagubione pośmiertnie), części przynasadowe trzonów z uszkodzeniami powierzchni.

Wiek: dziecko Infans I (około 1-1,5 lat). Na podstawie morfologii zębów, kolejności wyżywania i procesu kostnienia kości

Płeć: ?

Grób XXXVII

Liczba osobników: 2 dzieci

Płeć: ?

Wiek: Inf. I i Inf. II

Zachowane kości: kości z dwóch czaszek, żuchwa, zęby, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe na różnym etapie kostnienia, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, śródreżna, paliczki palców, piszczelowa, stępu, śródstopia. (ryc. 98)

Stan zachowania: szkielety niekompletne zachowane w złym stanie (25%).

Kości przemieszane, nie wyodrębnione kości jako pochówki osobne. Obie czaszki niekompletne. Kości czaszki od starszego dziecka lepiej zachowane są to uszkodzone kości ciemieniowe, potyliczna, czołowa, skroniowe oraz szczeka i żuchwa i jarzmowa. Kości długie z niezrośniętymi nasadami. Dwie kości ramienne różniące się wielkością, kość promieniowa i łokciowa ze szkieletu młodszego dziecka, C1, C2 od starszego dziecka, C1 od młodszego dziecka. (ryc.99. 100)

Wiek: dziecko Infans I (około 1,2-2 lata) i dziecko Infans II 6-7 lat. Na podstawie morfologii zębów, kolejności wyżywania i procesu kostnienia kości

Płeć: ?

Grób XXXVIII

Liczba osobników: 1 dorosły, 1 młodociany i dziecko

Płeć: kobieta?, mężczyzna

Wiek: Juvenis, Adultus, Inf.I/II

Pochówek 1

Dziecko, Infans I (4-6 lat)

Zachowane kości: czaszka, żuchwa, zęby, kręgi, kości z klatki piersiowej, obojczyki, łopatka, kości ramienne, łokciowe, promieniowe, kości biodrowe, kulszowe, łonowe, kości udowe, piszczelowe, strzałkowe, śródreżna, śródstopia, paliczki palców rąk i nóg (ryc.101).

Stan zachowania: dobry (75%)

Kości czaszki zachowane osobno, uszkodzone, niekompletne. W większości zachowały się fragmenty pochodzące ze sklepienia czaszki. Z kości części twarzowej zachowana szczęka i żuchwa. Szkielet osiowy zachowany niekompletnie, kręgi zachowane w częściach osobno trzony i łuki podobnie. Kości żeber dobrze zachowane 8 żeber prawych i 9 lewych w większości całe, brak mostka. Obojczyki zachowane, lewej łopatki brak, z prawej zachowany brzeg górny, kości ramienne i przedramienia z erozjami na częściach nasadowych trzonów, nasady kości długich zachowane niekompletnie. Zachowane nieliczne kości z nadgarstków i śródrezcza i pojedyncze paliczki palców rąk. Kości miednicy uszkodzone, kość biodrowa prawa z niekompletnym talerzem i trzonem, lewa z erozjami na brzegu górnym talerza, kości kulszowe i łonowe zachowane osobno. Kości udowe i piszczelowe z erozjami w częściach nasadowych, niezachowane części niezrośniętych nasad. Zachowana kość skokowa prawa, piętowa lewa, łódkowata prawa i kilka kości ze śródstopia. Kości delikatne (ryc.93).

Stan zachowania zębów: 51, 52, 53, 54, 55, 61, 62, 63, 65, 71, 72, 73, 74, 75, 81, 82, 83, 84, 85 (Ryc. 102).

W zębodołach w żuchwie początek wyżynania się zębów stałych 31,41, , 35, M1, w wyrostku zębodołowym szczęki 11,21. (ryc.103)

Wiek: Infans I 4-6 lat

Ocena wieku została oparta na stanie wyrznięcia i zachowania zębów w wyrostku zębodołowym, rozwoju kości skroniowej.

Płeć: Ocena płci nie została przeprowadzona.

Wzrost: Nie rekonstruowano

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Na dnie zatoki szczękowej zaobserwowano dołki korozyjne, które są śladami po reakcji okostnej na zakażenie, którym mogło być zapalenie zatok przynosowych w wyniku infekcji górnego odcinka układu oddechowego. Na sklepieniu oczodołów *cribra orbitalia* (ryc.104).

Pochówek 2 z grobu XXXVIII

Dorosły mężczyzna w wieku wczesny Adultus 20-22 lata

Zachowane kości: czaszka bez żuchwy, zęby, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa, żebra, mostek, obojczyki, łopatki, kości ramienne, przedramienia, rąk, miednica, kości udowe, piszczelowe, strzałkowe, stóp (ryc.105, 106).

Stan zachowania: dobry (90%)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka masywna, część *bregmatica* i *obelica* szwu strzałkowego w małej części obliterowane, pozostałe szwy wolne, łuska kości czołowej z wyraźnymi guzami czołowymi i zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej urzeźbiona, wyrostki sutkowate szerokie, tępo zakończone. Brak wyrostków jarzmowych z obu kości skroniowych. Podstawa czaszki i sklepienie dobrze zachowane. Część twarzowa czaszki zachowana, brak żuchwy (ryc.107).

W wyrostku zębodołowym szczęki zachowane miernie starte zęby stałe (ryc.108).

Stan zachowania zębów: wszystkie zęby zachowane. Zęby 18, 28 niewyrżnięte.

Stopień starcia: na siekaczach starte szklivo, na zębach przed- i trzonowych częściowo starte guzki i brzegi korony od strony przyśrodkowej (ryc.109).

2. Szkielet postkranialny.

Kości ze szkieletu masywne, grube z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni na kościach.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup, kręgi piersiowe ze środkowego odcinka piersiowego uszkodzone, zachowane bez łuków, kość krzyżowa kompletna, na etapie fuzji, kości guziczna zachowana częściowo. Żebra uszkodzone, złamane wtórnie trzony, mostek zachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki. Łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi. Kości ramienne i przedramienia kompletne, nasady bliższe i dalsze kości kończyn górnych ze śladami fuzji zrastania nasad z trzonami. Kości nadgarstka niekompletne, śródręcza prawego kompletne, paliczki palców z obu rak prawie kompletne.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane dobrze, z erozją brzegów panewek z powodu osobno zachowanych kości łonowych (pośmiertnie), grzebień biodrowy jest w ostatniej fazie przyrastania. Prawa i lewa kość udowa oraz kości kompletne. Kości stępu, śródstopia z obu stóp kompletne, paliczki palców stóp częściowo zagubione.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Adultus.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 20-22 lata.

Płeć: męczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, miednicy i kości udowych.

Wzrost: około 174-178 cm. Na podstawie pomiarów kości ramiennej M1=327mm, kości promieniowej – 238mm, łokciowej 260mm, udowej-437mm, piszczelowej- 361mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: Zmiany zwyrodnieniowe na trzonach kręgów odcinka lędźwiowego i piersiowego kręgosłupa (osteofity). Zmiany przeciążeniowe – entezopatie na

kości promieniowej prawej, zdeformowana guzowatość promieniowa – silne spłaszczenie i zmiany wytwórcze w postaci rozbudowania guzowatości jako miejsca przyczepu końcowego mięśnia dwugłowego ramienia. Silne rozbudowanie i zniekształcenie guzowatości na kości promieniowej prawej wynikają z dużego obciążenia stawu łokciowego i silnie działającym mięśniem zginaczem dwugłowym ramienia. Taka asymetria dla przyczepu końcowego mięśnia trójgłowego na kościach łokciowych nie występuje, co świadczy o wykonywanych czynnościach kobiety za życia, które szczególnie obciążały staw łokciowy prawy wykonujący częste ruchy zginania przy dużym obciążeniu. Na kościach przedramienia zaobserwowano bardzo mocne brzegi międzykostne (duża asymetria pomiędzy trzonami), które świadczą o częstych ruchach nawracania i odwracania w stawach promieniowo-łokciowym bliższym i dalszym prawej kończyny (ryc.110).

Grób XXXIX

Typ grobu: szkieletowy

I. Liczba osobników: 1 dorosły

II. Płeć- męczyzna

Wiek- Adultus

Zachowane kości: czaszka bez żuchwy, zęby, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, kość krzyżowa, żebra, mostek, obojczyki, łopatki, kości ramienne, przedramienia, rąk, miednica, kończyny dolnej prawej, kość skokowa i kość I śródstopia lewe (ryc.111).

Stan zachowania: dobry (75%)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka masywna, kompletna bez żuchwy, część bregmatica i obelica szwu strzałkowego w małej części obliterowane, pozostałe szwy wolne, łuska kości czołowej z wyraźnymi guzami czołowymi i dobrze zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej urzeźbiona, wyrostki sutkowate szerokie, tępo zakończone. Podstawa czaszki i sklepienie dobrze zachowane. Część twarzowa czaszki bardzo dobrze zachowana, brak żuchwy (ryc.112).

W wyrostku zębodołowym szczęki zachowane średnio starte zęby stałe (ryc.113).

Stan zachowania zębów: wszystkie zęby zachowane, zgubiony pośmiertnie ząb 11. Ząb 18 wyrżnięty, 28 w fazie erupcji .

Stopień starcia: na siekaczach mocno starte szkliwo, na zębach przed- i trzonowych częściowo starte guzki i brzegi korony od strony przyśrodkowej (ryc.113).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości. Kości o grubych trzonach, masywne.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup, kość krzyżowa kompletna, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone, niekompletne, zachowane I żebro prawe, mostek zachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki. Prawa kość łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym. Kości ramienne, przedramienia zachowane. Brak paliczków palców rąk.

b) Kończyna dolna.

Obie kości miedniczne z uszkodzonymi gałęziami kości łonowych. Brak lewej kości udowej, piszczelowej i strzałkowej, zachowane obie kości skokowe, prawa sześcienna i 3 klinowe, wszystkie kości ze śródstopia prawego, I z lewego, brak paliczków stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie szwów czaszkowych, powierzchni spojenia łonowego, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 25-35 lat.

Płeć: męczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, miednicy i kości udowych.

Wzrost: około 176-178 cm. Na podstawie pomiarów kości ramiennej M1=321mm, kości promieniowej – 245mm, łokciowej 266mm, udowej-445mm, piszczelowej- 378mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany przeciążeniowe – entezopatie na kości ramiennej i kości piszczelowej prawej. Na trzonie prawej kości ramiennej od grzebienia guzka większego do guzowatości naramiennej (bardzo mocno wykształconej) występuje narośl kostna prawdopodobnie związana z przebudową kości w wyniku obciążenia działaniem przyczepu mięśnia naramiennego i głowy krótkiej mięśnia dwugłowego.

Ryc. 114. Zmiany przeciążeniowe – entezopatie, a – na kości piszczelowej, b- na guzowatości naramiennej kości ramiennej prawej.

Grób XL

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- wczesny Adultus

Stan zachowania: dobry (50%). Szkielet niekompletny, zachowany bez czaszki, szkieletu osiowego, kości kończyn górnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, część kości niekompletna z erozją na kości krzyżowej i łonowej prawej. Stan zachowania całego szkieletu średnio dobry, kości stępu niekompletne, brak trzech lewych kości śródstopia, brak paliczków palców obu stóp (fot.115).

Kości masywne, duże, grube ściany kostne trzonów kości długich. Na kości krzyżowej niezakończona fuzja kręgów krzyżowych. Zachowany jeden kręg szyjny C4, uszkodzony brzeg górny talerza kości biodrowej prawej (pośmiertnie).

Wiek: osobnik w wieku wczesny Adultus, około 20-25lat. Wiek w chwili śmierci osobnika oceniano na podstawie stopnia zarastania się kości krzyżowej i morfologii spojenia łonowego.

Płeć: mężczyzna

Cechy morfologiczne miednicy, kości krzyżowej i kości udowych.

Wzrost: około 176 -178 cm. Wzrost odtworzono na podstawie pomiarów kości udowych i piszczelowych, M1-481 mm, 385mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowo- zniekształcające w stawach biodrowych.

Ryc. 116 Staw biodrowy - zmiany zwyrodnieniowe i zapalne na panewkach stawu biodrowego (częściowo zobliterowane).

Grób XLI

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: zbiorowy, 2 dorosłych i kości dziecka w wieku Inf. I

Płeć- mężczyzna, kobieta

Wiek- maturus

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. **Czaszka** niezachowana, obecna tylko niekompletna żuchwa z uszkodzonymi wyrostkami kłykciowymi i dziobiastymi (117, 118).

Stan zachowania zębów. Zęby zachowane: 31, 32, 33, 34, 35, 38, 41, 42, 43, 44, 45.

Zęby 36, 37, 46, 47 utracone przeżyciowo (AMTL). Ząb 48 zagubiony pośmiertnie (ryc.108).

Stopień starcia: na siekaczach, kłach starte szkliwo, na zębach przedtrzonowych i 38 starte guzki i brzegi korony od strony przyśrodkowej (ryc.119).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnych, grubych kościach, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez prawie kompletny kręgosłup –kręgi z górnego odcinka piersiowego posiadają wtórnie uszkodzone łuki, brak kręgu Th12, kość krzyżowa z częściową erozją, widoczne ślady fuzji kręgów krzyżowych, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i niekompletne, zachowane fragmenty odłamów trzonów żeber i kilka części kręgosłupowych żeber prawdziwych, z mostka zachowany niekompletny trzon.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej prawej zachowany prawy obojczyk, kość ramienna, przedramienia, nadgarstka, śródręcza i kilka paliczków palców ręki. Brak lewej kości ramiennej i przedramienia. Łopatka prawa tylko z zachowanym wyrostkiem kruczym i fragmentem brzegu górnego. Kości kończyny górnej prawej kompletne.

b) Kończyna dolna.

W lewej kości miednicznej uszkodzona kość łonowa, część spojenia łonowego zachowana osobno. Prawa i lewa kość udowa, piszczelowe i strzałki kompletne, zachowane kości stępu śródstopia i paliczki palców z obu stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 30-35 lat.

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii żuchwy, kości krzyżowej, kości miednicy i kości udowych

Wzrost: około 170-174 cm, M1 ramienna-325mm, łokciowa – 254mm, udowa- 445, piszczel 365mm

Dodatkowe kości: rozpoznano kości ze szkieletu osobnika dorosłego – obojczyk prawy, kość ramienna prawą, łokciową i promieniową prawą, kość udową prawą i dwie kości piszczelowe prawe, kości masywne, grube. Rozpoznano kości pochodzące ze szkieletu dwóch dzieci w wieku Infans I. Po analizie pochówku 2 stwierdzono, że kość ramienna, udowa i jedna z piszczeli może pochodzić ze szkieletu tego osobnika .

Pochówek 2 (ryc.120)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka. Uszkodzona, niekompletna. Zachowane 4 fragmenty z kości sklepienia czaszki. Brak kości z części twarzowej, podstawy czaszki, brak żuchwy. Kości średnio masywne, ściany kości średnio grube (ryc. 121).

1. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Dobrze zaznaczone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez prawie kompletny kręgosłup – kręgow z odcinka szyjnego zachowanych 5 bez C1 C2, z odcinka piersiowego i lędźwiowego wszystkie kompletne, kości guzicznej brak, zachowane fragmenty z trzonów 5 żeber prawdziwych lewych i 4 prawych, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki. Łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi i katami dolnymi. Kości ramienne kompletne, kości przedramienia prawego zachowane, zachowane kości z nadgarstka, ze śródręcza prawego i kilka paliczków palców ręki prawej.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne z uszkodzonymi talerzami biodrowymi i kośćmi łonowymi. Prawa i lewa kość udowa oraz kości goleni, stępu, śródstopia i pojedyncze paliczki palców stóp prawej i lewej zachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym maturus 40-45.

Płeć: kobieta

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości udowych.

Wzrost: około 162-164 cm, M1 kości ramiennej- 310, promieniowej -235mm, łokciowej- 256mm, udowej 422mm, piszczelowej- 359mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: bardzo dużo zmian przeciążeniowo-zwyrodnieniowych na kręgach lędźwiowych, na krętarzach kości udowych, guzowatości kości promieniowej prawej, w obrębie stawu biodrowo-krzyżowego, na stawach śródręcza prawego i śródpalczkowych(ryc. 122).

Dodatkowe kości: kość skroniowa lewa, kość biodrowa prawa od małego dziecka w wieku Inf.I (około 1-2 lata).

Grób XLII

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- nieznana

Wiek- Infans I (3-4 lata)

Stan zachowania szkieletu: zły (15%). Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z bardzo małą ilością kości szkieletu osiowego, bez kości kończyn górnych i dolnych poza kością udową prawą. Zachowane kości w złym stanie (fot.123).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka uszkodzona, nie kompletna z zachowaną żuchwą, prawie w całości zachowana kość czołowa, pozostałe kości ze sklepienia w małych fragmentach, kości bardzo delikatne, szwy wolne, obecne fragmenty szczęki i żuchwy z zębami mlecznymi i zawiązkami zębów stałych. (ryc.124).

Stan zachowania zębów: część zębów zachowana w żębodołach zęby mleczne, wyzynające się kły w szczęcie, część zębów zachowana luźno siekacze. W żuchwie zgubione pośmiertnie siekacze, zachowane zęby trzonowe i kły (ryc.125).

Patologie i ogólne spostrzeżenia: na sklepieniach oczodołów *cribra orbitalia*.

Dodatkowe kości: rozpoznano dodatkową żuchwę i fragmenty kości szczękowej pochodzące z czaszki znacznie młodszego dziecka w wieku do 1 roku.

Grób XLIII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- Maturus (40-45 lat)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu (126).

1. Czaszka

Czaszka: duża, bardzo masywne i grube kości, uszkodzona część twarzowa i podstawa czaszki, żuchwa z uszkodzonym trzonem i erozja wyrostków dziobiastych i kłykciowych (ryc.127).

Zachowane zęby: 13,14,15,16,17, 24,25,26,27,28, 31,32,33,34,35,36,37,41,43,44,45,46,47

Zęby zagubione pośmiertnie: 11,12,21,22,23,42.

Stopień starcia powierzchni koron zębów :duży. Na siekaczach w żuchwie starte szklivo, na zębach przedtrzonowych starte częściowo guzki, prześwieca warstwa zębiny, na zębach trzonowych górnych i dolnych brak guzków, korona starta prawie do ½ i widoczna warstwa zębiny (ryc.128).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o bardzo masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze zaznaczone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez prawie kompletny kręgosłup – kręgów z odcinka szyjnego zachowanych 4 bez C1, C2, C3 z odcinka piersiowego i lędźwiowego wszystkie kompletne, kości guzicznej brak, zachowane fragmenty z trzonów 7 żeber prawdziwych prawych, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki. Łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi. Kość ramienna prawa niekompletna, kości przedramienia prawego i lewego, kości z nadgarstka, ze śródręcza prawego i kilka paliczków palców z obu rąk brak.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne z uszkodzonymi talerzami biodrowymi i kośćmi łonowymi. Prawa i lewa kość udowa niekompletne, brak kości goleni, stopu, śródstopia i pojedyncze paliczki palców stóp prawej i lewej.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym maturus 40-45. Na podstawie szwów czaszkowych

Płeć: męczyzna. Na podstawie cech morfologicznych czaszki.

Wzrost: około 174-176 cm, M1 kości ramiennej- 332mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Grób XLIV

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- męczyzna

Wiek- Juvenis/wczesny Adultus (19-24 lata)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu (ryc129).

1. **Czaszka.** Zachowana tylko niekompletna żuchwa z zębami. Kości masywne, grube (ryc.130)

Stan zachowania zębów: dobry, niekompletne.

Zachowane zęby: 32,33,34,36, 37. Ubytek przeżyciowy 35. Zagubione pośmiertnie: 31. Ząb 38 nie obecny (ryc.130). Stopień starcia koron zębów duży, najsilniejszy na siekaczu, kle i pierwszym zębie trzonowy, widoczna zębina. Niewyróżniony? ząb 38. Hipoplazja Szkliwa. Kamień nazębny.

2. Szkielet postkranialny

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletne i uszkodzone kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa, brak kręgu C6, C7, kręgi piersiowe z uszkodzonymi trzonami i łukami, 4 kręgi lędźwiowe bez L5, kość krzyżowa niezrośnięte kręgi krzyżowe. Żebra zniszczone i zachowane szczątkowo, 6 żeber prawych I-VI, 3 żebra lewe II-IV, mostek niezachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki, łopatki z erozją brzegów przyśrodkowych. Brak kości ramiennej prawej, łokciowa i promieniowa prawe uszkodzone bez nasad ze złamanymi trzonami, z kości przedramienia lewego zachowana tylko kość promieniowa z niekompletną nasadą dalszą. Kości nadgarstka zachowane, kości śródreczę z obu rąk niekompletne. Paliczki palców zagubione

b) Kończyna dolna.

Kości miednicy uszkodzone. W prawej i lewej kości biodrowej uszkodzony talerz, zachowany w kilku częściach, kości łonowe niezachowane. Kość udowa prawa uszkodzona i zniszczona nasada dalsza, w lewej uszkodzona nasada bliższa i dalsza. Kość piszczelowe i strzałkowe kompletne, kości obu stóp niekompletne, brak dystalnych paliczków palców. Kości średnio grube z miernie zaznaczoną rzeźbą przyczepów mięśniowych

Wiek: dorosły około 20-24 lat. Wiek oszacowano na podstawie obliteracji kości krzyżowej, stopniu starcia powierzchni koron zębów w żuchwie (ponad 25 lat). Stopień starcia koron zachowanych zębów znacznie podwyższa wiek, w porównaniu z tym jaki sugeruje stan zrastania się kości krzyżowej.

Płeć: Mężczyzna. Płeć ustalano na podstawie cech morfologicznych: żuchwy, kości krzyżowej, miednicy (budowa męska kości udowych, wielkości kąta szyjkowo-trzonowego).

Wzrost: 174-177cm, kość ramienna M1- 345cm, piszczel 371mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

zaobserwowano ślady po centralnym zlokalizowanym wgnieceniu jądra miażdżystego krążka międzykręgowego tzw guzku Schmorla w powierzchnię trzonów kręgów z odcinka piersiowego (ryc.131).

Grób XLV

Typ grobu: zbiorowy

I. Liczba osobników: 2 dorosłych, 1 dziecko

Płeć- męczyzna

Wiek- późny Adultus (35-40 lat), Maturus (ryc. 132)

Wiek: dorosły około 45-50 lat. Wiek oszacowano na podstawie stanu powierzchni spojenia łonowego (wg Todda –IX/ 45-50 lat).

Płeć: Męczyzna. Płeć ustalano na podstawie cech morfologicznych: kości krzyżowej, miednicy, budowa męska kości udowych, wielkości kąta szyjkowo-trzonowego.

Wzrost: 171-174cm, kość udowa M1- około 465cm, piszczelowa- 395mm.

Dodatkowe kości: oprócz szczątków osobnika dorosłego opisanego jako pochówek 1 w zbiorze znajdowały się trzy fragmenty z kości krzyżowej, fragment kości łonowej, trzon kręgu lędźwiowego pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Infans I (1-2 lata).

GRÓB XLV

pochówek 2 (ryc. 133)

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym maturus. Oszacowanie wieku na podstawie, powierzchni spojenia łonowego (Todda-VIII- 39-44).

Płeć: Męczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii miednicy, kości udowych.

Wzrost: 175 -176 cm

Maksymalna długość prawej kości piszczelowej- 401mm, wskazujące rangę wzrostu na około 174,8-176,2 cm.

Pochówek 3

Dziecko Infans I- 2-3 lata

Stan zachowania szkieletu: zły (20%).

Szkielet niekompletny, zachowany bez czaszki i zuchwy. Bez szkieletu osiowego poza niekompletnie zachowanymi kręgami piersiowymi Th9-Th12, brak kości z obu kończyn górnych. Kości miednicy niekompletne, zachowane tylko kości biodorowe i kulszowe, łonowe zagubione, kości udowe kompletne, brak prawych i lewych kości stępu, zachowane niekompletnie kości śródstopia i pojedyncze paliczki palców rak i stop. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, z nielicznymi uszkodzeniami w częściach przynasadowych kości udowych. Kości delikatne. Dodatkowo L4 od dorosłego osobnika.

Grób XLVI

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- Infans I/II

Szkielet zachowany fragmentarycznie

Grób XLVII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- późny Adultus (35-40 lat)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu z pochówku 1 (ryc.134).

1. Czaszka. Uszkodzona, brak kości z części mózgowej i podstawy czaszki. Zachowane kości skroniowe, fragment części bocznych i części podstawnej kości potylicznej oraz niekompletna kość szczękowa i żuchwa z uszkodzonym trzonem w okolicy spojenia. Kość masywne, grube. (ryc.135).

2. Szkielet postkranialny

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości, szczególnie na kościach ramiennych.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletne i uszkodzone kręgi z odcinka piersiowego kręgosłupa, brak kręgu C1, C7, 4 kręgi lędźwiowe bez L1, kość krzyżowa uszkodzona, silna erozja, zachowana w dwóch częściach. Żebra zniszczone i zachowane szczątkowo, 5 żeber prawych I-VI, 5 żeber lewych II-IV, mostek niezachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki, łopatki z erozją brzegów przyśrodkowych, brak łokci. Kości ramienne prawa i lewa kompletne z silnie wyrobioną guzowatością naramienną, łokciowa prawa bez nasady dalszej, kości przedramienia lewego zachowane w całości. Kości nadgarstka, śródręcza z obu rąk niekompletne, zagubione. Paliczki palców brak.

b) Kończyna dolna.

Kości miednicy z uszkodzonymi gałęziami kości łonowych, spojenie łonowe zachowane osobno. Kość udowa lewa z uszkodzoną nasadą bliższą, lewa kompletna. Kość piszczelowa kompletne, strzałkowe z niedużymi erozjami na nasadach, kości obu stóp kompletne, brak dystalnych paliczki palców.

Wiek: dorosły około 30-40 lat. Wiek oszacowano na podstawie obliteracji kości krzyżowej, stopniu starcia powierzchni koron zębów w żuchwie (ponad 30 lat).

Płeć: Kobieta. Płeć ustalano na podstawie cech morfologicznych: żuchwy, kości krzyżowej, miednicy (budowa żeńska kości udowych, wielkości kąta szyjkowo-trzonowego).

Wzrost: 158-160cm, kość ramienna M1- 276mm, udowa-398, piszczel 361mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zaobserwowano guzki Schmorla w powierzchni trzonów kręgów z odcinka piersiowego (ryc.136).

Grób XLVIII

Liczba osobników: 1

Płeć- ?

Wiek- Infans II

Stan zachowania szkieletu: dobry (70%). Szkielet niekompletny, zachowany z uszkodzoną, niekompletną czaszką i żuchwą, z prawie całym szkieletem osiowym, kośćmi kończyn górnych i dolnych, prawie wszystkie kości długie kończyn z zachowanymi osobno nasadami, kości miednicy niezrośnięte, zachowane osobno, kości łonowe z nielicznymi uszkodzeniami na gałęziach górnych i dolnych. Zachowane kości ze szkieletu dziecka w średnio dobrym stanie, z licznymi erozjami na trzonach kręgów, na nasadach kości udowych, piszczelowych oraz powierzchniach stawowych. Kości śródreżcza, śródstopia, stępu paliczków palców rąk i stóp nie zachowane. Kości delikatne, cienkie bez zaznaczonej rzeźby mięśniowej (ryc.137).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu z pochówku 1.

1. Czaszka. Uszkodzona z żuchwą. Zniszczona podstawa, kości sklepienia zachowane w częściach, kości skroniowe zachowane osobno. Uszkodzona część twarzowa czaszki, kość szczękowa zachowana bez wyrostka czołowego, z silną erozją wyrostka podniebiennego i zębodołowego, żuchwa zachowana w całości. Kości delikatne. (ryc.138).

Stan zachowania zębów: średni.

Zachowane zęby stałe i mleczne. Brak ubytków przeżyciowych, próchnicy. Zęby trzonowe w I fazie wyrzynania, siekacze wyrzynięte. Zęby trzonowe mleczne. Stopień starcia koron zębów bardzo mały (ryc.139)

Wiek: Infans II 8-10 lat

Ocenę wieku przeprowadzono na podstawie stopnia wyrzynania określonych zachowanych zębów w żuchwie i szczęcie.

Płeć: nie oceniano płci

Wzrost: nie została wykonana rekonstrukcja wzrostu.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: *cribra orbitalia* (ryc.140)

Grób XLIX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- kobieta

Wiek- późny Adultus (30-35 lat)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu (ryc.141).

1. Czaszka

Czaszka budowy średnio masywnej, część *bregmatica* i *obelica* szwu strzałkowego w małej części obliterowane, pozostałe szwy wolne, łuska kości czołowej z wyraźnymi guzami czołowymi i miernie zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej słabo urzeźbiona, wyrostki sutkowate wąskie zaokrąglone. Brak uszkodzeń kości na sklepieniu, podstawie, ścianach bocznych oraz części twarzowej. W szczęcie i żuchwie zachowane miernie starte zęby stałe (ryc. ~~297~~ 141)

Stan zachowania zębów: dobry.

Zęby zachowane: 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48

Zęby zgubione: 11, 21, 22, 32, 41

Stopień starcia: na siekaczach lekko starte szkliwo, na zębach przed i trzonowych częściowo starte guzki i brzegi korony od strony przyśrodkowej, zęby 18, 28, 38, 48 wyrżnięte (ryc.142).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup, dobrze zachowaną kość krzyżową, kości guzicznej brak. Żebra wtórnie złamane trzony, zachowane w częściach i licznych odłamach z trzonów, z mostka, zachowany tylko trzon.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki. Prawa łopatką z erozją brzegu przyśrodkowego. Kości ramienne kompletne, kości przedramienia również dobrze zachowane, kości obu rąk prawie kompletne z nielicznymi brakami paliczek palców.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane kompletnie, bez uszkodzeń i erozji. Prawa i lewa kość udowa bardzo dobrze zachowane. Kości goleni kompletne, prawe kości stępu i śródstopia zachowane, lewe niekompletne, paliczki palców stóp zagubione.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego (VI), który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 30-35 lat.

Płeć: kobieta

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, miednicy i kości udowych

Wzrost: około 159 -163 cm, kość ramienna-307mm, promieniowa -219mm, łokciowa-235mm, udowa-413mm, piszczelowa-341, strzałkowa-341mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Grób LI

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć: Kobieta

Wiek: wczesny Adultus (22-25 lat)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu (ryc. 142).

1. Czaszka

Czaszka niekompletna z żuchwą. Dobrze zachowana kalota. Brak kości z podstawy czaszki, część twarzowa uszkodzona, kość szczękowa zachowana osobno, oczodoły uszkodzone. Kość szczękowa, kości z podstawy czaszki uszkodzone w okresie *post mortem*. Łuska kości czołowej z wydatnymi guzami czołowymi i ciemieniowymi, miernie zaznaczonymi łukami brwiowymi, łuska kości potylicznej miernie urzeźbiona, wyrostki sutkowate średnio szerokie, krótka, ale masywne. Zęby zachowane luzem (ryc.143). Zachowane zęby stałe ze szczęki i żuchwy średnio starte. Kości czaszki masywne, średnio grube.

Stan zachowania zębów: dobry

Zęby zachowane: 11,13,14, 15, 17, 18, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38, 42, 43, 44, 45, 47, 48.

Ubytki przeżyciowe: 36. Ząb 46 głęboka próchnica, zniszczona korona (otwarta komora zęba). W obrębie zębodołu zagojone ślady po ropniu okołokorzeniowym.

Zęby zgubione: 12, 16, 21, 26, 27, 31,41.

Stopień starcia: mały, na siekaczach starte szkliwo, na zębach przed i trzonowych starte guzki i brzegi korony od strony przyśrodkowej, prześwituje warstwa zębiny (fot.144). Na zębach w szczęce i żuchwie kamień nazębny.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane wszystkie kręgi. Z odcinka piersiowego 3 kręgi z uszkodzonymi łukami, kość krzyżowa z niedużą erozją wierzchołka, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i zachowane szczątkowo, mostek zachowany z rękojęcią i fragmentem trzonu (niezrośnięte).

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki z niedużą erozją na końcach barkowych, łopatki uszkodzone brak brzegów przyśrodkowych. Kości ramienne, przedramienia i rąk kompletne. Zagubione pojedyncze dystalne paliczki palców.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane. Uszkodzona panewka stawu biodrowego prawego, gałęzie i spójnienie kości łonowej prawej zachowane osobno. Kości udowe, piszczelowe i strzałkowe zachowane kompletnie ze śladami zrastania części nasadowych z trzonami na końcach dalszych i bliższych.

Zachowane obie kości skokowe i piętowe, prawa kość łódkowata i sześcienna, wszystkie kości śródstopia prawego, kości stępu, śródstopia lewego niekompletne. Brak kości paliczków z obu stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Adultus. Oszacowanie wieku na podstawie szwów czaszkowych (szwy otwarte, brzegi ostro piłowane bez obliteracji od wewnątrz i na zewnątrz, na podstawie morfologii spojenia łonowego (III) oraz stopnia starcia powierzchni koron zębów, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 20-24 lata.

Płeć: Kobieta

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 160 -164 cm

Maksymalna długość kości ramiennej 309mm, promieniowej – 224mm, udowej – 435, piszczelowej 356mm, strzałki- 336mm, wskazują rangę około 158,2-164 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: osteofity na powierzchni górnej i dolnej kręgu TH7, Th8

Dodatkowe kości: kość piszczelowa i kręgi piersiowe pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I (2-4 lata).

Grób LII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Adultus (30-35 lat)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.(ryc.145)

1. Czaszka. Niezachowana. Tylko fragment kości klinowej i 10 luźnych zębów; 11, 12, 21, 22, 31, 32, 16, 27, 46, 47. Stopień starcia zębów średni na siekaczach, na zębach trzonowych starte guzki do warstwy zębiny.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Słabo wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane 3 kręgi szyjne C5, C6, C7, kompletne kręgi piersiowe i lędźwiowe. Kręgi lędźwiowe L4, L3 z wtórnie uszkodzonymi łukami, kość krzyżowa kompletna, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i zachowane szczątkowo, mostek zachowany z rękojęścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane kompletne obojczyki i łopatki oraz kość ramienna, promieniowa i łokciowa lewa. Brak prawej kości ramiennej i przedramienia prawego.

Zachowane kości nadgarstka, śródreżcza i paliczki palców ręki prawej i lewej.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane. Wtórnie uszkodzony trzon lewej kości kulszowej i gałęzie kości łonowej. Kość udowa lewa wtórnie złamany trzon, kość piszczelowa i strzałkowa lewa bez zachowanych nasad dalszych. Brak lewych kości stępu i śródstopia, obecna prawa kość skokowa i piętowa, sześcienna, łódkowata i dwie klinowe oraz I kość śródstopia. Paliczki palców zagubione.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus. Oszacowanie wieku na podstawie stopnia starcia koron zębów, morfologii spojenia łonowego (VI), które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 30-35 lat.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej, miednicy i kości udowych. Średnio masywne kości udowe ze słabo wyrobioną kresą chropawą i średnio zaznaczonymi miejscami przyczepów mięśniowych.

Wzrost: 161 -163 cm. Maksymalna długość lewej kości ramiennej – 306mm, łokciowej- 243mm, udowej- 420 mm, piszczelowej- 375mm, wskazujące rangę około 160,3-163,2cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowe na L5 oraz na kości krzyżowej po stronie lewej.

Dodatkowe kości: rozpoznano fragment łuski kości czołowej, trzon mostka, obojczyk lewy, część podstawną kości krzyżowej, część łuku z kręgu lędźwiowego, I kość ze śródstopia i fragment kości paliczka palca z ręki, które pochodzą ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I (1-2 lata).

Grób LIII

Liczba osobników: 1

Płeć- Kobieta

Wiek- dorosła

Stan zachowania szkieletu: zły (20%).

Zachowane kości szkieletu: prawa kość udowa bez głowy i częściową erozją na krętarzach większych, lewa kość udowa kompletna, kości z obu goleni dobrze zachowane. Kości zachowane w średnio dobrym stanie. Średnio masywne z słabo zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Wiek: dorosły

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości udowych. Średnio masywne kości udowe ze słabo wyrobioną kresą chropawą i średnio zaznaczonymi miejscami przyczepów mięśniowych.

Wzrost: 160 -162 cm. Maksymalna długość lewej udowej jest 424 mm, wskazujące rangę około 160,3-163,2cm.

Grób LIV

Liczba osobników: 1

Płeć- Kobieta

Wiek- dorosły Adultus

ryc.146

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus.

Oszacowanie wieku na podstawie procesu zrastania kręgów krzyżowych, morfologii spojenia łonowego (IV/V), które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci prawdopodobnie 25-35 lat.

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i kości udowych. Średnio masywne kości udowe ze słabo wyrobioną kresą chropawą i średnio zaznaczonymi miejscami przyczepów mięśniowych.

Wzrost: 160 -163 cm.

Maksymalna długość lewej udowej jest 409 mm, wskazujące rangę około 160,3-162,7cm.

Dodatkowe kości: rozpoznano 4 fragmenty z kręgów szyjnych, obojczyk, nasada bliższa kości ramiennej lewej, które pochodzą ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I (1-1,5 lat).

Grób LV

Liczba osobników: 1

Płeć- ?

Wiek- dziecko Inf. I (3-4 lata)

Stan zachowania szkieletu: zły (5%).

Zachowane kości szkieletu: 4 kręgi szyjne, lewa kość ramienna, promieniowa i łokciowa

Kości zachowane w średnio dobrym stanie.

Dodatkowe kości: fragmenty z kości czaszki z okolicy sklepienia, część skalista, fragmenty kości żeber

Pochodzące ze szkieletu znacznie młodszego dziecka noworodka. Paliczki palców stopy pochodzące od osobnika dorosłego.

Grób LVI

Liczba osobników: 1

Płeć- ?

Wiek- dziecko Inf. II (12-15 lat)

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.(ryc. 147)

1. Czaszka

Czaszka niekompletna z żuchwą. Dobrze zachowana kalota. Brak kości z podstawy czaszki, kości skroniowe i część podstawna kości potylicznej zachowane osobno. Część twarzowa uszkodzona, kość szczękowa zachowana osobno w dwóch częściach bez wyrostka czołowego i jarzmowego, oczodoły uszkodzone. Żuchwa zachowana w całości. Zęby zachowane niekompletnie w zębodołach wyrostka zębodołowego i w żuchwie (ryc.148). Kości czaszki delikatne, cienkie.

Stan zachowania zębów: średni. Stopień starcia: mały (ryc.148)

Zęby zachowane: 16, 17, 26, 27, 36, 46.

Zęby zgubione: 11,12, 13,14, 15, 21, 22, 23, 24, 25, 31, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 47.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, bez cech charakterystycznych do określenia płci. Słabo wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane 4 kręgi szyjne C2, C4, C6, C7, kręgi piersiowe i lędźwiowe z wtórnie uszkodzonymi kręgami i łukami. Kość krzyżowa w częściach w fazie zrastania kręgów krzyżowych, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i zachowane szczątkowo, z mostka zachowana tylko rękojeść.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane kompletne obojczyki (lewy od młodszego osobnika!) i łopatki, lewa z uszkodzonym brzegiem przyśrodkowym. Kości ramienne, promieniowe nieuszkodzone, prawa łokciowa uszkodzona. Nasady bliższe, czyli głowy kości ramiennych z guzkami większymi i mniejszymi zachowane osobno, niezakończony proces zrastania nasad z trzonami. Nasady dalsze kości ramiennych oraz kości z przedramienia zagubione. Brak kości nadgarstka, śródręcza i palczków palców ręki prawej i lewej.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane w częściach. Kości udowe, piszczelowe z zachowanymi osobno nasadami bliższymi i dalszymi. Kość strzałkowa prawa z małymi erozjami na nasadach, lewa uszkodzony trzon bez nasady bliższej i dalszej, wtórnie złamany trzon. Zachowane wszystkie kości stępu, śródstopia. Paliczki palców zagubione.

Wiek: dziecko w przedziale wiekowym Infans II. Oszacowanie wieku na podstawie kolejnego wyrżnięcia zębów trzonowych,

stopnia zrastania trzonów z łukami kręgow, nasad z trzonami kości długich, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 12-15 lat.

Płeć: nie określono

Wzrost: 117 -123 cm. Maksymalna długość lewej kości udowej- 221,5 mm, wskazujące rangę około 117-123,2cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: cribra orbitalia na sklepieniu lewego oczodołu (ryc.149)

Grób LVII

Liczba osobników: 2

Płeć- Kobieta

Wiek- dorosły wczesny Maturus (40-45 lat)

Ryc. 150

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka kompletna bez zuchwy. Dobrze zachowana. Erozja wyrostka sutkowatego lewego oraz kości podniebiennej. Zęby zachowane częściowo w zębodołach wyrostka zębodołowego. (ryc.151). Kości czaszki średnio masywne. Łuki brwiowe mierne, guzy czołowe i ciemieniowe dobrze zaznaczone, nasada nosa normalna, kości nosowe silnie wystające, silnie wystający kolec nosowy przedni, potylicza zaokrąglona, guzowatość potyliczna zewnętrzna mierna, kresy karkowe słabo zaznaczone, łuki jarzmowe silnie wystające, wyrostki sutkowate średnio masywne, wąskie, wydłużone i zaokrąglone. Nieduży prognatyzm alweolarny. Czaszka krótka, średnio wysoka, mało wysklepiona, oczodoły duże czworokątne, nos szeroki. Szew wieńcowy zobliterowany całkowicie na odcinku C3, a szew strzałkowy zobliterowany na odcinkach S3, S4. Szew węglowy ze średnio zawansowana obliteracja. Brzegi szwów wygładzone.

Stan zachowania zębów: dobry.

Zęby zachowane: 15, 16, 17, 18, 24, 25, 26, 27.

Zęby zgubione: 11,12, 13, 21, 22.

Stopień starcia: korony wszystkich zachowanych zębów starte średnio. Po brakujących zębach wszystkie zębodoły otwarte. Brak ubytków przeżyciowych, próchnica- nieduże ubytki próchnicowe w bruzdach na zębach 16,17, 18. (ryc.151)

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Słabo wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Brak kręgów z odcinka szyjnego i większości z odcinka piersiowego.

Zachowane 2 kręgi piersiowe Th11, Th12. Kość krzyżowa kompletna z niewielką erozją w części wierzchołkowej. Kości żeber zachowane szczątkowo, mostka brak.

b) Kończyna górna.

Brak kości obręczy, kości ramiennych i prawych kości przedramienia. Lwa kość łokciowa z uszkodzonym trzonem. Zachowane I, II, III kości śródreżcza lewego. Brak kości nadgarstków, śródreżcza prawego i paliczków palców z obu rak

b) Kończyna dolna.

Miednica niekompletna. Zachowana tylko kość miedniczna lewa. Kość

udowa lewa zachowana bez głowy kości udowej, nasada dalsza zachowana osobno, uszkodzona, z kości piszczelowej lewej zachowana tylko nasada bliższa i część trzonu. Brak kości kończyny dolnej prawej i lewych kości goleni. Brak kości stępu, śródstopia i paliczków palców stóp.

Wiek: 40-45 lat. Oszacowanie wieku na podstawie obliteracji szwów czaszkowych (ponad 40 lat), morfologii spoiny łonowej (VIII-39-44 lata) i stopnia starcia zębów.

Płeć: kobieta. Płeć oceniono na podstawie morfologii czaszki i miednicy.

Wzrost: około 162- 164cm. Maksymalna długość lewej kości łokciowej- 244 mm, wskazująca rangę około 160,7-161,3cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowe na lędźwiowych, osteofity na powierzchniach górnych i dolnych trzonów (ryc.152)

Dodatkowe kości: wyróżniono kości ze szkieletu innego dorosłego osobnika płci żeńskiej (ryc.153).

Dwa kręgi lędźwiowe L2, L3 i jeden piersiowy Th8, Kości przedramienia prawe i lewe, miednicę z uszkodzonymi kośćmi łonowymi, kość udowa prawą, z lewej tylko głowę i szyjkę kości udowej, prawa kość piszczelowa i prawa strzałkowa bez zachowanych nasad, fragment trzonu z nasadą dalszą lewej kości strzałkowej, I, II kości śródstopia prawego. Kości średnio masywne, z znaczną rzeźbą mięśniową (ryc.). Zaobserwowano zmiany zwyrodnieniowe w obrębie obu panewek stawu biodrowego.

Dodatkowo rozpoznano kości ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I. (ryc.154)

GRÓB LVIII

Liczba osobników: 1

Płeć- Mężczyzna

Wiek- dorosły Aultusus (40-45 lat)

Ryc. 155

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – niezachowana

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Kręgi szyjne kompletne, kręgi piersiowe tylko trzy Th1, Th11, Th12, lędźwiowe kompletne, kość krzyżowa z silną erozją lewej części bocznej ze śladami zrastania kręgów. Kości żeber zachowane szczątkowo, z mostka zachowany fragment górnego brzegu rękojeści mostka z wcięciem szyjnym i wcięciami obojczykowymi, trzon zachowany niekompletnie.

b) Kończyna górna.

Brak lewych kości obręczy, kości ramiennej. Lewe kości przedramienia z uszkodzonymi nasadami dalszymi. Zachowane kości nadgarstka i śródręcza z obu rąk. Kości paliczek palców z obu rąk niekompletne.

b) Kończyna dolna.

Miednica niekompletna. Uszkodzony talerz kości biodrowej prawej, spojenie łonowe zachowane osobno z powodu uszkodzenia gałęzi kości łonowych. Kość udowa prawa zachowana kompletnie. Brak kości udowej lewej, kości goleni, stępu, śródstopia i palców stóp z obu kończyn.

Wiek: 25-30 lat. Oszacowanie wieku na podstawie morfologii spojenia łonowego (V/VI-25-30 lat) oraz stopnia zrastania kości krzyżowej.

Płeć: Mężczyzna. Płeć oceniono na podstawie morfologii miednicy, kości krzyżowej i kości udowej.

Wzrost: około 166- 167cm. Maksymalna długość kości ramiennej-318, promieniowej -325, łokciowej- 244 mm, udowej-441, piszczelowej – 358mm wskazujące rangę około 166,7-167,3cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowe na dwóch kręgach lędźwiowych, osteofity na powierzchniach górnych i dolnych trzonów.

Dodatkowe kości: rozpoznano 4 kości pochodzące z czaszki dziecka, niekompletna prawa kość łopatki i fragment z nasady kości udowej również ze szkieletu dziecka w wieku 1-1,5 lat).

GRÓB LIX

Liczba osobników: 2

Płeć- ?

Wiek- DZIECI (Inf. II- 11-13)

Ryc. 156

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Czaszka niekompletna z żuchwą. Dobrze zachowana kalota. Brak kości z podstawy czaszki, kości z podstawy czaszki i części twarzowej, kości skroniowe i część podstawna kości potylicznej zachowane osobno. Kość szczękowa zachowana dobrze. Oczodoły uszkodzone, żuchwa zachowana z uszkodzonym trzonem. Zęby zachowane niekompletnie w zębodołach wyrostka zębodołowego i w żuchwie (ryc.157). Kości czaszki delikatne, cienkie.

Stan zachowania zębów: średni

Zęby zachowane: 13, 15, 16, 17, 23, 26, 27.

Brak ubytków przeżyciowych, próchnicy.

Zęby zgubione: 11,12, 14, 21, 22, 24, 31, 32, 33, 41, 42, 43, 44.

Stopień starcia: mały (ryc.157) Wyżynają się kły górne, trzonowe, w żuchwie drugi ząb przedtrzonowy prawy.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, bez cech charakterystycznych do określenia płci. Słabo wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane wszystkie kręgi szyjne, kręgi piersiowe i lędźwiowe z wtórnie uszkodzonymi kręgami i łukami. Żebra mocno zniszczone i zachowane szczątkowo, z mostka zachowana tylko rękojeść.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany niekompletny obojczyk lewy, łopátka prawa z uszkodzonym brzegiem przyśrodkowym, lewej brak. Kości ramienne zachowane bez niezrośniętych nasad górnych i dolnych z trzonami, prawa kość łokciowa niekompletna bez nasady dalszej, lewej brak, kości promieniowe zachowane. Nasady dalsze kości ramiennych oraz kości z przedramienia zagubione. Brak kości nadgarstka, śródreżcza i pliczków palców ręki prawej i lewej.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane w częściach. Kości udowe, piszczelowe z zachowanymi osobno nasadami bliższymi i dalszymi. Kość piszczelowa i strzałkowa prawa i lewa z małymi erozjami na nasadach. Zachowane wszystkie kości stępu, śródstopia i paliczki palców zagubione.

Wiek: dziecko w przedziale wiekowym Infans II. Na podstawie kolejnego wyrżnięcia zębów trzonowych, przedtrzonowych i kłów, stopnia zrastania trzonów z łukami kręgów, nasad z trzonami kości długich, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 12-15 lat.

Płeć: nie określono

Patologie i ogólne spostrzeżenia: cribra orbitalia na sklepieniu lewego oczodołu o małym natężeniu i widoczna obliteracja (ryc.159).

Pochówek 2 z Grobu LVIII.

Stan zachowania szkieletu: średni (55%).

Zachowane kości: bez czaszki i żuchwy zachował się tylko fragment części skalistej kości skroniowej prawej, bez kręgów szyjnych, kręgi piersiowe i lędźwiowe niekompletne z uszkodzonymi trzonami i łukami (zachowane osobno niezrośnięte), kości krzyżowa zachowana w 5 częściach (kręgi krzyżowe nie zrośnięte). Zachowane żebra, obojczyk lewy, łopatką prawa, kości z kończyny górnej, kości miednicy, kości udowe, kości goleni, stępu.

Kości zachowane w średnio dobrym stanie z licznymi uszkodzeniami wtórnymi w częściach przynasadowych kości długich, na kręgach piersiowych i erozja trzonów kości żeber. Nasady bliższe i dalsze kości ramiennych, udowych i piszczelowych niezachowane. Na zdjęciu kości na wyróżnionym tle (ryc.160)

Wiek: dziecko w przedziale wiekowym Infans II. Oszacowanie wieku na podstawie stopnia zrastania trzonów z łukami kręgów, nasad z trzonami kości długich, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 6/7 lat.

Płeć: nie określono

Wzrost: nie wyznaczono.

Dodatkowe kości: kość piszczelowa, łokciowa i żebro ze szkieletu dorosłego osobnika.

GRÓB LX

Liczba osobników: 1

Płeć- Mężczyzna

Wiek- Maturus 40-45 lat

Ryc. 161.

Z czaszki zachowany fragment prawego wyrostka żębodołowego szczęki z zachowanymi zębami: 14, 15, 16. Powierzchnie koron zębów starte do warstwy zębiny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

Wiek: 40-45 lat. Oszacowanie wieku na podstawie morfologii spojenia łonowego (VIII-39-44 lat)

Płeć: Mężczyzna. Płeć oceniono na podstawie morfologii miednicy, kości krzyżowej i kości udowej.

Wzrost: około 174-176cm. Maksymalna długość kości promieniowej -260 mm, udowej-486mm wskazujące rangę około 174,7-176,3cm.

Grób LXI

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1

Płeć- Mężczyzna

Wiek-maturus 40-45 lat

Ryc. 162.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – zniszczona, zachowane fragmenty z części podstawnej kości potylicznej, lewą część szczęki i żuchwa. Bardzo silna erozja wyrostka zębodołowego szczęki.

Stan zachowania zębów: zły

Zęby zachowane: 13, 15, 16, 31,32, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 44

Ubytki przeżyciowe: 11,12,21,22, 25, 36, 46, 47

Zęby zgubione: 11, 12, 13, 14, 23, 24, 25, 26

Stopień starcia: duży, korony zębów trzonowych starta $\frac{1}{2}$ korony, zębina wtórna, szkliwo na zębach pozostałych silnie starte, guzki i brzegi koron silnie starte (ryc.163). W zębie 36 głęboka próchnica.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – kręgi szyjne tylko C2- C5, 6 kręgów piersiowych Th6-Th12, wszystkie kręgi lędźwiowe, bez kości krzyżowej. Żebra zniszczone i niekompletne 4 prawe, 2 lewe, mostek z rękojeścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane masywne obojczyki. Łopatka lewa z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym i katem dolnym, z prawej zachowany wyrostek kruczy. Brak kości ramiennych i lewych kości przedramienia, prawa kość promieniowa kompletna, łokciowa z uszkodzonym trzonem. Brak kości rąk

b) Kończyna dolna.

Zachowana tylko prawa kość miedniczna z silną erozją talerza kości biodrowej, kość łonowa uszkodzona, brak spojenia łonowego. Kości miedniczne zachowane niekompletnie, uszkodzone kości łonowe. Brak kości udowych, z lewej zachowany fragment nasady dalszej, rzepka prawa, kość strzałkowa prawa z erozją nasad, brak kości piszczelowych i strzałki lewej kości stępu, śródstopia i paliczki palców stóp niezachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus 40-45lat. Stopień starcia koron zębów znacznie podwyższa wiek, w porównaniu z tym jaki sugeruje stan zużycia powierzchni stawowych.

Płeć: Męczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i żuchwy.

Wzrost: około 168-170 cm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: na powierzchni trzonów kręgów lędźwiowych widoczne są narośla kostne i chropowatości oraz liczne dołki korozyjne w fazie obliteracji (ryc.164).

Grób LXII

Liczba osobników: 2

Płeć- Kobieta, osobnik młodociany

Wiek-późny maturus 55-60 lat

Ryc. 165.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – zniszczona, zachowane fragmenty części mózgowej: fragment kości czołowej, ciemieniowej prawej, kości potylicznej, niekompletny trzon szczęki z wyrostkiem zębodołowym i podniebiennym i żuchwa. Kości średnio grube i masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinki szwów czaszkowych są mocno obliterowane.

Stan zachowania zębów: bezzębnie, wszystkie zęby utracone przeżyciowo.

Ubytki przeżyciowe: w żuchwie bezzębnie wszystkie zębodoły zobliterowane całkowicie, w wyrostku zębodołowym zębodoły z obliteracją zaawansowaną.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – wszystkie kręgi szyjne, 10 kręgów piersiowych Th3-Th12, wszystkie kręgi lędźwiowe, kość krzyżowa S1-S3. Żebra zniszczone i niekompletne 24 żeber (całe i ułamki), mostek z rękojeścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane masywne obojczyki. Obie łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym i katem dolnym, z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi. Kości ramienne i kości przedramienia z uszkodzonymi nasadami (erozja pośmiertna). Kości rąk niekompletne, zagubiona część kości nadgarstka i paliczków palców rąk

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana, częściowa erozja talerzy kości biodrowych, kość łonowa uszkodzona, spojenie łonowe zachowane osobno. Kości udowe zachowane z niewielkimi ubytkami na nasadach, obie rzepki zachowane, kości goleni z małymi erozjami na nasadach bliższych, kości stępu, śródstopia i paliczki palców stóp zachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus Senilis 55-59 lat. Stan spojenia łonowego (X-ponad 55 lat).

Płeć: Kobieta

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i żuchwy.

Wzrost: około 159-162 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości udowej – 429, piszczelowej-356mm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: na powierzchni trzonów kręgów lędźwiowych widoczne są narośla kostne osteofity i chropowatości oraz liczne dołki korozyjne w fazie obliteracji.

Dodatkowe kości: niekompletny szkielet z uszkodzoną czaszką bez żuchwy. Kości mało masywne, cienkie ściany trzonów kości długich bez zaznaczonych przyczepów mięśniowych. Z czaszki zachowane nieliczne, małe fragmenty kości ze sklepienia, z części twarzowej zachowany tylko fragment szczęki. W wyrostku zębodołowym zachowane trzy zęby stałe. Ząb 25 i 27 całkowicie wyrżnięte, 28 erupcja zębodołu, na dnie widoczny wyrzynający się 28.

Z kości szkieletu postkranialnego wyróżniono i rozpoznano cztery kręgi piersiowe i dwa lędźwiowe, lewy obojczyk, kość udową lewą. Na kościach widoczne ślady zrastania nasad z trzonami. Ustalono, że kości pochodzą ze szkieletu osobnika młodocianego w wieku Juvenis-16-18 lat.

Ponadto wyróżniono kilka luźnych kości pochodzących ze szkieletu osiowego i kończyn dolnych dziecka w wieku Infans I (4-5 lat).

Grób LXIII

Liczba osobników: 1

Płeć- Mężczyzna

Wiek-późny maturus 40-45 lat

Ryc. 166.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – zniszczona, zachował się fragment części mózgowej: fragment kości czołowej z częścią łuski, częścią oczodołową, ciemieniowej prawej, kości potylicznej (o grubych i masywnych kościach, a zachowane odcinki szwów są w fazie rozpoczętej obliteracji, szwy częściowo wygładzone z obliteracją zaawansowana od wewnątrz). Kości z części twarzowej czaszki uszkodzone i zachowane we fragmentach.

Stan zachowania zębów: dobry. Część zębów zachowana w zębodołach, część luźno.

Zęby zachowane: 11,12,13,14,15,16,17, 18,21,22,23,24,25,26,27, 28, 31,32,33,34,35,36,37,41,42,43,44,45,46,47.

Ubytki przeżyciowe: 38,48. Zębodoły zarastające.Ryc. 167.

Stopień starcia: silne starcie koron zębów w szczęcie i żuchwie, a szczególnie siekaczy górnych oraz pierwszego zęba trzonowego prawego (16), mniej lewego (26) skośnie wewnątrz. Oba zęby starte do $\frac{1}{2}$ wysokości koron, wtórna warstwa zębiny.

W zębach lewej górnej ćwiartki: 26, 27, 28 ubytki próchnicowe.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – wszystkie kręgi szyjne, piersiowych i lędźwiowe, kość krzyżowa z uszkodzonymi częściami bocznymi (pośmiertnie). Żebra pierwsze prawe i lewe (z erozjami trzonów) oraz trzydzieści osiem ułamków żeber dalszych, mostek z rękojeścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane masywne obojczyki. Obie łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym i katem dolnym, z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi. Kości ramienne i kości przedramienia z uszkodzonymi nasadami (erozja pośmiertna). Kości rąk niekompletne, zagubiona część kości nadgarstka i paliczków palców rąk.

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana, częściowa erozja talerzy kości biodrowych, kość łonowa uszkodzona, spojenie łonowe zachowane osobno. Kości udowe niezachowane, z kości goleni zachowały się fragmenty z nasad dalszych obu kości piszczelowych i strzałkowych. Brak kości stępu, śródstopia i paliczki palców stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Maturus 40-45 lat. Stan spojenia łonowego (VIII- 39-44 lata). Stopień starcia powierzchni koron zębów wskazuje na wiek ponad 45 lat. Stopień obliteracji szwów 40-45 lat.

Płeć: Męczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i żuchwy.

Wzrost: nie ustalono

Patologie i ogólne spostrzeżenia: na powierzchni trzonów kręgów lędźwiowych widoczne są małe narośla kostne osteofity. Na sklepieniach oczodołów cribra orbitalia (2) w fazie obliteracji.

Dodatkowe kości: w zbiorze kości ze szkieletu mężczyzny rozpoznano niekompletne kości z części mózgowej czaszki: kość czołową, skroniową lewą, kość klinową pochodzące z czaszki dziecka w wieku Infans I.

Grób LXIV

Liczba osobników: 1

Płeć- Mężczyzna

Wiek – 25-30 lat

Ryc. 168.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – niekompletna bez żuchwy, zachowana prawa część części mózgowej, lewa uszkodzona, kości zachowane fragmentarycznie, brak kości z podstawy czaszki, uszkodzona część twarzowa. Kość szczękowa częściowo uszkodzona, zachowana prawa kość jarzmowa. Kości grube i masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinki szwów czaszkowych otwarte, brzegi bez obliteracji wewnętrznej i zewnętrznej. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej masywne, zaokrąglone, gładzista i łuki brwiowe zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe słabo zaznaczone, wyrostek sutkowaty prawy szeroki, masywny i duży.

Stan zachowania zębów: dobry. Zęby zachowane w zębodołach.

Zęby zachowane: 12, 13, 14, 15, 17, 18, 22, 24, 25, 27, 28.

Zęby zagubione pośmiertnie: 11, 21

Ubytki przeżyciowe: 16, 26. W obrębie dna zębodołu 16 widoczne ślady po zagojonym ropniu okołokorzeniowym, na wyrostku zębodołowym szczęki obliteracja ubytku kości po ropniu.

Ząb 28 w fazie wyrzynania, widoczny w zębodole. Ząb wyrzyna się poza łukiem zębodołowym. Zatrzymany prawy kiel w podniebieniu. Ryc. 169

Stopień starcia koron zębów: średnie, guzki częściowo starte, prześwituje warstwa zębiny.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – kręgi szyjne bez C1, kręgi piersiowe i lędźwiowe kompletne, kość krzyżowa ze śladami zrastania S1, S2, S3, brak S4, S5. Żebra zniszczone i niekompletne, I zebro prawe, 14 żeber (całe i ułamki), mostek z rękojęścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane masywne obojczyki. Prawa kość łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym, lewa ubytek kąta dolnego, z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi. Brak kości ramiennej lewej, kości przedramienia prawego i lewego kompletne. Brak kości z nadgarstka, śródręcza i paliczek palców z obu rąk.

b) Kończyna dolna.

Niezachowana kość miedniczna lewa, prawa bez obu gałęzi kości łonowej. Kość udowa prawa z uszkodzoną częścią przynasadową bliższego trzonu, lewa kompletna, kości goleni z niewielkimi erozjami na nasadach bliższych. Brak kości stępu, śródstopia i paliczków palców stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Adultus 25-30 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i powierzchni starcia zębów.

Płeć: Mężczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 168-171 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -325mm, promieniowej-340mm, łokciowej- 265mm, udowej – 435, piszczelowej-367mm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zatrzymany kieł.

Dodatkowe kości: kręgi piersiowe Th7-Th9, kość łopatki prawą, promieniowa prawą, rozpoznano kość ramienna prawą, fragment panewki stawu biodrowego, kości małe o delikatnej budowie pochodzące ze szkieletu osobnika dorosłego prawdopodobnie kobiety?

Ponadto rozpoznano kości dziecka (Inf. I-4-5 lat): nasadę bliższą i dalszą kości udowej, dwa talerze kości biodrowej, kręgi szyjne, obojczyk. Kości delikatne, cienkie.

Grób LXV

Liczba osobników: 2

Płeć- ?

Wiek-dziecko Inf. I około 1 rok

Stan zachowania szkieletu: zły (10%).

Szkielet postkranialny niezachowany. Uszkodzona czaszka z żuchwą. Z kości części mózgowej zachowana kość czołowa, ciemieniowa i fragment łuski kości potylicznej. Brak kości z podstawy czaszki. Z kości części twarzowej zachowana kość szczękowa i żuchwa (w częściach). Zachowane zęby: siekacze dolne i górne. Pozostałe zęby zagubione.

Rozpoznano dodatkowe kości pochodzące od znacznie młodszego dziecka prawdopodobnie noworodka: kość łopatki, kość udową i kości biodrowe. Dodatkowo kości ze szkieletu osobnika dorosłego: głowę kości ramiennej prawej, kości ze śródstopia i C1.

LXVI

Liczba osobników: 3

Płeć- Kobieta, dziecko

Wiek-Adultus, Infans I

Ryc. 170.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – kompletna bez zuchwy z niewielką erozją trzonu kości szczękowej, kości jarzmowej lewej. Kości średnio masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinki szwów czaszkowych otwarte, brzegi z mało zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy widoczny, niezarośnięty, szew strzałkowy na odcinku S1 z rozpoczętą obliteracją, na pozostałych odcinkach szwy otwarte. Szew węglowy wyraźny, z mało zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej mało zaokrąglone, gładzista i łuki brwiowe mierne, guzy czołowe i ciemieniowe zaznaczone, wyrostki sutkowate małe, masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe mało widoczne. Łuki jarzmowe średnio grube (ryc.171).

Stan zachowania zębów: dobry. Zęby niekompletne, zachowane w zębodołach.

Zęby zachowane: 14, 15, 17, 18, 24, 25, 27, 28.

Zęby zagubione pośmiertnie: 11, 12, 13, 21, 22, 23. Brak ubytków przeżyciowych. Zębodoły po zagubionych zębach, otwarte, bez śladów obliteracji.

Stopień starcia powierzchni koron zębów duży. Guzki poza ostatnimi zębami trzonowymi starte do warstwy zębiny. Na zębach z prawej ćwiartki bardzo silny kamień nazębny, tworzący złóg, na zębach lewych kamień mniej intensywny (ryc.172)

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup – zachowane wszystkie kręgi z niedużą erozją trzonów na kręgach lędźwiowych L3, L4, kość krzyżowa ze śladami zrastania S1 kompletna. Żebra Lewe zniszczone i niekompletne, prawe prawdziwe zachowane z pozostałych żeber zachowane odłamy z trzonów lub ułamki z części kręgosłupowych, mostek z rękojęcią, trzonem i wyrostkiem mieczykowatym.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany prawy obojczyk. Prawa i lewa kość łopatki z uszkodzonymi (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi, prawa z silniejszą erozją, obie z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi. Kość ramienna prawa ze zniszczoną nasadą bliższą, lewa, kości przedramienia prawego i lewego kompletne. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczków palców z obu rąk zachowane częściowo.

b) Kończyna dolna.

Zachowana kompletna miednica. Kości udowe, piszczelowe i strzałkowe kompletne.

Kości stępu, śródstopia i paliczków palców częściowo zagubione pośmiertnie.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Adultus 25-35 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych, powierzchni starcia zębów i morfologii spojenia łonowego (VI/VII- 30-35). Stopień starcia powierzchni koron zębów znacznie podwyższa wiek, w porównaniu z tym jaki sugeruje stan szwów jenie łonowe.

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 160-162 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -317mm, promieniowej-234mm, łokciowej- 259mm, udowej – 443, piszczelowej-361mm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: uraz przeżyciowy rzepki prawej (ryc.173)

LXVI

Pochówek 2

Ilość osobników-2

Wiek- Maturus

Płeć- Kobieta?

Ryc. 174.

Z czaszki zachowane: uszkodzona kość szczękowa, z dużą erozją trzonu, wyrostka zębodołowego prawego, obu wyrostków podniebiennych, czołowych i jarzmowych, część prawa powierzchni górnej (oczodołowej trzonu szczęki z fragmentem wyrostka jarzmowego zachowana osobno. Silna erozja spowodowana przez działanie korzenie roślin (ryc.175).

Stan zachowania zębów: średni.

Zachowane zęby: 11, 12, 14, 15, 16, 22, 24, 25, 26, 28.

Zęby utracone przeżyciowo: 27- głęboka próchnica w zębodole zachowane tylko korzenie, w obrębie dna zębodołu silna obliteracja.

Stopień starcia powierzchni koron zębów: silny, guzki silnie starte do warstwy zębiny.Ryc.176.

Wiek- 40 -45 lat

Płeć- kobieta?

Dodatkowe kości: kości ze szkieletu dziecka (ryc.177). Bardzo delikatne, cienkie. Dziecko zmarłe przed 1 rokiem życia.

Pochówek 3

Wiek – 35-45 lat

Płeć- Kobieta

Ryc. 178.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – niekompletna bez żuchwy. Zachowana bez części twarzowej, kości z części mózgowej zachowane w dobrym stanie, z erozją części sklepienia oczodołów, łuków jarzmowych. Kości średnio masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinki szwów czaszkowych wyraźne ze średnio zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy widoczny, częściowo zarośnięty, szew strzałkowy na odcinku S1 wygładzony, widoczny, brzegi wygładzone, zamknięte, z rozpoczętą obliteracją, na pozostałych odcinkach szwy półzamknięte. Szew węglowy wyraźny, z mało zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej zaokrąglone, średnio masywne, gładzista i łuki brwiowe mierne, guzy czołowe i ciemieniowe zaznaczone, wyrostki sutkowate szerokie, krótkie, masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe mało widoczne. Łuki jarzmowe średnio grube. Pitylica silnie zaokrąglona, nawisła (ryc.). Zęby nie zachowały się.

Ryc. 179.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – z odcinka szyjnego zachowane dwa kręgi C i C7, piersiowe i lędźwiowe zachowane wszystkie z niedużą erozją trzonów na kręgach lędźwiowych L3, L4, kość krzyżowa kompletna, kości guzicznej brak. Żebra zniszczone i niekompletne, z prawdziwych nie zachowane żadne poza I prawym, z pozostałych żeber zachowane XI, XII lewe i odłamy z trzonów lub ułamki, mostek z rękojeścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane prawy i lewy obojczyk. Prawa kość łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym, prawa z częściowo uszkodzonym katem dolnym, obie z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi. Kość ramienna lewa niezachowana, prawa oraz kości przedramienia prawego i lewego kompletne. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczek palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Zachowana niekompletna kość miedniczna prawa bez spojenia łonowego, lewej brak. Kości udowe kompletne. Kości goleni, stępu, śródstopia i paliczek palców brak.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus/Maturus 35-45 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych.

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 160-163 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -318mm, promieniowej-227mm, łokciowej- 248mm, udowej – 423mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: cribra orbitalia na obu sklepieniach oczodołów, na prawym obliteracja silniejsza(ryc.180). Silne zmiany degeneracyjno-zniekształcające na kręgach lędźwiowych L2-L4 duże (papuzie) osteofity (ryc.181)

LXVII

Ilość osobników -1

Wiek – 35-40 lat

Płeć- Kobieta

Ryc. 182.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – kompletna bez żuchwy. Dobrze zachowana z podstawą, ścianami bocznymi, tylną i częścią twarzową, kości z części mózgowej zachowane w dobrym stanie, z niewielką erozją na kościach podstawy czaszki. Kości średnio masywne. Odcinki szwów czaszkowych wyraźne, wygładzone, półotwarte ze średnio zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy widoczny, częściowo zarośnięty, szew strzałkowy na odcinku S1 wygładzony, widoczny, brzegi wygładzone, półzamknięte, z rozpoczętą obliteracją, na pozostałych odcinkach szwy półzamknięte. Szew węglowy wyraźny, z mało zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej zaokrąglone, średnio masywne, gładzista i łuki brwiowe mierne, guzy czołowe i ciemieniowe zaznaczone, wyrostki sutkowate szerokie, krótkie, masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe mierne (ryc.183). Zęby zachowane w zębodołach i luzem.

Stan zachowania zębów: dobry.

Zachowane zęby: 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 24, 25, 26, 27, 31, 32,33, 41, 42, 43

Zęby zagubione pośmiertnie: 14, 22, 23, 28, 34, 35, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 48.

Stopień starcia koron zębów: średni. Starte guzki lub brzegi guzków, zęby trzonowe 16-guzki starte nieco mocniej, prześwituje lekko warstwa zębiny. Nie stwierdzono próchnicy, mały kamień nazębny na przed – i trzonowych.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup –

z odcinka szyjnego zachowane kręgi C1, C3, C4, piersiowe i lędźwiowe zachowane wszystkie z małą erozją trzonów na kręgach lędźwiowych L3, L4, kość krzyżowa kompletna, kości guzicznej brak. Żebra zniszczone i niekompletne - z prawdziwych zachowane 3 prawe i 5 lewych, z pozostałych żeber zachowane X, XI, XII lewe i odłamy z trzonów lub ułamki, mostek z fragmentem trzonu.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej niezachowane obojczyki. Prawa kość łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym, lewej brak. Kości ramienne lewa i prawa zachowane, w obu złamane wtórne trzony, kości przedramienia prawego i lewego niekompletne, złamane wtórne trzony. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczek palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Zachowana niekompletna kość miedniczna prawa bez spojenia łonowego, lewej brak. Kości udowe kompletne. Kości goleni, stępu, śródstopia i paliczek palców brak.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus/Maturus 35-45 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 160-163 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -318mm, promieniowej- 227mm, łokciowej- 248mm, udowej – 423mm.

Dodatkowe kości: w zbiorze kości ze szkieletu kobiety rozpoznano kości pochodzące od innego młodszego osobnika: czaszkę bez zuchwy w szczęcie wyróżnione zęby 18, 28, niekompletny szkielet osiowy (kręgi z odcinka piersiowego i lędźwiowego, kość krzyżową ze zrastającymi się S1, S2, S3), trzon mostka, lewą łopatkę, głowa kości udowej z fragmentem szyjki, lewe kości stępu i śródstopia. Kości delikatnej budowy, cienkie. Kości te pochodzą prawdopodobnie od młodej kobiety w wieku wczesny Adultus 18- 22 lata.

Wyróżniono ponadto kość szczękową z czaszki dorosłego osobnika z zachowanymi częściowo zębami w zębodołach. Zęby z silnie startymi powierzchniami koron, 23 silnie starty, 11, 28 ubytek przeżyciowy. W obrębie zębodołu po 11 widoczna zagojona przetoka powstała na wskutek ropnia.

Wiek: osobnik dorosły, nasady kompletnie zrośnięte z trzonami.

Płeć: Kobieta.

Wzrost: 155-157 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -334mm, piszczelowej- 308 mm.

Dodatkowe kości: w zbiorze kości ze szkieletu prawdopodobnie kobiety rozpoznano kości dziecka w wieku Infans II 8-10 lat (ryc.184).

Czaszka niekompletna bez żuchwy, zachowane kości z części mózgowej: fragment części oczodołowej lewej kości czołowej, kość ciemieniową lewą, fragment łuski kości potylicznej, osobno zachowany fragment części bocznej i podstawnej kości potylicznej, fragment prawej części trzonu szczęki z wyrostkiem zębodołowym i podniebiennym i jednym zębem (16) zachowanym w zębodole.

Pozostałych zębów brak. Prawdopodobnie, siekacze przyśrodkowe i boczne wyrżnięte całkowicie. Na dnie zębodołu kła i zęba 15 widoczna erupcja koron, które widoczne są już w zębodole (ryc.) Ponadto rozpoznano fragment brzegu górnego i kąta boczny z wyrostkiem barkowym łopatki lewej oraz nasadę bliższą z częścią przynasadową trzonu kości piszczelowej lewej. Kości delikatne, cienkie (ryc.185).

Na dnie sklepienia oczodołu lewego cribra orbitalia (ryc.186).

LXIX

Ilość osobników -1

Wiek – dziecko, Infans I 1-2 lata

Płeć- ?

Stan zachowania szkieletu: zły (25%).

Szkielet zniszczony, niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z niekompletnym szkieletem osiowym tylko 4 kręgi z odcinka szyjnego, osobno zachowane trzony i łuki, trzy prawdziwe żebra prawe. Zachowane niekompletne łopatki i kości z prawego i lewego przedramienia oraz fragmenty z kości biodrowych. Pozostałych kości szkieletu brak.

Z czaszki zachowana uszkodzona kość czołowa, ciemieniowa prawa, część skalista kości skroniowej lewej i żuchwa. W żuchwie wyrżnięte zęby mleczne Pierwsze i drugie zęby trzonowe, trzecie zęby trzonowe przebijające dno swoich zębodołów.

LXX

Ilość osobników -1

Wiek – dorosły Maturus

Płeć- mężczyzna

Ryc. 187.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka –niezachowana.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o mocnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – z odcinka szyjnego kręgi niezachowane, 10 kręgów piersiowych Th3-Th12 i wszystkie lędźwiowe, zachowane kręgi z małą erozją trzonów na kręgach lędźwiowych L3, L4, kość krzyżowa niekompletna (S1, S2 i fragment z okolicy wierzchołka silnie zerodowany), kości guzicznej brak. Żebra zniszczone i niekompletne – zachowane w małych fragmentach i odłamkach, z mostka zachowany tylko fragment trzonu.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany masywny obojczyk lewy. Kość łopatek zachowane szczątkowo tylko uszkodzone brzegi boczne, lewa z wydrążeniem stawowym. Brak Kości ramiennej, łokciowej i promieniowej prawej, lewe zachowane, ramienna bez nasady bliższej i uszkodzoną nasadą dalszą, łokciowa z wtórnie złamanym trzonem, promieniowa kompletna. Kości z nadgarstka brak, ze śródręcza i paliczków palców z obu rąk niekompletne i zagubione.

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana, uszkodzone talerze obu kości biodrowych, panewka lewego stawu biodrowego, kości łonowe zachowane w kilku fragmentach. Kości udowe z osobno zachowanymi nasadami bliższymi, lewa ze złamanym wtórnie, trzonem w części przynasadowej dalszej. Kości goleni z uszkodzonymi nasadami dalszymi, zachowanymi osobno, kości strzałkowe z erozją nasad bliższych i dalszych, zachowana rzepka lewa. Kości stępu tylko lewa skokowa, łódkowata i sześcienna, prawa łódkowata, brak kości śródstopia i paliczków palców.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus. Na podstawie stanu zmian morfologicznych na powierzchniach stawowych.

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: około 170 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości promieniowej -247mm.

Grób LXXII

Liczba osobników – 3

Płeć-mężczyzna, kobieta, dziecko

Wiek-Maturus, Adultus, Infans I

Pochówek 1

Ryc. 187.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – uszkodzona bez żuchwy, część mózgowa czaszki zachowana kompletnie, uszkodzona część twarzowa, kość szczękowa zachowana w dwóch częściach, brak kości jarzmowej prawej, wyrostka jarzmowego kości szczękowej prawej i lewej, brak żuchwy. Kości grube i masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinki szwów czaszkowych widoczne, brzegi wygładzone, półzamknięte, z obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną średnio zaawansowaną. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej masywne, zaokrąglone, gładzista i łuki brwiowe zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe słabo zaznaczone, wyrostek sutkowate szerokie, masywne i duże. Guzowatość potyliczna zewnętrzna i kresy karkowe na kości potylicznej wyraźnie zaznaczone (ryc.188)

Stan zachowania zębów: dobry. Zęby zachowane w zębodołach i osobno (ryc. 189).

Zęby zachowane: 11, 12, 13,14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28.

Ubytki przeżyciowe: 21.

W zębie 16 głęboka próchnica, otwarta komora zęba, ubytek części korony zęba. Po zębie 21 zębodół z rozpoczętą obliteracją. Na wyrostku zębodołowym widoczny ślad (ubytek na kości), częściowo zagojony, po przetoce powstałej w wyniku ropnia okołokorzeniowego zęba 21. Na wszystkich zachowanych zębach kamień nazębny (ryc.190)

Powierzchnia starcia koron zębów na stopniu średnim. Guzki i brzegi koron częściowo starte, najsilniej na 16, 26 (ryc.191).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o silnej, masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – kręgi szyjne wszystkie, kręgi piersiowe bez Th1-Th3, lędźwiowe kompletne, kość krzyżowa uszkodzona, ze śladami ostatniego zrastania S1, S2. Żebra zniszczone i niekompletne, mostek niezachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane masywne obojczyki. Prawa i lewa kość łopatki z uszkodzonymi (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi, z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi. Brak kości ramiennej, łokciowej lewej, kości ręki lewej zachowane niekompletnie. Kość ramienna prawa z erozją nasady bliższej, głowa kości zachowana osobno, kości przedramienia prawego i prawej ręki kompletne.

b) Kończyna dolna.

Niezachowana kość miedniczna lewa i kości kończyny lewej wolnej poza kością skokową i piętową oraz 4 kośćmi ze śródstopia. Prawa kość miedniczna z uszkodzonymi gałęziami kości łonowej. Kość udowa, piszczelowa i strzałkowa kompletne, kości stępu, śródstopia i paliczków palców stopy prawej zachowane z nielicznymi paliczkami palców stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus 40-45 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i powierzchni starcia zębów.

Płeć: Mężczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 170-171 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości promieniowej-254mm, udowej – 457mm, piszczelowej-375 mm

Dodatkowe kości: kości ze śródstopia od innego osobnika i klika kości dziecka.

Pochówek 2

ryc. 192

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka –niezachowana

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – kręgi szyjne tylko C1 i C7, kręgi piersiowe bez Th1-Th4, z odcinka środkowego z licznymi erozjami na trzonach, z uszkodzonymi wtórnie łukami, lędźwiowe kompletne, kość krzyżowa kompletna, ze śladami ostatniej fazy zrastania S1 z S2. Żebra zniszczone i niekompletne, mostek zachowany, rękojeść w dwóch częściach, trzon niekompletny.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej brak prawego obojczyka. Prawa kość łopatki z uszkodzonymi (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi, z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi, lewa fragment kata dolnego. Kości ramienna prawa z uszkodzoną, osobno zachowaną głową kości ramiennej. Pozostałe kości kończyny górnej kompletne. Kości z prawej ręki kompletne bez kilku paliczków dystalnych palców, z lewej niekompletne.

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana, uszkodzone kości łonowe, gałęzie zachowane osobno. Kość udowa lewa kompletna. Pozostałych kości z obu kończyn dolnych brak.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Adultus wczesny Maturus 35-39 lat. Na podstawie powierzchni spojenia łonowego (VIII).

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 156-158 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej- 281mm, promieniowej- 201mm, łokciowej- 210mm, udowej – 395mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Dodatkowe kości: kości dziecka w wieku Inf.I prawdopodobnie pochodzące z pochówku 3?

Pochówek 3

Dziecko w wieku Infans I około 1 rok w chwili śmierci i dziecko w wieku Infans II 2-3 lata.

Zachowane kości: brak kości z czaszki, zachowane kręgi (niezrośnięte trzony z łukami, zachowane osobno), kręgi są zróżnicowane pod względem wielkości, co wynika z różnicy wieku ontogenetycznego osobników, od których szkielety pochodzą. Podobnie zachowane fragmenty z kości długich, miednicy, kości żeber różnią się wielkością ze względu na różnicę wieku rozwojowego (ryc.192)

W kościach dzieci oznaczonego jako pochówek 3, wyróżniono dwa kręgi szyjne C3 i C4, które mogą pochodzić ze szkieletu z pochówku 2.

Grób LXXIII

Ilość osobników-1

Wiek-dziecko Infans I-1-1,5 lat

Płeć-?

Ryc. 193..

Grób LXXIV

Ilość osobników-1

Wiek –dorosły

Płeć- Mężczyzna

Pochówek 1

Ryc. 194

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus 50-55 lat. Na podstawie starcia koron zębów.

Płeć: Mężczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i kości udowej.

Wzrost: 172-176 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości promieniowej-274mm, łokciowej- 295mm, udowej – 474mm, piszczelowej -417mm.

Grób LXXV

Ilość osobników-1

Wiek –Adultus

Płeć- Kobieta

Ryc. 195.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka –niezachowana

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup z silną erozją kręgów–kręgi szyjne wszystkie, C3 uszkodzony trzon, kręgi piersiowe wszystkie, Th1-Th10 z osobno zachowanymi trzonami i łukami, z kręgów lędźwiowych zachowane tylko 4 wyrostki kolczyste bez trzonów i pozostałych wyrostków, kość krzyżowa uszkodzona w częściach bocznych. Żebra zniszczone i niekompletne, 9 żeber prawych tylko części kręgosłupowe, trzony wtórnie połamane, 5 lewych zachowanych w podobnym stanie, z mostka zachowana tylko rękojeść bez trzonu.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej brak lewego obojczyka i prawej kości łopatki, lewa z uszkodzonym brzegiem przyśrodkowym i górnym, z zachowanym wyrostkiem kruczym bez barkowego. Kości ramienna prawa niezachowana. Pozostałe kości kończyny górnej z uszkodzonymi trzonami. Kości z prawej i lewej ręki prawie kompletne bez kilku paliczków dystalnych palców.

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana, uszkodzona kość biodrowa prawa, powierzchnia uchowata zachowana osobno, kości łonowe uszkodzone, gałęzie zachowane osobno. Kości udowe, piszczelowe i strzałkowe z wtórnie złamanymi trzonami. Kości stępu, śródstopia i kilka paliczków palców stóp zachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Adultus 35-39 lat. Na podstawie powierzchni spojenia łonowego (VIII).

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 164-166cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: małe zmiany zwyrodnieniowe na głowie kości udowej lewej i w obrębie obu panewek stawu biodrowego. Bardzo silnie wyrobiona i zniekształcona guzowatość piszczelowa na obu kościach.

Dodatkowe kości: w zbiorze kości ze szkieletu kobiety rozpoznano prawą i lewą kość promieniową i nasadę bliższą prawej kości udowej (męska) ryc196.

Grób LXXVI

Ilość osobników-1

Wiek –dorosły

Płeć- Kobieta

Stan zachowania szkieletu: zły (10%).

Szkielet zniszczony, niekompletny, bez czaszki i żuchwy. Zachowało się kilka kości ze szkieletu osiowego: trzy kręgi piersiowe. I żebro prawe, z kości obręczy kończyn górnych zachował się prawy obojczyk, z kości ramiennych nasada dalsza kości ramiennej prawej i bliższa z lewej, fragment trzonu z nasadą bliższą z kości łokciowej lewej, miednic zniszczona, zachowane fragmenty z talerzy kości biodrowych, fragmenty panewek biodrowych, kości łonowych brak, kości udowe nie zachowane, prawa rzepka i fragment trzonu lewej piszczeli z uszkodzonymi nasadami oraz prawa kość skokowa i piętowa. Kości średnio duże, delikatnej budowy, ściany trzonów raczej średniej grubości. Średnio i miernie zaznaczone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni na zachowanych kościach.

Wiek: osobnik dorosły

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii miednicy.

Grób LXXVII

Ilość osobników-1

Wiek – *późny Maturus*

Płeć- Mężczyzna

Ryc. 197.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – niekompletna, uszkodzona, z żuchwy, zachowany tylko fragment z lewej gałęzi z wyrostkami. Część twarzowa, podstawa czaszki, ściany boczne i sklepienie czaszki uszkodzone, kości niekompletne, wtórnie połamane lub zachowane osobno. Sklepienie czaszki zachowane uszkodzenie wzdłuż szwu wieńcowego, kość czołowa zachowana osobno, kości ciemieniowe i łuska kości potylicznej razem. Kości skroniowe zachowane osobno, kość szczękowa zachowana w dwóch częściach (ryc.). Kości grube, masywne. Szew wieńcowy zobliterowany całkowicie na odcinku C3, a szew strzałkowy zasklepiony na odcinku S1, zrastający na odcinku S2, S3.

Stan zachowania zębów: dobry. Zęby zachowane w zębodołach i osobno (ryc. 198).

Zęby zachowane: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 22, 23, 25, 27, 28.

Ubytki przeżyciowe: po zębach 24, 26 w zębodołach zostały tylko korzenie, korony zniszczone przez głęboką próchnicę (ryc.199).

Stopień starcia zębów: korony wszystkich zachowanych zębów starte średnio, brak guzków, widoczna warstwa zębiny (ryc.198)

Ryc. 199

Ryc. 200.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup z erozją kręgów w odcinku piersiowym i lędźwiowym – kręgi szyjne bez C1, kręgi piersiowe bez Th1 z częściowo uszkodzonymi łukami i trzonami w odcinku środkowym, kręgi lędźwiowe wszystkie, L1, L2, L3 uszkodzone trzony, kość krzyżowa uszkodzone części boczne, masywna, szeroka. Żebra zniszczone i niekompletne, 6 żeber prawych tylko części kręgosłupowe, trzony wtórnie połamane, 6 lewych w tym I, zachowanych w podobnym stanie, mostek zachowany bez rękocyfry i wyrostka mieczykowatego.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba kompletne obojczyki, prawa i lewa łopatka zniszczone tylko z brzegami bocznymi i wydrążeniami stawowymi, z zachowanymi wyrostkiem kruczym i barkowym. Kość

ramienne prawa niezachowana. Pozostałe kości kończyny górnej z uszkodzonymi trzonami. Kości z prawej i lewej ręki niekompletne.

b) Kończyna dolna.

Miednica uszkodzona. Brak prawej kości miednicznej, lewa zachowana z uszkodzoną panewką stawu biodrowego i gałęziami kości łonowej. Kości obu kończyn dolnych niezachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus 39-44 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i powierzchni spójnienia łonowego (VIII).

Płeć: Mężczyzna

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 172-174 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej – 340mm, promieniowej- 253mm, łokciowej- 2735mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: ślady infekcji, zmiany zapalne na kości związane z powikłaniami usznopochodnymi – silna erozja kości na powierzchni przedniej części skalistej kości skroniowej, zmiany nie zobliterowane, otwarta górna ściana jamy bębnekowej - ropień opony twardej i prawdopodobnie zatoki jamistej. Na kości skroniowej lewej zmiany pozapalne częściowo zobliterowane (ryc.201)

Grób LXXVIII

Ilość osobników-1

Wiek – późny Maturus

Płeć- Mężczyzna

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – zniszczona, niekompletna. Zachowana tylko część kaloty i kość skroniowa prawa. Kości masywne, grube. Szew wieńcowy i strzałkowy zamknięty, zobliterowany.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa -kości niezachowane.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki, prawy z uszkodzonym, niekompletnym końcem barkowym, lewy cały, łopatki niezachowane. Kość ramienna prawa niezachowana, lewa z silną erozją nasady bliższej. Pozostałe kości kończyny górnej z niekompletnymi, zachowane z uszkodzonymi trzonami i nasadami. Kości z prawej i lewej ręki brak.

b) Kończyna dolna.

Miednica uszkodzona. Silna erozja talerzy biodrowych, zachowane obie panewki stawu biodrowego, kości łonowe bez gałęzi. Kości udowe i piszczelowe z silną erozją nasad bliższych i dalszych, brak kości strzałkowych, kości stępu, śródstopia i paliczków palców stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus 45-55 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych.

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości miednicy.

Grób LXXIX

Ilość osobników-1

Wiek – późny Maturus

Płeć- Mężczyzna

Ryc. 210.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – duża, masywna, grube kości, zachowana bez żuchwy, sklepie czaszki zachowane kompletnie, podstawa czaszki niezachowana, części boczne i część podstawna kości potylicznej zachowane osobno, niekompletna część łuskowa prawej i lewej kości skroniowej, brak wyrostków jarzmowych, uszkodzona część jamy nosowej oraz ściany przysiódkowe w obu oczodołach, kość szczękowa zachowana w czaszce. Zachowane odcinki szwów czaszkowych widoczne, brzegi wygładzone, zamknięte, z obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną zaawansowaną. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej masywne, zaokrąglone, gładzista i łuki brwiowe zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe słabo zaznaczone, wyrostki sutkowate szerokie, masywne i duże. Guzowatość potyliczna zewnętrzna (4) i kresy karkowe na kości potylicznej wyraźnie zaznaczone (ryc.211)

Stan zachowania zębów: zły. (ryc. 212).

Zęby zachowane: 14, 22, 23, 37, 38.

Ubytki przeżyciowe: 11, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 21, 24, 25, 26, 27, 28.

W szczęcie bardzo dużo ubytków przeżyciowych, zębodoły z obliteracją zaawansowaną, widoczne zagojone ślady zmian pozapalnych na całym wyrostku zębodołowym (związane z ropniami okołokorzeniowymi), liczne zobliterowane zmiany pozapalne na wyrostku podniebiennym szczęki. Wyrostek zębodołowy silnie zredukowany, w zaniku (ryc.213)

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o bardzo masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – kręgi szyjne wszystkie, kręgi piersiowe bez Th1-Th2, z odcinka środkowego z licznymi erozjami na trzonach, z uszkodzonymi wtórnie łukami, lędźwiowe kompletne, kość krzyżowa masywna, szeroka, uszkodzona, zachowana w dwóch częściach. Żebra masywne, grube, częściowo zniszczone i niekompletne, zachowane prawdziwe, pozostałe w częściach, mostek kompletny, rękojeść, trzon i wyrostek mieczykowaty długi.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej brak lewego obojczyka. Kość łopatki prawej i lewej duże, masywne z uszkodzonymi (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi, z zachowanymi wyrostkami kruczymi i barkowymi. Kości ramienne z masywnymi nasadami, mocno zaznaczoną guzowatością naramienną. Brak kości prawego przedramienia. Pozostałe kości kończyny górnej prawie kompletnie.

b) Kończyna dolna.

Kości miednicy duże, bardzo masywne talerze biodrowe, uszkodzone kości łonowe, gałęzie niezachowane, brak spojenia łonowego. Kości udowe, kości z obu kończyn dolnych bardzo dobrze zachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus 55-60- lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i stopnia starcia powierzchni koron zębów.

Płeć: Mężczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii czaszki, kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 171-174 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej- 359mm, promieniowej- 251mm, łokciowej- 273mm, udowej – 465mm, piszczelowej – 379mm, strzałkowej -369mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: Bardzo dużo zmian zwyrodnieniowo-zniekształcających na trzonach kręgów szyjnych, piersiowych i lędźwiowych (Th11-L5) oraz silne zmiany zwyrodnieniowe w stawie krzyżowo-biodrowym prawym i stawie mostkowo-obojczykowym.

Ryc. 214.

Grób LXXX

Ilość osobników-1

Wiek – późny Adultus

Płeć- Mężczyzna

Ryc. 215.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – uszkodzona, kości z części mózgowej i twarzowej zachowane we fragmentach, czaszka była duża, masywna z grubymi kośćmi. Zachowana żuchwa również uszkodzona bez wyrostków kłykciowych. Boczne i część podstawna kości potylicznej zachowane osobno, niekompletna część łuskowa prawej i lewej kości skroniowej, kość szczękowa zachowana osobno. Zachowane odcinki szwów czaszkowych widoczne, brzegi półzamknięte, z rozpoczętą obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej, zaokrąglone, grube, gładzista i łuki brwiowe zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe słabo zaznaczone, wyrostki sutkowate szerokie, masywne i duże. Guzowatość potyliczna zewnętrzna (4) i kresy karkowe na kości potylicznej wyraźnie zaznaczone (ryc.)

Stan zachowania zębów: dobry. (ryc. 216).

Zęby zachowane: 11, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 28, 32, 33, 34, 35, 38.

Ubytki przeżyciowe: 14, 36, 37, 45, 46, 47. Zgubione: 27, 31

Zębodoły po zębach utraconych za życia z obliteracją zaawansowaną, po 14 fragmenty korzeni zęba. Powierzchnie siekaczy i koron zębów silnie starte, brak guzków, korona zęba 15 starta do połowy.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowe na kłykciiu potylicznym lewym. Dużo zmian zwyrodnieniowo-zniekształcających na powierzchniach stawowych stawu łokciowego prawego, liczne wyrośla kostne, deformacja nasady, na trzonach kręgów szyjnych, piersiowych i lędźwiowych oraz silne zmiany zwyrodnieniowe na głowie kości udowej oraz w stawie biodrowym prawym (ryc.217)

Dodatkowe kości: rozpoznano niekompletne i uszkodzone kości ze szkieletu dziecka wieku Inf. I

Ryc. 218.

Grób LXXXI

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Mężczyzna

Wiek- dorosły

Ryc. 219.

Grób LXXXII

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- Infans I (0-1 lat)

Stan zachowania szkieletu: zły (15%).

Szkielet zniszczony, niekompletny, zachowany bez czaszki, kości szkieletu osiowego zachowane fragmentarycznie, cztery trzony z kręgów piersiowych, dwa z lędźwiowych, sześć odłamów z łuków kręgów piersiowych, dwa z szyjnych, brak kości z obu kończyn górnych. Zachowane kości biodrowe oraz obie kości udowe. Zachowane kości bardzo delikatne, cienkie trzony.

Grób LXXXIV

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- Adultus (40-45 lat)

Ryc. 220.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – niekompletna bez żuchwy. Uszkodzona część twarzowa czaszki z erozją ścian oczodołów, jamy nosowej, trzonu kości szczękowej. Brak kości jarzmowych. Kości czaszki masywne. Zachowane na kalocie odcinki szwów czaszkowych pół- i zamknięte, brzegi wygładzone z zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy widoczny, częściowo zarośnięty, szew strzałkowy na odcinku S1 z zaawansowaną obliteracją, na pozostałych odcinkach szwy półzamknięte, wygładzone, wyraźne. Szew węglowy wyraźny, ze średnio zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej grube i zaokrąglone, gładzista i łuki brwiowe zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe słabo zaznaczone, wyrostki sutkowate duże, masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe dobrze widoczne. Łuki jarzmowe średnio grube.

Stan zachowania zębów: dobry. Zęby niekompletne, zachowane w zębodołach.

Zęby zachowane: 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27.

Ubytki przeżyciowe: 16. W zębie 16 głęboka próchnica, otwarta komora zęba (ryc.221).

Stopień starcia: powierzchni koron zębów duży. Guzki starte do warstwy zębiny. Na zębach z prawej ćwiartki zęby przedtrzonowe starte prawie do ½ korony zęba natomiast lewe znacznie mniej. Na zębach kamień nazębny.

Ryc. 222.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o bardzo mocnej budowie kośćca, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez kompletny kręgosłup – zachowane wszystkie kręgi szyjne ze zmianami zwyrodnieniowymi na trzonach, wszystkie kręgi piersiowe, z odcinka środkowego z nielicznymi uszkodzeniami na wyrostkach kolczystych i trzonach, wszystkie kręgi lędźwiowe, kość krzyżowa uszkodzona, masywna, długa. Żebra zniszczone, niezachowane niekompletne, zachowane w postaci kilku odłamków z trzonów i części nasadowych (około 8 fragmentów), mostek bez rękojeści tylko trzon.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany prawy i lewy obojczyk. Prawa i lewa kość łopatki z uszkodzonymi (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi obie kości z zachowanymi wydrążeniami stawowymi bez wyrostków krucznych i barkowych. Kość ramienna prawa ze zniszczoną nasadą bliższą, zachowana osobno część głowy kości ramiennej, ramienna lewa niezachowana, kości przedramienia prawego i lewego niekompletne z uszkodzeniami na trzonach i erozjami na nasadach. Kości z nadgarstka, śródrezcza i paliczków palców z obu rąk zachowane częściowo.

b) Kończyna dolna.

Zachowana kompletna miednica. Kości udowe, piszczelowe i strzałkowe kompletne. Kości stępu, śródstopia i paliczków palców prawe niekompletne, lewe nie zachowane poza kością skokową i łódkowatą.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus 40-45 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych, powierzchni starcia zębów i morfologii spojenia łonowego (VIII).

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 170-172 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości udowej -465mm, piszczelowej-384mm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: duże zmiany zwyrodnieniowe na powierzchniach trzonów i wyrostkach stawowych kręgów szyjnych (ryc.223).

Grób LXXXV

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- Maturus (45-50 lat)

Ryc. 224.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu. 1. Czaszka –niezachowana.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o mocnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – z odcinka szyjnego kręgi niezachowane, 5 kręgów piersiowych Th8-Th12 i wszystkie lędźwiowe, zachowane kręgi z dużą erozją łuków, wszystkie kręgi zachowane bez łuków, kość krzyżowa niekompletna (S1, S2 i fragment z okolicy wierzchołka silnie zerodowany), kości guzicznej brak. Żebra zniszczone i niekompletne – zachowane w małych odłamkach, mostek niezachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowana masywna niekompletna prawa kość łopatki z uszkodzonym brzegiem przyśrodkowym. Brak obu kości ramiennych, łokciowej i promieniowej prawej, lewe zachowane, lewa kość promieniowa bez nasady bliższej. Kości z nadgarstka brak, zachowane kości ze śródręcza lewego i cztery z prawego. Kości paliczków palców zagubione.

b) Kończyna dolna.

Miednica niekompletna, zachowana tylko lewa kość miedniczna zachowana, uszkodzona kość łonowa, spojenie łonowe zachowane osobno. Z kości obu kończyn dolnych zachowana tylko kość udowa lewa i strzałkowa lewa ze złamanym trzonem.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus.

Na podstawie stanu zmian morfologicznych na powierzchni spojenia łonowego (IX).

Płeć: Mężczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej, miednicy i kości udowej.

Wzrost: około 170 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości udowej -456mm.

Dodatkowe kości: rozpoznano dwie kości z czaszki: skroniową i fragment kości ciemieniowej oraz fragment z kości biodrowej pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Infans I (1-1,5 lat).

Ryc. 225.

Grób LXXXVI

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Adultus (35-40 lat)

Ryc. 226.

1. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – uszkodzona, niekompletna bez żuchwy. Zachowana w całości część kaloty. Zniszczona podstawa czaszki i część twarzowa czaszki. Kość czołowa niekompletna, w całości zachowana lewa kość ciemieniowa i prawa kość skroniowa, kość potyliczna zachowana w trzech fragmentach, brak kości z podstawy czaszki, kości jarzmowych, wyrostków czołowych i jarzmowych kości szczękowej. Kości czaszki średnio masywne. Zachowane na kalocie odcinki szwów czaszkowych pół zamknięte, brzegi miejscami wygładzone ze średnio zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy widoczny, częściowo zarośnięty w odcinku C1, szew strzałkowy na odcinku S1 z zaawansowaną obliteracją, na pozostałych odcinkach szwy półzamknięte, średnio wygładzone, wyraźne. Szew węglowy wyraźny, ze średnio zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej ostre, gładzina i łuki brwiowe mierne, guzy czołowe i ciemieniowe mocno zaznaczone, wyrostki sutkowate małe, masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe mierne. (ryc.227).

Stan zachowania zębów: dobry. Zęby ze szczęki zachowane w zębodołach i osobno.

Zęby zachowane: 11, 12, 13, 14, 15, 17, 18, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 31, 34.

Ubytki przeżyciowe: 26. W zębie 26 głęboka próchnica, otwarta komora zęba, w zębodole obecny tylko korzeń zęba, zębodół z rozpoczętą obliteracją. (ryc.228).

Stopień starcia: duża asymetria w starciu powierzchni koron zębów prawych i lewych. Guzki lewych zębów przed- i trzonowych starte mocno do warstwy zębiny wtórnej, zęby prawe mają słabo starte guzki i brzegi koron. Na zębach kamień nazębny, większy na zębach w prawej ćwiartce (ryc.229).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio mocnej budowie kośćca, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – zachowane wszystkie kręgi szyjne i siedem pierwszych kręgów piersiowych. Kręgów lędźwiowych, kości krzyżowej brak. Żebra zniszczone, niezachowane szczątkowo. Mostek niezachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany prawy i lewy obojczyk. Prawa i lewa kość łopatki mocno uszkodzone, zachowane tylko kąty boczne z wydrążeniami stawowymi, bez wyrostków barkowych. Kości ramienne kompletne, prawe kość przedramienia kompletne, lewa łokciowa z uszkodzonym trzonem, promieniowa kompletna. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczków palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Niezachowana miednica. Z pozostałych kości obu kończyn dolnych zachowane tylko kość udowa prawa.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Adultus 35-4 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych, powierzchni starcia zębów.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki.

Wzrost: 158-160 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej – 296mm, promieniowej-218mm, udowej -398mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: cribra orbitalia na sklepieniu oczodołu lewego (ryc.230).

Grób LXXXVII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Maturus (40-45 lat)

Ryc. 231.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka –niezachowana.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez trzy zrośnięte ze sobą kręgi lędźwiowe oraz uszkodzoną kość krzyżową. Kości żeber i mostka brak.

b) Kończyna górna.

Tylko lewa kość łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym i górnym, z zachowanym wyrostkiem kruczym.

c) Kończyna dolna

Miednica zachowana, uszkodzone trzony kości kulszowej i kości łonowe, spojenie łonowe zachowane osobno. Kości udowe, piszczelowe kompletne, strzałkowe z niedużymi erozjami na nasadach. Kości stępu, śródstopia i paliczków palców zachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus 40-45 lat. Na podstawie powierzchni spojenia łonowego (VIII).

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 156-158 cm. Na podstawie pomiarów M1 udowej – 398mm, piszczelowej-349mm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: bardzo silne zmiany zwyrodnieniowo-zniekształcające na kręgach lędźwiowych – blok kostny w wyniku zrośnięcia się trzonów i łuków trzech kręgów L5, L4 i L3. Zmiany zwyrodnieniowe zaobserwowano również na powierzchni podstawy i powierzchni zuchowatej prawej kości krzyżowej. Ryc. 232.

Dodatkowe kości: rozpoznano kość długą –udową, dziecka (Inf. I-0-1lat).

Grób LXXXVIII

Liczba osobników: 3 dorosłych, dwoje dzieci?

Płeć- kobieta, mężczyzna

Wiek- Adultus, Maturus, Inf. II

Ryc. 233.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – zniszczona, zachowana fragmentarycznie. Tylko fragment łuski z kości potylicznej z zachowanymi brzegami szwu węglowego. Kresy karkowe wyraźne, zaznaczone

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletne kręgi szyjne bez C1-C3, wszystkie kręgi piersiowe z licznymi erozjami na trzonach i łukach, wszystkie kręgi lędźwiowe z uszkodzeniami łuków w L1-L3 oraz uszkodzona kość krzyżową, szeroką i masywną, zachowane S1-S3. Kości żeber lewych dobrze zachowane, prawe z licznymi uszkodzeniami trzonów, mostek zachowany.

b) Kończyna górna.

Zachowane oba obojczyki, w obu kościach łopatki zachowane częściowo brzegi boczne i katy boczne z wydrążeniami stawowymi, wyrostkami kruczymi i barkowymi. Kości długie z obu kończyn górnych kompletne, kości śródręcza prawego zachowane, kości z nadgarstka i paliczki palców ręki prawej i lewej niezachowane.

c) Kończyna dolna

Miednica uszkodzona, niekompletna, uszkodzone talerze kości biodrowych, trzony kości kulszowych i kości łonowe, brak spojenia łonowego. Kości udowe, piszczelowe kompletne, strzałkowe z niedużymi erozjami na nasadach. Zachowane obie rzepki. Prawe kości stępu, śródstopia i paliczki palców zachowane, niekompletne, lewych brak tylko kość skokowa.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Adultus około 40 lat. Na podstawie obliteracji szwu węglowego.

Płeć: Mężczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości potylicznej, krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 166-170 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej- 337mm, promieniowej- 249mm, łokciowej- 262mm, udowej – 456mm, piszczelowej-395mm

Patologie i ogólne spostrzeżenia: otwór w trzonie mostka. Ryc. 234.

Dodatkowe kości: w kościach osobnika dorosłego rozpoznano kości dziecka w wieku Inf.I:

fragment brzegu górnego oczodołu prawego, kość kulszową, fragment trzonu kości piszczelowej, fragment trzonu z nasadą dalszą kości ramiennej, fragment obojczyka z końcem mostkowym.

Ryc. 235.

Osobnik 2 z grobu LXXXVIII

Płeć- kobieta

Wiek-18-22 lata

Ryc. 236

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – uszkodzona, kości części mózgowej zachowane we fragmentach, niekompletne, kości z części podstawy czaszki i twarzowej niezachowane. Kości średnio grube i masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinki szwów czaszkowych otwarte, piłowate, brzegi bez obliteracji wewnętrznej i zewnętrznej. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej ostre, gładzista i łuki brwiowe miernie zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe wydętne, wyrostki sutkowate wąskie, małe, masywne, zaokrąglone. Kresy karkowe mierne (ryc.237)

Stan zachowania zębów: zły.

7 zębów luźnych ze szczęki i żuchwy.

Zęby zachowane: 13,14, 15, 31, 32, 34, 41

Pozostałe zęby prawdopodobnie zagubione pośmiertnie. Powierzchnia koron zębów strata słabo. Ryc. 238.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – kręgi szyjne bez C5-C7, 5 kręgów piersiowych i 2 lędźwiowe, kość krzyżowa niezachowana. Żebra zniszczone i niekompletne, II, IV żebro prawe, 4 żebra (ułamki), brak mostka.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki z uszkodzonymi końcami mostkowymi. Prawa kość łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym, lewa kompletna. Kość

ramienna prawa ze złamaną częścią przynasadową trzonu, nasada zachowana osobno, lewa kość ramienna bez zachowanej nasady bliższej, w obu kościach erozja nasad dalszych w okolicy nadkłykcia przyśrodkowego, kości przedramienia lewego bez kości łokciowej, prawa kość łokciowa zachowana bez nasady dalszej. Brak kości z nadgarstka, śródreżca i paliczków palców z obu rąk.

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana z niewielką erozją na talerzu biodrowym prawym.

Kości udowe, kości goleni z niewielkimi erozjami na nasadach dalszych.

Zachowana tylko kość skokowa prawa. Brak pozostałych kości stępu, śródstopia i paliczków palców z obu stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Adultus 18-22 lata. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych, powierzchni spojenia łonowego i starcia zębów.

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 157-159 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -207mm, promieniowej-340mm, udowej – 392, piszczelowej-361mm.

Dodatkowe kości: wyróżniono kości pochodzące od osobnika dorosłego, płci męskiej w wieku Maturus 45-50 lat oraz kości osobnika dorosłego i dziecka Inf.II (ryc.239)

Grób LXXXIX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- kobieta

Wiek- Maturus/Senilis (50-60 lat)

Ryc. 240.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – niezachowana.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o delikatnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – brak kręgów szyjnych i piersiowych, zachowane tylko kręgi lędźwiowe z licznymi erozjami na trzonach i wyrostkach. Kość krzyżowa zniszczona, zachowana w dwóch częściach. Kości żeber niezachowane, brak mostka.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej niezachowane obojczyki, łopatki i kości ramienne. Kości przedramienia lewego i prawego z uszkodzeniami na nasadach i trzonach. Brak kości z nadgarstka, śródreczę i paliczków palców z obu rąk.

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana, uszkodzone trzony obu kości kulszowych oraz gałęzie kości łonowych, spojenie łonowe zachowane osobno. Kości udowe i kości goleni prawej kompletne. Lewa kość piszczelowa i strzałkowa z dużą erozją nasad bliższych i dalszych. Brak kości stępu, śródstopia i paliczków palców z obu stóp.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus wczesny Senilis 50-60 lat.
Na podstawie powierzchni spojenia łonowego (X).

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 159-161 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości promieniowej-230mm, łokciowej -250, udowej – 408, piszczelowej-359mm, strzałkowej- 344mm.

Dodatkowe kości: wyróżniono kości pochodzące od dziecka. Kość czołowa delikatna, ściany cienkie, a zachowane odcinki szwu wieńcowego ostro piłowane, otwarte, bez obliteracji wewnętrznej i zewnętrznej. Brzegi nadczołowe kości czołowej ostre, gładzista i łuki brwiowe miernie zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe wydane.

Grób XC

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- 1-1,5 lat Inf. I

Stan zachowania szkieletu: zły (30%).

Czaszka niekompletna z żuchwą, zachowane kości z części mózgowej: fragment części oczodołowej lewej kości czołowej, kość ciemieniową lewą, fragment łuski kości potylicznej, osobno zachowany fragment części bocznej i podstawnej kości potylicznej, fragment prawej części trzonu szczęki z wyrostkiem zębodołowym i podniebiennym. Pierwszy ząb trzonowy prawy wyrzynięty, drugi wyrzynający się, widoczny w zębodole. Na dnie zębodołu drugiego siekacza w żuchwie widoczna erupcja korony, widoczna w zębodole. Pozostałych zębów brak.

Brak obojczyków, rozpoznano fragment brzoju górnego i kąta boczny z wyrostkiem barkowym lewej łopatki, kości ramienne zachowane, łokciowych i promieniowych brak, udowe zachowane, kości goleni brak. Kręgi zachowane osobno bez łuków. Kości delikatne, cienkie.

Grób nr: XCI-podwójny

Liczba osobników: 2, 1 dorosły i dziecko w wieku Inf.I 4-5 lat

Pochówek 1

Ryc. 241.

Czaszka niekompletna, z uszkodzoną częścią twarzową, w całości zachowanym sklepieniem czaszki, niekompletna podstawa czaszki i ściana boczna prawa, kość skroniowa prawa zachowana osobno. Kości jarzmowe luźne, kość szczękowa bez wyrostka czołowego, wyrostek zębodołowy i podniebienny zachowane, żuchwa kompletna. Pozostałe kości z części mózgowej zachowane we fragmentach lub zniszczone przez erozję pośmiertną.

Stan zachowania zębów: średni. Cześć zębów w zębodołach, dwa luźne, ze szczęki mleczne siekacze i kły zagubione. Ryc. 242

Grób nr: XCI

Płeć- mężczyzna

Wiek- wczesny Maturus (39-44 lat)

Ryc. 243

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka –niezachowana.

2. Szkielet postkranialny.

Kości o mocnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – kręgi bez uszkodzeń i erozji. Niezachowany odcinek szyjny, brak L5, kości krzyżowej i kości guzicznej. Brak kości żeber i mostka.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany masywny obojczyk prawy. Brak kości łopatek, obu kości ramiennych, łokciowej i promieniowej prawej, lewa łokciowa bez nasady dalszej, promieniowa kompletna. Kości nadgarstka i śródręcza lewego zachowane, paliczki palców tylko trzy, pozostałe zagubione.

b) Kończyna dolna.

Miednica niekompletna, zachowana lewa kość miedniczna z osobno zachowanym spojeniem łonowym. Brak wszystkich kości z kończyny dolnej prawej. Kość udowa, piszczelowa lewa zachowane kompletnie, strzałkowa z uszkodzonymi nasadami. Z kości stępu zachowana tylko kość skokowa, a pozostałych nie ma.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Maturus. Na podstawie stanu zmian morfologicznych na powierzchni spojenia łonowego (VIII).

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii miednicy i kości udowej.

Wzrost: około 166 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości udowej – 439 mm, piszczelowej – 347mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: w kręgach piersiowych części środkowej stwierdzono metalowy fragment?

Dodatkowe kości: prawa kość piszczelowa od innego dorosłego osobnika i piszczel lewa od dziecka Inf. II oraz obojczyk od dziecka Inf. I.

Grób nr: XCIII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- Maturus

Stan zachowania szkieletu: zły (20%).

Szkielet uszkodzony, niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z niekompletnymi kośćmi szkieletu osiowego. Kości kończyn górnych i dolnych niekompletne. Brak kości nadgarstka, śródręcza, stępu, śródstopia i paliczków palców rąk i stóp. Zachowane kości z nielicznymi uszkodzeniami trzonów kości długich i trzonów kręgów. Kości średnio masywne, ze średnią rzeźbą mięśniową.

1. **Czaszka-** uszkodzona, niekompletna, zachowana w częściach; fragment lewej kości ciemieniowej, lewa kość skroniowa, lewa część trzonu żuchwy, lewy wyrostek zębodołowy szczęki.

Zachowane zęby: 25,26,27,28, 43,44,45,46,47,48.

Stopień starcia koron; silny, ½ korony zęba, zębina wtórna.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – z odcinka szyjnego zachowane wszystkie kręgi, z piersiowego Th1-Th9 i wszystkie lędźwiowe z niedużą erozją trzonów na kręgach lędźwiowych L3, L4, kość krzyżowa niezachowana, kości guzicznej brak. Żebra niezachowane, mostek z rękojeścią i trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowana lewa kość łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegiem przyśrodkowym, z zachowanym wyrostkiem kruczym i barkowym. Kość ramienna lewa zachowana, brak prawej. Kości przedramienia prawego i lewego niekompletne. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczków palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Miednica uszkodzona, silna erozja talerzy biodrowych, zachowana część trzonu kości biodrowej, kość kulszowa, łonowej brak. Kości udowe niezachowane.

Z kości goleni zachowany tylko trzon kości piszczelowej prawej.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus powyżej 50 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i starcia zębów.

Płeć: Męczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki i miednicy.

Wzrost: nie oceniono

Grób XCIV

Liczba osobników: 1

Płeć- mężczyzna

Wiek- dorosły Adultus?

Stan zachowania szkieletu: średnio dobry (40%)

Szkielet uszkodzony, niekompletny, zachowana czaszka bez zuchwy, brak kości szkieletu osiowego. Kości kończyn górnych i dolnych niekompletne. Brak kości nadgarstka, śródreżca, stępu, śródstopia i paliczków palców rąk i stóp. Zachowane kości z nielicznymi uszkodzeniami trzonów kości długich i trzonów kręgow. Kości średnio masywne, ze średnią rzeźbą mięśniową.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny niezachowany

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej kości niezachowane. Kość ramienna prawa i lewa zachowana kompletnie. Kości przedramienia prawego i lewego niezachowane. Kości z nadgarstka, śródreżca i paliczków palców z obu rąk brak.

b) Kończyna dolna.

Miednica niezachowana kość miedniczna prawa. Kość udowa prawa bez nasady dalszej, z lewej zachowana tylko nasada bliższa. Z kości goleni zachowane tylko lewa kość piszczelowa i strzałkowa.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus powyżej 35 lat. Na podstawie spojenia łonowego.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej, miednicy i kości udowej.

Wzrost: 158-160cm, na podstawie M1 kości ramiennej- 302mm, piszczelowej- 344mm.

Grób XCV

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Adultus

Stan zachowania szkieletu: średnio dobry 40%

1. Czaszka – niekompletna bez żuchwy. Zachowana bez części twarzowej, kości z części mózgowej zachowane w stanie średnim, z erozją części sklepienia oczodołów, łuków jarzmowych. Kości średnio masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinki szwów czaszkowych wyraźne ze średnio zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy widoczny, częściowo zarośnięty, szew strzałkowy na odcinku S1 wygładzony, widoczny, brzegi wygładzone, zamknięte, z rozpoczętą obliteracją, na pozostałych odcinkach szwy półzamknięte. Szew węłowy wyraźny, z mało zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej zaokrąglone, średnio masywne, gładzista i łuki brwiowe mierne, guzy czołowe i ciemieniowe zaznaczone, wyrostki sutkowate szerokie, krótkie, masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe mało widoczne. Łuki jarzmowe średnio grube. Potylica zaokrąglona, nawisła (ryc.243). Zęby nie zachowały się.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa- niezachowane

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej niezachowane oba obojczyki i kości łopatek Kość ramienna prawa i lewa zachowane. Kości przedramienia prawego i lewego niekompletne. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczek palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Miednicy brak, kości udowe zachowane. Z kości goleni obecne tylko kość

piszczelowa i strzałkowa lewa.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus powyżej 35 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych.

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki i miednicy.

Wzrost: nie oceniono

Dodatkowe kości: rozpoznano dwie czaszki, jedna kompletna z cechami żeńskimi, druga we fragmentach od osobnika dorosłego (szywy otwarte, piłowate).

Grób XCVI

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- Infans II

Stan zachowania szkieletu: zły (25%)

Szkielet zniszczony, niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z niekompletnym szkieletem osiowym tylko 4 kręgi z odcinka szyjnego, 8 kręgów piersiowych, wszystkie kręgi lędźwiowe, osobno zachowane trzony i łuki, cztery prawdziwe żebra prawe. Zachowane kości ramienne, kości z prawego i lewego przedramienia niezachowane, z miednicy fragmenty z kości biodrowych, obie kości udowe. Pozostałych kości szkieletu brak.

Z czaszki zachowana: uszkodzona kość czołowa, ciemieniowe, część skalista kości skroniowej lewej, kość szczękowa i żuchwa.

Zęby niekompletne, większość zagubiona. W żuchwie wyrzyna się kieł, w szczęcie kieł i drugi ząb trzonowy. Na pierwszym mlecznym zębie trzonowym w żuchwie próchnica. Na zębach silny kamień nazębny.

Grób XCVII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Mężczyzna

Wiek- Adultus/Maturus

Ryc. 244.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – niekompletna z żuchwą. Zachowana z podstawą, ścianami bocznymi, tylną i uszkodzoną częścią twarzową, kości z części mózgowej zachowane w dobrym stanie, z niewielką erozją na kościach podstawy czaszki. Kości masywne, duże. Odcinki szwów czaszkowych wyraźne, wygładzone, półotwarte ze średnio zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy widoczny, zarośnięty, szew strzałkowy na odcinku S1 wygładzony, widoczny, brzegi wygładzone, półzamknięte, z rozpoczętą obliteracją, na pozostałych odcinkach szwy półzamknięte. Szew węglowy wyraźny, z zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczołowe kości czołowej zaokrąglone, masywne, gładzista i łuki brwiowe zaznaczone, guzy czołowe i ciemieniowe mierne, wyrostki sutkowate szerokie, duże, masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe wyraźne (ryc.). Zęby zachowane w zębodołach. Brak ubytków przeżyciowych.

Stan zachowania zębów: dobry.

Zachowane zęby: 11, 12, 13, 15, 16, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47

Zęby zagubione pośmiertnie: 14, 22, 23, 28, 34, 35, 36, 37, 38, 44, 45, 46, 47, 48.

Stopień starcia koron zębów: mały. Starte guzki lub brzegi guzków, zęby trzonowe 16- guzki starte nieco mocnej, prześwituje lekko warstwa zębiny. Nie stwierdzono próchnicy, bardzo duży kamień nazębny na zębach prawych w szczęcie i żuchwie (złogi kamienia wokół całych zębów na trzonowych i przedtrzonowych). W lewych ćwiartkach na zębach mniejszy kamień.

Ryc. 245.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o silnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – z odcinka szyjnego zachowane wszystkie kręgi, 4 kręgi piersiowe uszkodzone bez łuków, dwa lędźwiowe L1, L2. Kość krzyżowa uszkodzona, niekompletna, kości guzicznej brak. Żebra zniszczone i niekompletne – zachowane kilka odłamów z trzonów i części nasadowej, brak mostka.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki i niekompletne kość łopatki. Kość

ramienna prawa bez nasady bliższej, lewa kompletna, lewe i prawe kości przedramienia, zachowane, w obu złamane wtórne trzony, kości przedramienia prawego i lewego niekompletne, złamane wtórne trzony. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczków palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Miednica zachowana z silną erozją na powierzchni zuchowatej lewej, niekompletna kość miedniczna prawa bez kompletnego spojenia łonowego. Na kości udowej lewej na nasadzie dalszej silna erozja powierzchni stawowej i kłykcia bocznego, kość

udowa prawa kompletna. Kości goleni kompletne, kości stępu, śródstopia i paliczków palców niekompletne.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Adultus wczesny Maturus 35-45 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych, powierzchni spojenia łonowego (VIII).

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 167-169 cm. Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -318mm, udowej – 443mm, piszczelowej – 379mm.

Dodatkowe kości: w zbiorze kości ze szkieletu mężczyzny rozpoznano kości płodu/novorodka, kości ze szkieletu osobnika młodocianego i kości ze szkieletu osobnika dorosłego (ryc.246)

Grób nr: XCVIII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Maturus/Senilis

Stan zachowania szkieletu: dobry (85%).

Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z niekompletnymi kośćmi szkieletu osiowego. Kości kończyn górnych i dolnych zachowane. Kości nadgarstka, śródreżcza, stępu, śródstopia i paliczek palców rąk i stóp niekompletne.

Zachowane kości z licznymi uszkodzeniami trzonów kości długich i trzonów kręgow.

Kości drobne, z średnią rzeźbą mięśniową.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – kompletna z żuchwą. Zachowana z kompletnym sklepieniem, podstawą, ścianami bocznymi, tylną i częścią twarzową. Kości mało masywne, małe. Odcinki szwów czaszkowych niewyraźne, wygładzone, zamknięte z zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną. Szew wieńcowy zarośnięty, szew strzałkowy na odcinku S1 zarośnięty, na pozostałych odcinkach szwy zamknięte i półzamknięte. Szew węłowy wyraźny, z zaawansowaną obliteracją. Brzegi nadoczodołowe kości czołowej ostre, średnio masywne, gładzista i łuki brwiowe mierne, guzy czołowe i ciemieniowe wydętne, wyrostki sutkowate małe, średnio masywne i zaokrąglone. Guzowatość potyliczna zewnętrzna kości potylicznej i kresy karkowe mierne. Czaszka mała, krótka. Zęby zachowane.

Stan zachowania zębów: dobry.

Zachowane zęby: 11, 12, 13, 14, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48.

Ubytki przeżyciowe: 15, 16, 17, 18, 27, 37, 47, 48.

Stopień starcia koron zębów: duży. Guzki i brzegi guzków starte całkowicie do warstwy zębiny prawie do ½ korony zęba. Bardzo duży kamień nazębny na zębach w szczęcie i żuchwie (złogi kamienia wokół całych zębów na trzonowych i przedtrzonowych).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o smukłej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – z odcinka szyjnego zachowane C1-C4, kręgi piersiowe i lędźwiowe wszystkie, kość krzyżowa uszkodzona, niekompletna, kości guzicznej brak. Żebra prawdziwe zachowane, pozostałe niekompletne – zachowane odłamów z trzonów i części nasadowej, mostek zachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej kości niezachowane. Kości ramienne, lewe i prawe kości przedramienia, zachowane, kości z nadgarstka, śródreżcza i paliczek palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna. Miednica zachowana z niekompletnym spojeniem łonowym. Obie kości udowe kompletne. Kości goleni, stępu, śródstopia i paliczek palców niezachowane.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus wczesny Senilis 55-60 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych, powierzchni spojenia łonowego (X) i stopnia starcia koron zębów.

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 150-152 cm.

Na podstawie pomiarów M1 kości ramiennej -278mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowo- zniekształcające na trzonach kręgów piersiowych- osteofity

Grób nr: XCIX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć: Kobieta

Wiek: Adultus

Stan zachowania szkieletu: zły (10%).

Szkielet niekompletny, zachowany z uszkodzoną czaszką bez żuchwy. Kości z części mózgowej i twarzowej zniszczone. Zachowany fragment kości potylicznej i ciemieniowej prawej oraz lewa część trzonu szczęki z silną erozją wyrostka zębodołowego. Zęby nie zachowały się, zębodoły otwarte bez obliteracji, zęby utracone pośmiertnie, brak śladów po zapalnych w obrębie zębodołów. Szkielet osiowy niekompletny, kości kończyn górnych i dolnych niezachowane poza kością łokciową lewą i fragmentami z trzonów kości promieniowych. Zachowana część kości biodrowej prawej, część panewki stawu biodrowego, kość łonowa z silną erozją gałęzi. Zachowane dwa kręgi lędźwiowe L2, L3 i kość krzyżowa z erozją części bocznych, ze śladami zrastania S1, S2. Kości średnio masywne ze słabo zaznaczoną rzeźbą przyczepów mięśniowych.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus do 35 lat. Na podstawie obliteracji szwów czaszkowych, stopnia zrastania kości krzyżowej.

Płeć: Kobieta.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości krzyżowej i miednicy.

Wzrost: 158-160 cm.

Na podstawie pomiarów M1 kości łokciowej -240mm.

Dodatkowe kości: rozpoznano kość szczękową z zębami mlecznymi trzonowymi, kręgi szyjne, piersiowe (trzony niezrośnięte z łukami), kości ramienne ze szkieletu dziecka Infans I-1-2 lata.

Grób nr: C

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- mężczyzna

Wiek- Adultus (30-35lat)

Ryc. 247.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka – uszkodzona, niekompletna, zachowane dwa fragmenty z łuski kości czołowej oraz niekompletna żuchwa z zębami w zębodołach. Zachowane fragmenty kości czołowej i żuchwa masywne, a zachowane na fragmencie kaloty odcinek szwu wieńcowego wyraźny ze średnio zaawansowaną obliteracją wewnętrzną i zewnętrzną.

Stan zachowania zębów: dobry.

Zachowane zęby: 34, 35, 36, 37, 38

Zęby zagubione pośmiertnie: 31, 32, 33, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48.

Stopień starcia koron zębów: średni. Starte mocno guzki i brzegi guzków najsilniej do warstwy zębiny na zębach trzonowych, na kle, zębach przedtrzonowych guzki starte mniej, prześwituje lekko warstwa zębiny. Nie stwierdzono próchnicy, kamienia nazębnego (ryc.248).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa- brak C1, C2 pozostałe kręgi szyjne zachowane, kręgi piersiowe i lędźwiowe kompletne, kość krzyżowa silna erozja, uszkodzone części boczne, kości żeber I- VII prawych i VII-IX lewych dobrze zachowane pozostałe z uszkodzonymi trzonami zachowane odłamki i małe fragmenty. Mostek zachowany bez wyrostka mieczykowatego, rękojeść niezrośnięta z trzonem.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki i obie kości łopatek. Lewa łopatka z uszkodzonym brzegiem przyśrodkowym, prawa kompletna z małymi erozjami. Kość ramienna prawa obecna, lewa niezachowana. Z kości przedramienia prawego brak promieniowej, z lewego kości kompletne. Kości z nadgarstka, śródręcza i paliczków palców z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Prawa kość miedniczna kompletna, w lewej uszkodzone gałęzie kości łonowej, kości udowe zachowane, kości goleni niekompletne z erozjami na nasadach bliższych i dalszych, zachowana tylko kość skokowa prawa i I kość ze śródstopia prawego, pozostałych brak.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus 30- 35 lat. Na podstawie obliteracji szwu wieńcowego, powierzchni spojenia łonowego i stopnia starcia powierzchni koron zębów.

Płeć: Mężczyzna.

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy, kości udowych.

Wzrost: 166-170cm, na podstawie M1 kości ramiennej -320mm, promieniowej-258, udowej – 438mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zmiany zwyrodnieniowo- zniekształcające na trzonach i wyrostkach stawowych kręgów szyjnych- osteofity

Ryc. 249.

Grób CI

Typ grobu: szkieletowy

I. Liczba osobników: 1 dorosły i dziecko

Płeć- Kobieta

Wiek- wczesny Adultus (20-25 lat)

Stan zachowania szkieletu: zły (5%). Szkielet niekompletny, zachowany bez czaszki i żuchwy, bez kości szkieletu osiowego poza kością krzyżową, bez kości kończyn górnych i dolnych poza kością piszczelową lewą. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, mają nieliczne uszkodzenia na powierzchniach stawowych. Kości o mało masywne.(fot.250).

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Adultus.

Oszacowanie wieku polegało na ocenie zrastania kości krzyżowej, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 20-25 lat.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej.

Wzrost: 160-162 cm

Maksymalna długość lewej kości piszczelowej jest 336 mm, wskazujące range około 157,8-160,4 cm.

Dodatkowe kości: Kość biodrowa prawa pochodząca z miednicy dziecka w wieku Inf. I

Grób CII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Mężczyzna

Wiek- dorosły

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym prawdopodobnie wczesny Maturus. Ocena wieku polegała na ocenie zrastania kości krzyżowej, nasad z trzonami i stopniu zużycia powierzchni stawowych, które wskazują na wiek osobnika jako dorosłego dojrzałego.

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości krzyżowej, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 166-169 cm. Maksymalna długość lewej kości udowej 548mm, piszczelowej-455mm, wskazują range wzrostu około 166,8-168,4 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: małe osteofity na powierzchniach uchwytnych kości krzyżowej, zmiany pozapalne w obrębie panewki stawu biodrowego prawego.

Ryc. 251.Zmiany zwyrodnieniowe

Grób CIII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Mężczyzna

Wiek- Maturus

Ryc. 252.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Uszkodzona, kości części mózgowej i twarzowej zachowane w częściach (ryc.)

Stan zachowania zębów: bardzo dobry

Zęby zachowane: 11,12,13,14, 15, 16, 17,18, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37,41, 42, 43, 44, 45, 46,47

Zęby utracone przeżyciowo: 38, zęby zgubione pośmiertnie: 48

Stopień starcia: duży, powierzchnie koron siekaczy z silnie startym szkliwem, na zębach przed i trzonowych, guzki i brzegi korony starte całkowicie, na zębach trzonowych do ½ korony zęba. Kieł prawy w żuchwie ma skróconą oś ustawienia w wyniku ścieśnienia zębów w łuku. Próchnica styczna pomiędzy zębami 24 i 25. W zębie 16 dodatkowy guzek trzonowca – *Carabella* (ryc.253). Na zębach w szczęcie i żuchwie duże złogi kamienia nazębnego. Hipoplazja szkliwa (ryc.254)

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości, z drobnymi i większymi wyrostkami w ich obrębie.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane kręgi z odcinka szyjnego, piersiowego i wszystkie kręgi lędźwiowe, kość krzyżowa uszkodzona, niekompletna, kości guzicznej brak. Żebra mocno zniszczone i niekompletne, mostek zachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane obojczyki. Łopatki z uszkodzonym (pośmiertnie) brzegami przyśrodkowymi. Kości ramienne kompletne, kości przedramienia prawego zachowane, brak lewej kości łokciowej. Ze szkieletu ręki prawej zachowane wszystkie kości, z lewej I, II i III kość śródręcza i dwa paliczki oraz cztery kości z nadgarstka. Brak nielicznych paliczków palców dystalnych. Kości części wolnej kończyny górnej charakteryzuje duża masywność i mocno zaznaczone przyczepy mięśni.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne źle zachowane, talerze obu kości biodrowych z erozją, uszkodzona prawa panewka stawu biodrowego, gałęzie kości łonowych zachowane osobno, na powierzchni krzyżowo-biodrowej talerzy biodrowych zmiany o charakterze entezopatii w miejscach przyczepu mięśni i więzadeł.

Lewa i prawa kość udowa z uszkodzonymi i niekompletnymi nasadami bliższymi i dalszymi podobnie jak w kościach piszczelowych i strzałkowych. Kości stępu stopy lewej i prawej niekompletne. Brak licznych paliczków palców z obu stóp. Masywne kości udowe z silnie wyrobioną kresą chropawą i zaznaczonymi miejscami przyczepów mięśniowych, na kości łokciowej silnie wyrobione miejsce przyczepu końcowego mięśnia trójgłowego ramienia.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Maturus. Oszacowanie wieku polegało na ocenie szwów czaszkowych, starcia powierzchni koron zębów, powierzchni spojenia łonowego, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 45-55 lat.

Płeć: Mężczyzna. Ocenę płci wykonano na podstawie morfologii kości czaszki, miednicy i kości udowych.

Wzrost: 160,7- 162,9 cm

Maksymalna długość kości: ramiennej -372mm, promieniowej- 269mm, strzałki – 387mm wskazujące rangę około 166,3-168,7 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia:

Na dnie oczodołu prawego zmiany kostne świadczące o zagojonej przeżyciowej przetoce

Grób CIV

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Maturus (40-45 lat)

Stan zachowania szkieletu: dobry (80%). Szkielet niekompletny, zachowany z czaszką i żuchwą, z większością kości szkieletu osiowego, kończyn górnych i dolnych. Zachowane kości w średnio dobrym stanie, mają liczne uszkodzenia na nasadach i powierzchniach stawowych. Brak nielicznych kości śródreźca, paliczków palców rąk, kości śródstopia i stóp (fot.256).

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka

Mała, kości delikatne, uszkodzona część twarzowa i podstawa czaszki, kości części mózgowej i twarzowej zachowane. Żuchwa z uszkodzoną gałęzią prawą i trzonem.

Ryc. 257.

Stan zachowania zębów: średni. Zęby zachowane: 11,13,14, 15, 16, 17, 22, 23, 24, 25, 32, 33, 34, 42,43, 44.

Zęby zgubione pośmiertnie: 12, 18, 21,26,27, 28,31,35,41.

Stopień starcia zębów: duży. Powierzchnia koron zębów starta w stopniu 4 (wtórna zębina/komora zęba). Na zębach szczęki i żuchwy silny kamień nazębny.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o mało masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości, z drobnymi i większymi wyrostkami w ich obrębie.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletne i uszkodzone kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa, kości guzicznej brak. Żebra silna erozja pośmiertna, mocno zniszczone i zachowane szczątkowo, mostek zachowany.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowane oba obojczyki z erozją na końcach mostkowych i barkowych, łopatki uszkodzone brak brzegów przyśrodkowych. Kości ramienne i kości przedramienia niekompletne, erozja części nasadowych. Kości nadgarstków i śródreżcza z obu rąk z nielicznymi ubytkami, kości paliczków palców niekompletne.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane. Kość udowa lewa z uszkodzonymi nasadami i trzonem. Kość podudzia kompletne z erozjami nasad, kości obu stóp kompletne poza brakiem dystalnych paliczków palców.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Maturus. Oszacowanie wieku na podstawie szwów czaszkowych, powierzchni spojenia łonowego, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 40-45 lat.

Płeć: Kobieta

Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, miednicy, kości krzyżowej i kości udowych.

Wzrost: 160 -161 cm

Maksymalna długość prawej kości udowej jest 415 mm, wskazujące rangę około 160,3-161,2 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: *Cribra orbitalia* na sklepieniu oczodołów (silna), małe osteofity na trzonach kręgów piersiowych i lędźwiowych.

Grób CV

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1

Płeć: ?

Wiek: dorosły

Ryc. 258.

Grób CVI

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Adultus (35-40 lat)

Stan zachowania szkieletu: zły (15%).

Zachowane kości: czaszka z żuchwą, kręgi szyjne, piersiowe, lędźwiowe, żebra, mostek, prawy obojczyk. Pozostałych kości ze szkieletu brak.

Czaszka: uszkodzona, brak kości z części twarzowej, zachowana tylko trzon żuchwy, zachowane niekompletne kości ze sklepienia czaszki, kości z podstawy czaszki brak.

Stan zachowania zębów: zły. Zachowane zęby: 31,32,35,36,37,41,42, 43,44,45,46. Stopień starcia koron zębów duży, na siekaczach do warstwy zębiny, najsilniejszy na zębach trzonowych, brak guzków, widoczna zębina wtórna, na pozostałych zachowanych zębach starta warstwa szkliwa, guzki starte. Hipoplazja szkliwa.

Ryc. 259.

Dodatkowe kości: rozpoznano i określono kości pochodzące ze szkieletu dzieci. Kości czaszki od noworodka, kręgi od dziecka w wieku 2-3 lata.

Grób CVII

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Mężczyzna

Wiek- Maturus (50-55 lat)

Ryc. 260.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka. Kompletna z żuchwą. (ryc.261)

Stan zachowania zębów: bardzo dobry. Zęby utracone przeżyciowo: 17, 26, 28, 36, 48 (ryc.). Stopień starcia koron zębów najsilniejszy na siekaczach i kłach w szczęce i żuchwie oraz zębach trzonowych żuchwy, na zębach trzonowych brak guzków, widoczna zębina wtórna, na zachowanych zębach przedtrzonowych guzki mało starte (ryc.). Silna próchnica, ubytek połowy korony zęba i otwarta komora zęba w 27. Silny torus na powierzchni wewnętrznej trzonu żuchwy (silne obciążenie aparatu stomatognatycznego spowodowane ruchami żucia. Silny kamień nazębny.

Ryc. 262.

Kości bardzo masywne, duże, grube z zaznaczoną rzeźbą przyczepów mięśniowych szczególnie na kości ramiennej (silnie rozbudowana guzowatość naramienna i skręcony trzon). Silnie wyrobiona kresa chropawa na kości udowej.

Wiek: dorosły około 50-55 lat. Wiek oszacowano na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i morfologii zmian na spójniu łonowym (dorosły 50+), stopniu starcia powierzchni koron zębów w żuchwie (ponad 45 lat).

Płeć: Męczyzna. Płeć ustalano na podstawie cech morfologicznych czaszki, miednicy (budowa męska), mostka (męski), i ogólnego wyglądu kości udowych, wielkości kąta szyjkowo-trzonowego (kości bardzo masywne, grube z silnie zaznaczonymi przyczepami mięśniowymi).

Wzrost: 170-172cm, kość ramienna M1- 336cm, promieniowa 251, łokciowa- 275mm, kość udowa 468cm, piszczel 375mm, strzałkowa-376mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zaobserwowano średnio zaawansowane zmiany zniekształcająco- zwyrodnieniowe na kręgach L3 i L4 oraz na kościach śródreźcza i śródstopia oraz paliczkach palców prawej ręki (ryc.263).

Inne obserwacje: Zmiany przeciążeniowe, skostnienie (zmiana wytwórcza) w miejscu przyczepu końcowego mięśnia naramiennego (hipertrofia).

Ryc. 264.

Dodatkowe kości: rozpoznano C1, kość promieniową lewą i 2 kości ze śródreźcza pochodzące ze szkieletu osobnika dorosłego. Kość jest zdecydowanie mniej masywna od kości łokciowej należącej do szkieletu osobnika z grobu CVII. Rozpoznano 3 kości pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I.

Ryc. 265.

Grób CVIII

Liczba osobników: ?

Płeć- ?

Wiek- ?)

Grób CIX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Maturus/senilis (55-60 lat)

Stan zachowania szkieletu: zły (25%).

Zachowane kości: czaszka z żuchwą, kręgi szyjne, piersiowe, żebra, mostek, prawy obojczyk, lewa kość ramienna. Pozostałych kości ze szkieletu brak. Kości delikatnej budowy.

Czaszka: kompletna z żuchwą.

Stan zachowania zębów: dobry.

Zachowane zęby: 11,12,13,14,15,16, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 41,44,45,46,47,48.

Ubytki przeżyciowe: 17, 18 całkowita obliteracja zębodołów.

Zęby zagubione pośmiertnie: 42, 43.

Stopień starcia koron zębów duży. Najsilniejszy stopień starcia na 16,26 do ½ korony zęba, zębina wtórna, pozostałe starte guzki do warstwy zębiny. Zęby w zuchwie silnej starte, niż w szczęcie. W zębie 16 głęboka próchnica, otwarta komora zęba.

Wiek: dorosły około 50-60 lat. Wiek oszacowano na podstawie obliteracji szwów czaszkowych. Szwy zamknięte, wygładzone, szew wieńcowy na wszystkich odcinkach zarośnięty, strzałkowy w odcinkach S1, S2 zarośnięty, stopniu starcia powierzchni koron zębów w zuchwie (ponad 50 lat).

Płeć: Kobieta. Płeć ustalano na podstawie cech morfologicznych czaszki.

Wzrost: 162-164cm, kość ramienna M1- 306cm

Grób CX

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- 20-25 lat)

Ryc. 266

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka. Kompletna z zuchwą. Kości czaszki mało masywne, średnio grube (ryc.)

Stan zachowania zębów: bardzo dobry. Brak ubytków przeżyciowych. Zagubione pośmiertnie: 12, 21, 28 (ryc.). Stopień starcia koron zębów słaby, najsilniejszy na siekaczach górnych i dolnych oraz zębach trzonowych zuchwy, widoczna zębina. Mały ubytek próchnicowy w zębie w 27. W szczęcie wyrżnięte całkowicie zęby 18, 28. W zuchwie zębów 38,48 brak. Hipoplazja Szkliwa. Kamień nazębny. Dodatkowy ząb 24.

Ryc. 267

Kości delikatne, średnio grube z miernie zaznaczoną rzeźbą przyczepów mięśniowych

Wiek: dorosły około 20-25 lat. Wiek oszacowano na podstawie obliteracji szwów czaszkowych i morfologii zmian na spojeniu łonowym (dorosły 22-24 lata), stopniu starcia powierzchni koron zębów w zuchwie (ponad 20 lat).

Płeć: Kobieta. Płeć ustalano na podstawie cech morfologicznych czaszki, miednicy (budowa żeńska), mostka (żeński), i ogólnego wyglądu kości udowych, wielkości kąta szyjkowo-trzonowego.

Wzrost: 158-160cm, kość ramienna M1- 289cm, promieniowa 216, łokciowa- 237mm, kość udowa 409cm, piszczel 335mm, strzałkowa-326mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: zaobserwowano zmiany w postaci narośli na łusce kości czołowej w okolicy sklepienia czaszki i szwu wieńcowego – kostniak zaawansowany (ryc. 268).

Grób CXI

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- 20-25 lat)

Ryc.269

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka. Zniszczona. Nie zachowane kości z części mózgowej, poza trzonem kości klinowej. Z kości części twarzowej zachowana uszkodzona kość szczękowa, żuchwa i kości jarzmowe. Kości czaszki mało masywne, średnio grube (ryc.).

Stan zachowania zębów: dobry.

Zachowane zęby: 11, 12, 13, 14, 15, 16, 23, 24, 25, 26, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47. Zęby 18, 28, 38, 48 niewyróżnione.

Ubytki przeżyciowe: 21, 22.

Diastema pomiędzy siekaczami w szczęce. Stopień starcia koron zębów silny, największy na siekaczach i kłach górnych, słabszy na dolnych oraz silny na zębach trzonowych szczęki i żuchwy, widoczna wtórna zębina (ryc.). Małe ubytki próchnicowe w zębach: 27, 37. Na podniebieniu twardym silne wyrosła kostne (remodeling kości z powodu silnego obciążenia układu stomatognatycznego). Ryc. 270.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości, z drobnymi i większymi wyrostkami w ich obrębie.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletne i uszkodzone kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa, brak kręgu C2, kręgi piersiowe z uszkodzonymi trzonami i łukami, 5 kręgów lędźwiowych, z L5 tylko trzon, kość krzyżowa uszkodzona, zachowana w 6 częściach, kości guzicznej brak. Żebra silna erozja pośmiertna, mocno zniszczone i zachowane szczątkowo, 8 żeber prawych I-VIII, 9 żeber lewych II-IX, mostek zachowany bez rękojęści.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej zachowany prawy obojczyk z erozją na końcach mostkowych, łopátka prawa bez brzegu przyśrodkowego. Brak kości ramiennej lewej, kości przedramienia lewego niekompletne z połamanymi wtórnie trzonami, erozja części nasadowych. Kości nadgarstków i śródręcza z obu rąk niekompletne.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne uszkodzone. W lewej kości miedniczej uszkodzony talerz kości biodrowej, kość kulszowa i spojenie łonowe. Prawa kość miedniczna zachowana bez gałęzi kości łonowych. Kość udowa prawa uszkodzona i zniszczona nasada dalsza, lewa kompletna. Kość piszczelowa lewa kompletna, prawej brak, kości strzałkowej prawej brak, lewa z

erozja nasady bliższej, kości obu stóp niekompletne, brak kości śródstopia prawego i dystalnych paliczków palców.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Maturus. Oszacowanie wieku na podstawie, powierzchni spojenia łonowego, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 45-50 lat, stopnia starcia powierzchni zębów ponad 45 lat.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, miednicy, kości krzyżowej i kości udowych.

Wzrost: 161 -163 cm

Maksymalna długość prawej kości ramiennej – 303mm, promieniowej 237mm, łokciowej -254mm, wskazujące rangę około 160,7-162,2 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Grób CXI

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Kobieta

Wiek- Maturus (20-25 lat)

Ryc. 271.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka. Zniszczona. Niezachowane kości z części mózgowej. Z kości części twarzowej zachowana uszkodzona żuchwa z niekompletną gałęzią prawa. Mało masywna, średnio gruba (ryc. 272).

Stan zachowania zębów: średni.

Zachowane zęby: 31, 34, 36, 37, 43, 44, 46, 47. Zęby 38, 48 niewyrżnięte- 38 erupcja zębodołu.

Ubytki przeżyciowe: brak, pośmiertne: 32,33,35, 41, 42, 45.

Diastema pomiędzy siekaczami w szczęcie. Stopień starcia koron zębów silny, największy na siekaczach i kłach górnych, słabszy na dolnych oraz silny na zębach trzonowych szczęki i żuchwy, widoczna wtórna zębina (ryc.). Małe ubytki próchnicowe w zębach: 27, 37. Na podniebieniu twardym silne wyrośla kostne (remodeling kości z powodu silnego obciążenia układu stomatognatycznego).Ryc. 273.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o mało masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej. Średnio dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Brak

b) Kończyna górna.

Brak obojczyków i kości łopatek, kości ramiennej, łokciowej lewej, z promieniowej lewej zachowany tylko niekompletny trzon, kość ramienna prawa bez nasady bliższej, kości przedramienia prawego kompletne, kości z nadgarstków, śródręcza z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne uszkodzone. W lewej i lewej kości miednicznej uszkodzone talerze kości biodrowych, kości kulszowe i łonowe. Kość udowa lewa z silną erozją krętarzy, kości piszczelowe kompletne z małymi erozjami i uszkodzeniami na nasadach, kości strzałkowe zachowane bez nasad bliższych, kości stopy prawej i lewej niekompletne.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym wczesny Adultus. Oszacowanie wieku na podstawie, powierzchni spojenia łonowego, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 20-25 lat, stopnia starcia powierzchni zębów ponad 20 lat.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii żuchwy, miednicy, kości udowych.

Wzrost: 157 -160 cm

Maksymalna długość prawej kości promieniowej 223mm, łokciowej -261mm, piszczelowej-351mm, wskazujące rangę wzrostu na około 158,7-160,2 cm.

Dodatkowe kości: rozpoznano I żebro lewe, obojczyk lewy, nasada dalsza kości ramiennej, część skalista kości skroniowej pochodzące ze szkieletu dziecka w wieku Inf. I.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: nie stwierdzono

Grób CXII zbiorowy

Liczba osobników: 2 dorosłych

Płeć- Mężczyzna, Kobieta

Wiek- Juvenis/wczesny Adultus (18-22 lata), dorosły

Pochówek 1

Stan zachowania szkieletu: zły (15%). Szkielet niekompletny, zachowany bez czaszki, ze szkieletu osiowego zachowane tylko kręgi piersiowe i kość krzyżowa, niekompletna prawa kość ramienną, bez kości ramiennej lewej, z kości przedramienia prawego i lewego zachowane tylko nasady bliższe i fragmenty przynasadowe trzonów. Z kości miednicy zachowane talerze kości biodrowych ze śladami zrastania grzebieni. Kość udowa prawa z widocznymi śladami zrastania nasad z trzonami. Kości śródręcza, paliczki palców ręki, kości śródstopia, stępu, paliczki palców stóp niezachowane. Kości w średnio dobrym stanie, liczne erozje na nasadach kości długich. Mało masywne z miernie zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Wiek: osobnik młody dorosły w przedziale wiekowym młodociany wczesny Adultus. Oszacowanie wieku na podstawie kostnienia nasad kości długich, kości krzyżowej, zrastania grzebienia z talerzem kości biodrowej, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 18-22 lat.

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości biodrowych i udowej.

Wzrost: około 167 -169 cm.

Pochówek 2

Stan zachowania szkieletu: zły (10%). Szkielet zachowany fragmentarycznie bez czaszki i żuchwy. Ze szkieletu osiowego zachowane tylko kręgi piersiowe od Th1-Th9, brak kości ramiennych, kości przedramienia prawego i lewego zachowane. Z kości miednicy zachowana niekompletna kość biodrowa lewa z uszkodzonym trzonem. Kość udowa prawa kompletna, lewej brak. Kości goleni brak. Kości śródreżcza, paliczki palców ręki, kości śródstopia, stępu, paliczki palców stóp niezachowane. Kości w dobrym stanie, nieliczne erozje na nasadach kości długich. Średnio masywne z zaznaczoną rzeźbą mięśniową.

Wiek: osobnik dorosły. Oszacowanie wieku na podstawie kostnienia nasad kości długich.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości biodrowej i udowej.

Wzrost: około 158 -161 cm.

Grób CXIII

Typ grobu: szkieletowy

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Mężczyzna

Wiek- Maturus (45-50 lat)

Stan zachowania szkieletu: średnio dobry (55%). Szkielet niekompletny, zachowany z uszkodzoną czaszką i żuchwą, z niekompletnym szkieletem osiowym, kośćmi obu kończyn górnych i dolnych. Kości zachowane w średnio dobrym stanie, bez uszkodzeń na nasadach i powierzchniach stawowych. Brak kości śródreżcza, paliczek palców ręki lewej, kości stępu, śródstopia i paliczki palców stóp, niekompletne.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. **Czaszka.** Niekompletna, uszkodzona kalota, podstawa czaszki i część twarzowa, kości zachowane we fragmentach. Z kości części twarzowej zachowana uszkodzona kość szczękowa, żuchwa z niekompletną gałęzią prawa, kość jarzmowa prawa. Kości masywne, grube (ryc.274).

Stan zachowania zębów: średni.

Zachowane zęby: 14, 15, 16, 17, 18, 38, 47, 48. Ubytki przeżyciowe: 36, 37, 47, 48. Pozostałe zęby zagubione pośmiertnie.

Stopień starcia koron zębów silny, widoczna wtórna zębina (ryc. 275). Małe ubytki próchnicowe w zębach: 38, 47.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletnie, kręgi ze wszystkich odcinków kręgosłupa z erozją trzonów i łuków, brak kości krzyżowej.

b) Kończyna górna.

Brak obojczyka prawego i kości łopatek, kości ramiennej, łokciowej prawej, z promieniowej lewej zachowany tylko niekompletny trzon, kość ramienna lewa uszkodzone nasady, kości z nadgarstków, śródreżcza z obu rąk niezachowane.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne uszkodzone. W lewej i lewej kości miednicznej uszkodzone kości kulszowe i łonowe. Kość udowa lewa i prawa z silną erozją krętarzy większych, kości piszczelowe kompletne, kości strzałkowe zachowane bez nasad bliższych, kości stopy prawej i lewej niekompletne.

Wiek: osobnik dorosły. Oszacowanie wieku na podstawie obliteracji szwów czaszkowych-brzeży wygładzone, szwy zarastające, półzamknięte. Maturus 40-45 lat

Płeć: Mężczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości czaszki, kości udowej.

Wzrost: około 164 -166 cm.

Grób CXIV

Liczba osobników: 2 dorosłych

Płeć- Mężczyzna

Wiek- Maturus (40-45 lat)

Ryc. 275.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka. Brak. Zachowana tylko żuchwa.

Stan zachowania zębów: zły.

Zachowane zęby: 44, 47, 48. Ubytki przeżyciowe: brak. Pozostałe zęby zagubione pośmiertnie.

Stopień starcia koron zębów średni (ryc.276).

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane niekompletnie, kręgi Th11, L4 z erozją trzonów i łuków, brak kości krzyżowej, zachowana rękojeść mostka.

b) Kończyna górna. Brak obojczyków, łopatek, kości ramiennych, łokciowej i promieniowej lewej, prawe kompletne, kości z nadgarstków, śródreżcza z obu rąk brak.

b) Kończyna dolna.

Kości miednicznej lewej brak, prawa uszkodzona. Kość udowa prawa z silną erozją szyjki kości udowej, głowa zachowana osobno, nasada dalsza uszkodzony nadkłykieć przyśrodkowy, kość

piszczelowa i strzałkowa prawa kompletne, z lewej piszczeli zachowany tylko fragment trzonu bez nasad, lewej kości strzałkowej brak, kość skokowa, piętowa i łódkowata prawa, lewa piętowa zachowane, brak kości śródstopia i paliczków palców stopy prawej i lewej.

Wiek: osobnik dorosły. Oszacowanie wieku na podstawie morfologii spojenia łonowego, stopnia starcia koron zębów. Maturus 40-45 lat

Płeć: Męczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy, kości udowej.

Wzrost: około 161 -163 cm, na podstawie pomiarów kości promieniowej- 274mm, łokciowej- 295mm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: ślady urazu na kości strzałkowej widoczny stan po wygojonym skośnym złamaniu trzonu z przemieszczeniem odłamów (złamanie otwarte?), liczne ślady stanu zapalnego okostnej i procesów gojenia (ryc. 277).

Grób CXV

pochówek 2

Ryc. 278.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu.

1. Czaszka. Uszkodzona, źle zachowana. Fragment lewego górnego brzegu oczodołu z kości czołowej, lewa część trzonu szczęki z zachowanymi wyrostkami: czołowym, zębodołowym i jarzmowym. Fragment z lewej części trzonu, lewą gałęzią i wyrostkiem kłykciowym, bez wyrostka dziobiastego. Kości masywne, grube (ryc. 278).

Stan zachowania zębów: zły.

Zachowane zęby: 22, 23, 24, 25, 26, 47. Ubytki przeżyciowe: brak. Pozostałe zęby zagubione pośmiertnie.

Stopień starcia koron zębów średni.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane kręgi C2, L5

b) Kończyna górna.

Brak obojczyków, łopatek, kości ramiennych, łokciowej i promieniowej prawej, lewe kompletne, 7 kości z nadgarstka lewego, niekompletne kości śródreżca, paliczków palców z obu rąk.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne z erozją na talerzach kości biodrowych. Kość udowa lewa zachowana bez części trzonu i nasady dalszej, zachowana prawa rzepka, brak kości stępu, śródstopia i paliczków palców stopy prawej i lewej.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym maturus. Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, który wskazuje na wiek osobnika w chwili śmierci około 40-45 lat.

Płeć: Męczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii żuchwy, kości miednicy, kości udowej. Masywna kość udowa z silnie wyrobioną kresą chropawą i zaznaczonymi miejscami przyczepów mięśniowych, na kości łokciowej silnie wyrobione miejsce przyczepu końcowego mięśnia trójgłowego ramienia.

Wzrost: około 161 -163 cm, Szacunki wzrostu oparte na pomiary innych kości długich. Maksymalna długość lewej kości promieniowej i łokciowej jest 274 mm i 285mm, wskazujące rangę około 160,0-162,7 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: Zapalenie kości i stawów, L5 osteofity, skrzyżowany wyrostek kolczysty (degeneracja więzadła kolcowego), dużo dołków korozyjnych na powierzchni panewki lewego stawu biodrowego – silna eburnacja powierzchni, silnie zniekształcony dołek na głowie lewej kości udowej, zniekształcenia powierzchni stawowych na trzech palczkach palców, na powierzchni przedniej rzepki narodziła kostne i liczne chropowatości. Zmiany zwyrodnieniowo – zniekształcające na powierzchni stawów biodrowo (powierzchnia uchowata na kości biodrowej) – krzyżowych i kręgu lędźwiowym (osteofity) na brzegu górnym i dolnym trzonu kręgu. Ryc. 279. Zmiany wytwórcze i sklerotyczne (zwyrodnieniowo- zniekształcające) na dnie panewki stawu biodrowego.

Grób CXV

Liczba osobników: 2 dorosły, dziecko Inf. II

Płeć- kobieta

Wiek-Adultus/maturus (35-45 lat)

Ryc. 280.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu z pochówku 1.

1. Czaszka. Uszkodzona, kości z części mózgowej i twarzowej zachowane osobno, brak kości z podstawy czaszki. Kości średnio masywne. (ryc. 281).

Stan zachowania zębów: zły.

W żuchwie bezzębne. Zębodoły po zębach przed- i trzonowych całkowicie zarośnięte, po pozostałych zębach z obliteracją zaawansowaną. Wszystkie zęby z żuchwy utracone przeżyciowo. Ze szczęki nie zachowały się żadne zęby. Zębodoły w wyrostku zębodołowym w fazie obliteracji zaawansowanej po zębach trzonowych, średnio zaawansowanej po zębach przedtrzonowych, po kłach i siekaczach zębodoły otwarte ze śladami rozpoczętej obliteracji. Wyrostek zębodołowy silnie zredukowany (ryc.)

Ryc. 282.

2. Szkielet postkranialny.

Szkielet o masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci żeńskiej.

Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Zachowane wszystkie kręgi z odcinka szyjnego, kręgi z odcinka piersiowego niekompletne z uszkodzonymi wtórnie trzonami i łukami, kręgi lędźwiowe wszystkie z uszkodzonymi łukami, z L5 tylko łuk z wyrostkiem kolczystym. Brak kości krzyżowej. Kości żeber zachowane szczątkowo, z silną erozją trzonów, z mostka zachowana rękojeść i fragment trzonu (zrośnięte).

b) Kończyna górna.

Oba obojczyki kompletne, łopatki z uszkodzonymi brzegami przyśrodkowymi, kości ramienne z erozją nasad bliższych, w lewej brak głowy kości ramiennej, w prawej zachowana tylko częściowo, kość łokciowa i promieniowa prawa ze złamanymi wtórnie trzonami w kilku miejscach, lewa kość łokciowa zachowana bez nasady dalszej, lewej brak. Kości z nadgarstka lewego i prawego niezachowane, z kości śródręcza prawego I, III, IV, V i dwa paliczki palców, z lewej ręki kości brak.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane, lewa z silną erozją talerza kości biodrowej, kulszowej i łonowej. Kości udowe z uszkodzonymi nasadami dalszymi, kość piszczelowa prawa z silną erozją nasady bliższej i dalszej, lewa zachowana kompletnie, obie kości strzałkowe z uszkodzonymi nasadami, zachowane obie rzepki, z kości stępu zachowane obie kości skokowe i piętowe pozostałych brak, ze śródstopia prawego obecne 4 kości, z lewego 2, brak paliczków palców stopy prawej i lewej.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym późny Adultus wczesny maturus. Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego, szwów czaszkowych, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 35-45 lat.

Płeć: Kobieta. Oszacowanie płci na podstawie morfologii żuchwy, kości czaszki, miednicy, kości udowych.

Wzrost: około 159 -161 cm, Szacunki wzrostu opartego na pomiarach kości długich Maksymalna długość lewej kości ramiennej 295mm, promieniowej-229mm, udowej-391mm wskazujące range około 158,0-161 cm.

Patologie i ogólne spostrzeżenia: L4-2 osteofity na brzegu górnym i dolnym trzonu kręgu, zmiany zwyrodnieniowe – zniekształcające na powierzchni stawów biodrowo- krzyżowych (powierzchnia uchowata na kości biodrowej prawej).

Pochówek 2

Stan zachowania szkieletu: zły (45%). Szkielet niekompletny, zachowany z uszkodzoną, niekompletną czaszką i żuchwą, z prawie całym szkieletem osiowym, bez kości kończyn górnych, z dolnych zachowane kości udowe, piszczele bez nasad dalszych i uszkodzonymi trzonami, kości miednicy zachowane w licznych fragmentach z erozją. Zachowane kości ze szkieletu dziecka w średnio dobrym stanie, z licznymi erozjami na trzonach kręgów, na nasadach kości udowych, piszczelowych oraz powierzchniach stawowych. Kości śródręcza, śródstopia, stępu paliczków palców rąk i stóp nie zachowane (fot.1). Kości delikatne, cienkie bez zaznaczonej rzeźby mięśniowej.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu z pochówku 1.

1. Czaszka bez żuchwy. Niekompletna, brak kości potylicznej, skroniowych, klinowej, niezachowana część podstawy czaszki i część twarzowa. Z kości części twarzowej zachowany fragment wyrostka zębodołowego prawego. Kości delikatne. (ryc. 283).

Stan zachowania zębów: zły.

Zachowane zęby stałe i mleczne. Brak ubytków przeżyciowych, próchnicy. Pozostałe zęby zagubione pośmiertnie. Stopień starcia koron zębów bardzo mały (ryc.284)

Wiek: dziecko w przedziale wiekowym 6-8 lat. Oszacowanie wieku polegało na ocenie kolejności wyrżnięcia zębów zachowanych w wyrostku zębodołowym szczęki i stopnia kostnienia nasad kości długich, które wskazują na wiek osobnika w chwili śmierci około 7-8 lat.

Płeć:?

Wzrost: ?

Patologie i ogólne spostrzeżenia: brak

Sektor C

Grób 1

Liczba osobników: 1 dziecko

Płeć- ?

Wiek- Infans II (10-12 lat)

Ryc. 284.

I. Krótki opis poszczególnych części szkieletu

1. Czaszka. Uszkodzona z żuchwą. Zniszczona podstawa, kości sklepienia zachowane w częściach, kości skroniowe zachowane osobno. Uszkodzona część twarzowa czaszki, kość szczękowa niezachowana, żuchwa zachowana w całości. Kości delikatne. (ryc.284).

2. Szkielet postkranialny

a) szkielet osiowy- zachowane wszystkie kręgi szyjne, piersiowe i lędźwiowe, żebra prawdziwe niekompletne, pozostałe zachowane w fragmentach, mostka brak. Nie zachowały się obojczyki, łopatki z uszkodzonymi brzegami górnymi i przyśrodkowymi, brak prawej kości ramiennej, lewa obecna, kości z przedramienia prawego i lewego zachowane. Pozostałych kości szkieletu brak.

Stan zachowania zębów: średni.

Zachowane zęby stałe: 31, 32, 34, 35, 36; mleczne: pierwszy i drugi ząb trzonowy lewy w obu głęboka próchnica, otwarte korony . Na siekaczach hipoplazja szkliwa.

Wiek: Infans II 10-12 lat

Ocenę wieku przeprowadzono na podstawie stopnia wyrzynania określonych zachowanych zębów w żuchwie.

Płeć: nie oceniano płci

Wzrost: nie została wykonana rekonstrukcja wzrostu.

Grób 2

Liczba osobników: 1 dorosły

Płeć- Mężczyzna

Wiek- późny Adultus (25-30 lat)

Ryc. 285.

Szkielet postkranialny.

Szkielet o średnio masywnej budowie, z cechami charakterystycznymi dla płci męskiej. Dobrze wykształcone miejsca przyczepów więzadeł i mięśni do kości.

a) Kręgosłup i klatka piersiowa.

Szkielet postkranialny reprezentowany przez niekompletny kręgosłup – brak kręgów szyjnych, kręgi piersiowe z uszkodzonymi trzonami, kręgi lędźwiowe wszystkie, źle zachowana kość krzyżową, kości guzicznej brak. Żebra prawdziwe w dwóch prawych wtórnie złamane trzony, zachowane w częściach i licznych odłamach z trzonów, z mostka, zachowany tylko trzon.

b) Kończyna górna.

Z obręczy kończyny górnej niezachowane obojczyki i kości łopatek. Kości ramienne obie z uszkodzonymi i niezachowanymi nasadami bliższymi. Kości przedramienia kompletne, 3 kości ze śródręcza prawego pozostałych kości ręki prawej i lewej brak.

b) Kończyna dolna.

Kości miedniczne zachowane niekompletnie, uszkodzone kości łonowe. Prawa i lewa kość udowa, piszczelowa i strzałkowa dobrze zachowane. Kości goleni kompletne, prawe kości stępu i śródstopia zachowane, lewe niekompletnie, paliczki palców stóp zagubione.

Wiek: osobnik dorosły w przedziale wiekowym Adultus 25-30 lat. Oszacowanie wieku polegało na ocenie powierzchni spojenia łonowego (VI)

Płeć: Męczyzna. Oszacowanie płci na podstawie morfologii kości miednicy i kości udowych

Wzrost: około 168 -170 cm, M1 kości promieniowej-232mm, udowej- 449mm, piszczelowej-371mm.

Dodatkowe kości: kości śródstopia od trzech osobników i kości dziecka Inf. I.